

balted

BALKANLARDA TÜRK DİLİ VE
STUDIES ON TURKISH LANGUAGE AND LITERATURE
آراشدیرمه لری

ARAŞTIRMALARI
TARİHİ VE EDİBİYAT

KIŞ - WINTER 2022
ISSN: 2667-6699

4/1

balted

BALKANLARDA TÜRK DİLİ VE
STUDIES ON TURKISH LANGUAGE
AND LITERATURE IN THE BALKANS
EDEBİYATI ARAŞTIRMALARI

KURUCU / Founder

Prof. Dr. Fikret TÜRKMEN

YAYIN SAHİBİ / Owner

Doç. Dr. Atıf AKGÜN

EDİTÖR / Editor

Doç. Dr. Ertuğrul KARAKUŞ

Doç. Dr. Alpay İGÇİ

İngilizce Editörü

Doç. Dr. Pınar FEDAKÂR

YAYIN KURULU / Editorial Board

Prof. Dr. Edina SOLAK (Zenica Ü./Bosna Hersek)

Prof. Dr. Mustafa İSEN (Emekli-Gazi Ü./Türkiye)

Prof. Dr. Nazım İBRAHİM (Üsküp A. Kiril Met. Ü./K.Makedonya)

Prof. Dr. Oktay AHMED (Üsküp A. Kiril Met. Ü./K.Makedonya)

Prof. Dr. Salih OKUMUŞ (Priştine Ü./Kosova)

Doç. Dr. Bülent HÜNERLİ (Kırklareli Ü./Türkiye)

Doç. Dr. Gonca KUZAY DEMİR (İ. Demokrasi Ü./Türkiye)

Doç. Dr. İbrahim Kelağa AHMET (Trakya Ü./Türkiye)

Doç. Dr. Neriman HASAN (Köstence O. Ü./Romanya)

Doç. Dr. Nevriye ÇUFADAR (Şumnu Ü./Bulgaristan)

Doç. Dr. Ömer AKSOY (Trakya Ü./Türkiye)

Doç. Dr. Xhemile ABDIU (Tiran Ü./Arnavutluk)

Dr. Öğr. Üyesi Abidin KARASU (İ. Medeniyet Ü./Türkiye)

Dr. Öğr. Üyesi Harun BEKİR (Filibe Ü./Bulgaristan)

Dr. Öğr. Üyesi İbrahim ÖZKAN (A. Kocatepe Ü./Türkiye)

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Emre ÇELİK (Ondokuz Mayıs Ü./Türkiye)

Dr. Öğr. Üyesi Rabia UÇKUN (Emekli-Ege Ü./Türkiye)

Dr. Öğr. Üyesi Yakup KURT (Çanakkale O.M.Ü./Türkiye)

Dr. Taner GÜÇLÜTÜRK (Prizren Yunus Emre Ens./Kosova)

BİLİM VE DANIŞMA KURULU / Advisory Board

Prof. Dr. Agiemin BAUBEC (Bükreş Ü./Romanya)

Prof. Dr. Ahmet GÜNŞEN (Trakya Ü./Türkiye)

Prof. Dr. Alena CATOVIĆ (Saraybosna Ü./Bosna Hersek)

Prof. Dr. Arif AGO (Emekli/K.Makedonya)

Prof. Dr. Bilgehan Atsız GÖKDAĞ (Kırkkale Ü./Türkiye)

Prof. Dr. Bülent BAYRAM (Kırklareli Ü./Türkiye)

Prof. Dr. Ekrem ÇAUŞEVIĆ (Zagreb Ü./Hrvatistan)

Prof. Dr. Fadıl HOCA (U. Vizyon Ü./K.Makedonya)

Prof. Dr. Gürer GÜLSEVİN (Ege Ü./Türkiye)

Prof. Dr. Halil ÇELTİK (Gazi Ü./Türkiye)

Prof. Dr. Hamdi HASAN (Emekli/K.Makedonya)

Prof. Dr. Haşim AKİF (Şumnu Ü./Bulgaristan)

Prof. Dr. Hülya ARGUNŞAH (Erciyes Ü./Türkiye)

Prof. Dr. Hüseyin MEVSİM (Ankara Ü./Türkiye)

Prof. Dr. İrfan MORİNA (Priştine Ü./Kosova)

Prof. Dr. İrina SARAİVANOVA (Kliment Ohridski Ü./Bulgaristan)

Prof. Dr. Lindita XHANARI LATIFI (Tiran Ü./Arnavutluk)

Prof. Dr. Mahmut ÇELİK (İştıp Gotse Delçev Ü./K.Makedonya)

Prof. Dr. M. Dursun ERDEM (Ul. Balkan Ü./K.Makedonya)

Prof. Dr. Melahat PARS (Ankara Ü./Türkiye)

Prof. Dr. Metin EKİCİ (Ege Ü./Türkiye)

Prof. Dr. Mirjana TEODOSIJEVIĆ (Belgrad Ü./Sırbistan)

Prof. Dr. Mustafa ARGUNŞAH (Erciyes Ü./Türkiye)

Prof. Dr. Mustafa BALCI (İstanbul Ü./Türkiye)

Prof. Dr. Nedret MAHMUT (Köstence Ü./Romanya)

Prof. Dr. Nevzat ÖZKAN (Erciyes Ü./Türkiye)

Prof. Dr. Nimetullah HAFIZ (BAL-TAM/Kosova)

Prof. Dr. Recai ÖZCAN (Düzce Ü./Türkiye)

Prof. Dr. Rıdvan CANIM (Trakya Ü./Türkiye)

Prof. Dr. Sevim PİLİÇKOVA (Emekli/K.Makedonya)

Prof. Dr. Suzan CANHASI (Priştine Ü./Kosova)

Prof. Dr. Tacida HAFIZ (BAL-TAM/Kosova)

Prof. Dr. Tuba İşinsu İSEN DURMUŞ (TOBB Ü./Türkiye)

Prof. Dr. Yavuz KARTALIOĞLU (Gazi Ü./Türkiye)

Prof. Dr. Yusuf HAMZAOĞLU (Emekli/Türkiye)

Prof. Dr. Zeynep ZAFER (Ankara Ü./Türkiye)

Doç. Dr. Aktan AGO (Halkbilim Ens./K.Makedonya)

Doç. Dr. Atilla JORMA (Ul. Vizyon Ü./K.Makedonya)

Doç. Dr. Éva CSÁKI (Pazmany Peter Katolik Ü./Macaristan)

Doç. Dr. Ergin JABLE (Priştine Ü./Kosova)

Doç. Dr. İrina DRİGA (Bilimler Akademisi/Ukrayna)

Doç. Dr. Liubovi CİMPOEŞ (Hitit Ü./Türkiye)

Doç. Dr. Meryem SALİM (Şumnu Ü./Bulgaristan)
Doç. Dr. Nuran MALTA MUHAXHERİ (Priştine Ü./Kosova)
Doç. Dr. Özlem DEMİREL DÖNMEZ (İnönü Ü./Türkiye)
Doç. Dr. Selçuk Kürşad KOCA (Sakarya Ü./Türkiye)
Doç. Dr. Sibel BAYRAM (Düzce Ü./Türkiye)
Doç. Dr. Terane Turan REHİMLİ (Pedagoji Ü./Azerbaycan)
Doç. Dr. Tudora ARNAUT (Kiev Taras Şevçenko Ü./Ukrayna)
Doç. Dr. Zeki GÜREL (Gazi Ü./Türkiye)
Dr. Öğr. Üyesi Abdülkadir HAYBER (Gazi Ü./Türkiye)
Dr. Öğr. Üyesi Ahmet SAÇKESEN (S. Zaim Ü./Türkiye)
Dr. Öğr. Üyesi Albana TAHİRİ (Tiran Ü./Arnavutluk)
Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin ÖZBAY (Gazi Ü./Türkiye)
Dr. Öğr. Üyesi Melinda BOTALIĆ (Tuzla Ü./Bosna Hersek)

Dr. Öğr. Üyesi Menent ŞÜKRİYEVA (Şumnu Ü./Bulgaristan)
Dr. Öğr. Üyesi Nazlı Rana GÜREL (Gazi Ü./Türkiye)
Dr. Öğr. Üyesi Nurcihan GÜNEŞ (Muş Alparslan Ü./Türkiye)
Dr. Öğr. Üyesi Ozaj SULİMAN (Hatay M.Kemal Ü./Türkiye)
Dr. Öğr. Üyesi Selma SOL (Trakya Ü./Türkiye)
Dr. Öğr. Üyesi Ünal ŞENEL (İ.Kâtip Çelebi Ü./Türkiye)
Dr. Öğr. Üyesi Vejdi HASAN (Şumnu Ü./Bulgaristan)
Dr. Öğr. Üyesi Zehra KADERLİ (Hacettepe Ü./Türkiye)
Öğr. Gör. Dr. Gözde ÖZLEM (Uludağ Ü./Türkiye)
Öğr. Gör. Dr. Güllü KARANFİL (İ. Aydın Ü./Türkiye)
Öğr. Gör. Cuneys NURESKİ (Trakya Ü./Türkiye)
Öğr. Gör. Emine HALİL (Emekli/Bulgaristan)
Öğr. Gör. Feyyaz SAĞLAM (Emekli/Türkiye)

BU SAYININ HAKEMLERİ / Referees of this issue

Doç. Dr. Metin AKYÜZ (Bolu Abant İ.B.Ü.)
Doç. Dr. Samet AZAP (Kastamonu Ü.)
Doç. Dr. Selami ALAN (Bolu Abant İ.B.Ü.)
Doç. Dr. Selçuk Kürşad KOCA (Sakarya Ü.)
Doç. Dr. Serdar UĞURLU (Bolu Abant İ.B.Ü.)
Doç. Dr. Soner SAĞLAM (Pamukkale Ü.)
Doç. Dr. Tudora ARNAUT (Kiev Taras Şevçenko Ü.)
Dr. Öğr. Üyesi Fatma Sibel BAYRAKTAR (Trakya Ü.)
Dr. Öğr. Üyesi Harun BEKİR (Filibe Ü.)
Dr. Öğr. Üyesi Vejdi HASAN (Şumnu Ü.)

Dergimize gelen tüm yazılar, bilimsel etiğe uygunluk yönünden ön kontrol aşamasında

programıyla denetlenmektedir.

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı

ISSN No: 2667-6699

BALTED KURUMSAL

BALTED, yılda iki kez yayımlanan ve DergiPark sisteminde yer alan uluslararası, hakemli bir dergidir.

Corporate Identity

BALTED is a scientific refereed journal which is published twice a year and takes part in DergiPark system.

DERGİMİZİN TARANDIĞI İNDEKSLER VE VERİ TABANLARI

Indexes and Databases That Our Journal is Scanned

- Index Copernicus (ICI)
- Modern Language Association (MLA Bibliography)
- Academic Resource Index (ResearchBib)
- Directory Of Research Journal Indexing (DRJI)
- Open Science Aggregated (Paperity)
- OCLC WorldCat
- Akademia Sosyal Bilimler İndeksi (ASOS Index)
- TDV İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM)
- Türk Eğitim İndeksi (TEİ)
- Idealonline
- Scilit

SEKRETARYA / *Secretariat*

Raziye Ayşenur ÖZAYDIN

HALKLA İLİŞKİLER VE TANITIM / *Public Relations*

Arş. Gör. Elif ALAKUŞ

Kübra BİŞKİN

GÖRSEL TASARIM / *Visual Design*

Arş. Gör. Ali BALCI

DİZGİ / *Typography*

Ali Onur KARA

YURT DIŞI HABERLEŞME ÜYELERİ

- ABD – Ali EMİNOV
- ARNAVUTLUK – Albana TAHIRI
- AZERBAJCAN – Terane Turan REHİMLİ
- BOSNA HERSEK – Samir VİLDİÇ
- BULGARİSTAN – Harun BEKİR
- FİNLANDIYA – Okan DAHE
- FRANSA – Remy DOR
- GÜRCİSTAN – Makvalla KHAREBAVA
- HOLLANDA – F. De JONG
- İNGİLTERE – Arthur HATTO
- KIBRIS - Mustafa YENİASIR
- KOSOVA – Taner GÜÇLÜTÜRK
- K.MAKEDONYA – Yıldız ŞARE
- MACARİSTAN – Atila JORMA
- MOLDOVA – Todur ZANET
- GAGAUZYERİ – Güllü KARANFİL
- ROMANYA - Tahsin CEMİL
- RUSYA – Dimitry VASILYEV
- UKRAYNA – Vasili KELİOGLO
- YUNANİSTAN – Mümin MÜMIN

E-YAYIN / *E-publication*

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/baltd>

Yayın Tarihi: 31 Ocak 2022

YAZIŞMA ADRESİ / *Correspondence*

Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları
Enstitüsü, 35100 / Bornova - İZMİR
E-posta / E-mail: baltd2019@gmail.com

YAYIN POLİTİKASI

Balkanlarda Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları ve kısa adıyla *BALTED*, Balkan sahasında Türk dili ve edebiyatı konulu akademik çalışmaları, ilgili alan uzmanlarının değerlendirmesine sunmak ve yine bu alanda çalışan diğer bilim insanları ile söz konusu yayımları buluşturmaya amaçlayan uluslararası-hakemli-açık erişimli bilimsel bir dergidir. Yazar ve okuyucularından herhangi bir ücret talep etmez. Dergiye yayın başvurusunda bulunan makaleler ön kontrol aşamasında bilimsel etiğe uygunluk bakımından intihal programıyla denetlenir. Makale gönderimi DergiPark sistemi üzerinden yapılmakta ve makalelerin değerlendirme süreci DergiPark sistemi üzerinden nesnel ölçütler dikkate alınarak tamamlanmaktadır. Aday makale 15 gün içinde ön değerlendirmeye alınır. Ön değerlendirme sonrası *BALTED* yayın ilkelerine uymayan çalışmalar yazarlarına iade edilir. Olumlu sonuçlanan ön değerlendirme sonrasında iki hakem ataması yapılan makalenin hakemde bekleme süresi 30 gün, uzatma süresi ise 7 gündür. Hakem değerlendirmesinde bir olumlu, bir olumsuz rapor çıkması durumunda aday makalenin yayın kararı 3. hakem değerlendirmesi ve 3/2 olumlu çoğunluğun sağlanması ile verilir. Dergide yer alan yazıların içerikleriyle ilgili her türlü sorumluluk yazarlarının uhdesindedir. Yayımlanan makalelerin tüm yayın hakları *Balkanlarda Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları*'na aittir.

balted

BALKANLARDA TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ARAŞTIRMALARI
STUDIES ON TURKISH LANGUAGE AND LITERATURE IN THE BALKANS
الدراسات في اللغة التركية والأدب في البلقان

Balkanlarda Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları
Studies on Turkish Language and Literature in the Balkans
Cilt 4/Sayı 1/Kış 2022 - Volume 4/Issue 1/Winter 2022

İÇİNDEKİLER
CONTENTS

Araştırma Makaleleri / Research Articles

Murat Yusuf ÖNEM

Bir Öncü Olarak Sesler Dergisinde Orhan Veli

Orhan Veli As A Pioneer In Sesler Journal

ss/pp: 1 - 12

Abidin KARASU

**Bulgar Yazar Baço Kiro'ya (Kiro Petrov Zanev) Ait 1873 Tarihli
Kiril Harfli Türkçe Bir Gezi Yazısı**

*Turkish Travelogue, Written In Cyrillic, From 1873, By The Bulgarian Writer
Bacho Kiro (Kiro Petrov Zanev)*

ss-pp: 13 - 45

Ekrem DESTANOV

Doğu Makedonya Yörük Halk Kültüründe Hidrellez Kutlama Geleneği

Celebration Tradition in Eastern Macedonian Nomadic Folk Culture

ss-pp: 47 - 65

Balkanlarda Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları
Studies on Turkish Language and Literature in the Balkans
Cilt 4/Sayı 1/Kış 2022 - Volume 4/Issue 1/Winter 2022

Bülent HÜNERLİ

**Mihail Çakır'ın Gagauzca-Rumence Sözlüğünde Geçen Hayvan Adları
ve Hayvancılıkla İlgili Söz Varlığı**

*The Vocabulary Which Related to Animal Husbandry and Animal Names Mentioned in
Mihail Çakır's Gagauz-Romanian Dictionary*

ss-pp: 67 - 80

Faruk GEZGİN

Kosova-Gilanlı Gazeteci Burhan Sait'in Türk Dünyası ve Toplulukları Üzerine Yazıları
*Articles of Journalist Burhan Said from Kosovo-Gilan on the Turkic World and
Communities*

ss-pp: 81 - 101

Balkanlarda Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları
Studies on Turkish Language and Literature in the Balkans
Cilt 4/Sayı 1/Kış 2022 - Volume 4/Issue 1/Winter 2022
Editör Mektubu / Letter from the Editor

Saygıdeğer Okuyucu,

Balkanlarda Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları'nın 2022 yılına ait ilk sayısını huzurlarınıza sunmaktan memnuniyet duymaktayız.

Dördüncü cildin ilk sayısının yenilikler getirmesi amaç ve dilekleriyle yeni sayımızı bilim dünyasının istifadesine sunuyoruz. Dünya ve insanlık olarak içinde geçtiğimiz sorunlu dönemin bir an önce bitmesini arzularken bilimsel çalışmaların tüm hızıyla devam ettiğini görmek bize mutluluk ve güç veriyor. Bütün olumsuz etkilere rağmen, Balkan sahasına dair Türkçe dil ve edebiyat araştırmalarını derlemeyi başarmanın mutluluğu içindeyiz.

BALTED ailesinin kuruluş misyonuna uygun olarak nitelikli bilimsel etkinliklerde paydaş olmaya başladığını da gururla ifade etmek isteriz. 20-21/05/2021 tarihlerinde Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü, Türk Dil Kurumu ve Dergimiz altyapısı ile birincisini düzenlediğimiz "Uluslararası Balkanlarda Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Sempozyumu" 8 farklı ülkeden 42 değerli bilim insanının katılımı ile gerçekleştirilerek alanında bir ilk olmuştur. Balkan Türkologlarını buluşturan ve birbirinden değerli sunumların yapıldığı etkinliğin bildiriler kitabı, dergimiz editörleri yönetiminde Ege Üniversitesi Yayınları tarafından yayımlanmıştır. Söz konusu bilimsel etkinlik, dergimizin uluslararası yetkinliğini ve coğrafi temsil gücünü göstermesi bakımından literatürdeki yerini almıştır.

Dergimiz, her yeni sayısında geçmişinden güç alıp kendisini geliştirme çabası içerisinde. Bu kapsamda BALTED'in 4. cildinin 1. sayısında; Kosova, Bulgaristan, Kuzey Makedonya ve Gagauzya ile ilgili farklı konuları ele alan çalışmalar yer almıştır. "Bir Öncü Olarak Sesler Dergisinde Orhan Veli", "Bulgar Yazar Baço Kiro'ya (Kiro Petrov Zanev) Ait 1873 Tarihli Kiril Harfli Türkçe Bir Gezi Yazısı", "Doğu Makedonya Yörük Halk Kültüründe Hidrellez Kutlama Geleneği", "Kosova-Gilanlı Gazeteci Burhan Sait'in Türk Dünyası ve Toplulukları Üzerine Yazıları", "Mihail Çakir'in Gagauzca-Rumence Sözlüğünde Geçen Hayvan Adları ve Hayvancılıkla İlgili Söz Varlığı" adlı makaleler, Balkan araştırmacıları için kaynak niteliğinde mühim bilgiler ihtiva etmektedir.

Yeni sayımızın Balkan sahası araştırmalarına, Türkçeye yönelik incelemelere yararlı olması dileklerimizle...

Editör
Doç. Dr. Alpay İĞCİ

Editör
Doç. Dr. Ertuğrul KARAKUŞ

Önem, M. Y. (2022). Bir Öncü Olarak Sesler Dergisinde Orhan Veli.
Balkanlarda Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları, 4(1), 1-12. DOI: 10.47139/balted.1019924

Bir Öncü Olarak Sesler Dergisinde Orhan Veli

Orhan Veli as a Pioneer in Sesler Journal

Murat Yusuf ÖNEM*

Öz

Sesler dergisi, Makedonya Türkleri için önemli olduğu kadar tüm Balkan ve Dünya Türkleri için de değerlidir. 1965'te Üsküp'te Latin alfabesi ile Türkçe olarak ilk sayısı çıkarılan dergi 331 sayı ile 36 yıl yayımlanır. Dergi, Balkanlardaki Türk varlığının görünür hâle gelmesi, Türkler için bir istinat noktası oluşturması ve II. Dünya Savaşı'ndan sonra oluşan yeni yönetimle entegre olunması açısından önemli bir görev üstlenmiştir.

Derginin ilk sayısında Orhan Veli'den övgüyle söz edilirken biyografisine ve şiirlerine yer verilmesi dikkat çekicidir. Bu ilk sayıda Orhan Veli'ye beş sayfa ayrılmıştır. Özellikle Orhan Veli'nin tercih edilmesi derginin sanat anlayışına ve dergide oluşturulmak istenen şiir diline istikamet verilmek istenmesinden kaynaklanmaktadır. Orhan Veli, Garip maddesinde şiiri hizmet ettiği toplumsal sınıflar açısından değerlendirirken burjuvaziye karşı emekçi sınıfın yanında bir duruş sergiler. Bu doğrultuda Garipçiler geleneksel şiir anlayışını da yıkmak ister. Derginin yayın hayatına başladığı dönemde Makedonya'nın da içinde bulunduğu Federal Yugoslavya Devleti'nin sosyalist bir yapıda olması derginin tercihlerinde etkilidir. Orhan Veli'nin sonraki dönemlerde halk şiiri ile ilgilenmesi de bu anlayışın sürdürülmesini sağlar.

Bu makalenin amacı, Sesler'in yayın hayatı boyunca sanat anlayışını ve özellikle poetikasını dayandırdığı Orhan Veli'nin dergi için önemini ortaya çıkarmaktır. Orhan Veli, Sesler'in ilk sayısında olduğu gibi sonraki sayılarında sıklıkla konu edilirken 39-40 numaralı sayıda ona özel bir ekte yer verilir.

Anahtar Kelimeler: Sesler dergisi, Orhan Veli, şiir, edebiyat tarihi, Balkanlar.

Abstract

Sesler journal is as valuable for all Balkan and World Turks as it is for Macedonian Turks. The first issue was published in Turkish with the Latin alphabet in Skopje in 1965 and it was published for 36 years with 331 issues. The journal has undertaken an important task in terms of making the Turkish presence in the Balkans visible, creating a point of support for the Turks and integrating with the new administration formed after the World War II. It also creates a platform for the cultural and artistic activities of the Ottoman peoples in the Balkans. Considering that the Ottoman Empire completely lost its dominance in the region after the Balkan Wars (1912-1913), about a hundred years later, at the beginning of the 21st century the fact that an established journal like *Sesler*

* Dr. Öğr. Üyesi. Uluslararası Balkan Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Öğretmenliği Bölümü, Üsküp/KUZEY MAKEDONYA, m.onem@ibu.edu.mk, ORCID: 0000-0003-4279-4059

continued its struggle proves the value of *Sesler* for Turks and Turkish literature.

While Orhan Veli is praised in the first issue of the journal, it is noteworthy that his biography and poems are included. In this first issue, five pages are devoted to Orhan Veli. In particular, the preference of Orhan Veli stems from the desire to give direction to the journal's understanding of art and the language of poetry that is intended to be created in the journal. In Garip mukaddimesi, Orhan Veli takes a stance against the bourgeoisie and on the side of the working class while evaluating poetry in terms of the social classes it serves. In this direction, the Garipists want to destroy the traditional understanding of poetry. The fact that the Federal State of Yugoslavia, including Macedonia, had a socialist structure at the time the journal started its publication life, is effective in the preferences of the journal. Orhan Veli's interest in folk poetry in the following periods also ensures the continuation of this understanding.

The aim of this research is to reveal the place that *Sesler* gave to Orhan Veli, one of the poets on whom it bases its understanding of art and especially its poetics throughout its publication life. While Orhan Veli is frequently mentioned in the next issues as in the first issue of *Sesler*, it is included in a special appendix in issue number 39-40.

Keywords: Sesler journal, Orhan Veli, poetry, literary history, Balkans

Giriş

Orhan Veli'nin *Sesler* dergisi için önemli olduğu düşüncesi daha önce kaleme alınan *Sesler Dergisinin İlk Sayısında Sosyalist Realizm (Önem, 2021)* isimli makaleye dayanmaktadır. Derginin ilk sayısında Orhan Veli'ye önemli bir yer ayrılması poetikasının sosyalist bir söylemi barındırmasına yolculmuştur. Derginin tüm sayıları incelenince Orhan Veli'nin öncü bir karakter olarak özellikle ölüm yıl dönümlerinde dergide yer aldığı görülür. Onun şiir kuramına dair gerek kendi yazıları ve hakkında yazılanlar gerekse şiirleri derginin gündeminden düşmez. Böylece bu makale, *Sesler*'in yayın hayatı boyunca sanat anlayışını ve özellikle poetikasını dayandırdığı Orhan Veli'nin dergi için önemini ortaya çıkarmaya odaklanmıştır. Ona dergide nasıl bir fonksiyon yüklendiğini anlamak araştırmanın hedefindedir.

Makalede nitel araştırma yöntemlerinden içerik analizi kullanılmıştır. 1965'ten 2001 yılına kadar 331 sayı çıkan *Sesler* dergisinin bütün sayıları yakın okuma tekniğiyle taranarak Orhan Veli'nin şiirleri, yazıları ve ona dair yazılanlar incelenerek yorumlanmıştır. Ertuğrul Karakuş tarafından hazırlanan *Sesler Dergisi Bibliyografyasından* (Karakuş, 2013a) da faydalanılmıştır. Dergi yayımlandığı dönemde Balkanlar'daki Türkler için önemli bir kültür ve edebiyat ortamı sağlamıştır. Buna rağmen dergiyle ilgili çalışmalar yetersizdir. Makale düzeyindeki çalışmalar genellikle halk edebiyatı üzerinedir ve sayıları çok azdır. Otuz bin sayfadan fazla bir içeriğe sahip olan *Sesler* hakkında yapılan çalışmalar "on"u bulmaktadır. *Sesler*'le ilgili çalışmalar şu şekildedir: Emin, O. (2019). Makedonya'da Türkçe Eğitiminin Gelişimi İçin Sesler Dergisinin Önemi. *Balkan Türkoloji Araştırmalar Merkezi*, S. 31; Uğurlu, S. (2017, Mayıs 11-14). Makedonya'da Türk folkloru ve Sesler dergisi [Sempozyum sunumu]. *Geçmişten günümüze Balkanlarda*

Türkçenin süreli yayınlardaki yeri ve önemi sempozyumu, Zenica, Bosna Hersek; Karakuş, E. (2013b). *Sesler dergisi üzerinde bir inceleme* [Yayımlanmış doktora tezi]. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü; Süleyman, Ş. (2005). *Sesler dergisindeki tenkit yazıları ve edebî düşünce* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü; Hasan, H. (1984). *Yugoslavya'daki Türk halkının 1965-76 yılları arasında Sesler dergisinde yayımlanan halk edebiyatı* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Belgrad Üniversitesi. Okumuş, S. ve Alataş, A. (2014, October 30-November 1). Makedonya'da Türkçe Yayımlanan Bir Edebiyat Dergisi: Sesler [Sempozyum sunumu]. *3rd International Conference On Language And Literature "Turkish in Europa"* Tirana/Albania.

Makale; Balkanlar'da Türk varlığı, *Sesler* dergisinin özellikleri ve mahiyeti, Orhan Veli ve şiir kuramı konularını özetledikten sonra şairin öncü bir edebi şahsiyet olarak dergide işleniş konusunu başlık olarak alır.

Balkanlar'da Türkler

Balkanlar'da Türk varlığı Kavimler Göçü'ne (IV. yy.) kadar götürülebilmektedir (Hamzaoğlu, 2010, s. 37). Balkanların Orta Asya'dan hareket eden Türkler için önemli bir kavşak olması Türklerin bölgede giderek çoğalmasını sağlar. Bu durum Anadolu'ya geçmeden dikkate değer bir seçenek olarak belirir. Halil İnalıcık, VI. yüzyıldan sonra bölgedeki yerleşik halklarla kaynaşıp kaybolan Peçenek ve Uzlar gibi Türk kavimlerinden bahsetmektedir. Bunların kurduğu devletlerden özellikle Bulgar Hanlığı'nı Balkanlar'daki Türk mevcudiyeti açısından önemser (İnalıcık, 1993, s. 9). Bu dönemde bölgeye gelen Türkler çoğunlukla Hristiyanlaşırken XI. yüzyılda Anadolu'dan gelenler Müslüman kimliklerini muhafaza etmişlerdir. Moğolların Anadolu'yu istila etmelerinden sonra 1261'de Bizans'a iltica eden İzzeddin Keykâvus Anadolu'dan Balkanlar'a doğru hareketliğin başlamasına etkili olmuştur (İnalıcık, 1993, s. 10). Baba Sarı Saltuk'un da aynı süreçte Balkanlar'a yerleşmesi bu hareketliliği hızlandırır. Dini bir önder olan Saltuk Baba bölgenin Müslümanlaşmasında önemli rol oynar. Türklük ve Müslümanlık açısından Selçuklular ve öncesinde oluşan bu altyapının avantajlarının farkında olan Osmanlı için Balkanlar her zaman stratejik bir öneme sahip olmuştur. Sana-yi Devrimi'ne kadar ülkelerin zenginleşmesinin ana kaynağını toprak kazanımının oluşturması hasebiyle Osmanlı doğuda Anadolu beylikleri üzerinde hâkimiyetini sağlarken artık eski gücünü yitiren Bizans toprakları da onun büyümesi için iyi bir imkândır. Balkanlar; güvenlik, tarım ve hayvancılık, ticaret, coğrafi konumu (Avrupa'ya ve yeniliklere açılması noktasında), askerî (silah yapımı ve denizcilik) ve devşirme sistemine kaynaklık etmesi açısından Osmanlı'nın hedefindedir (Sancaktar, 2011, s. 28-29). Bu bağlamda İlber Ortaylı Osmanlı'nın ilk iki asırlık dönemini Balkan İmparatorluğu olarak niteler (2004, s. 12). Orhan Bey dönemin-

de Gelibolu'nun alınmasıyla bölgeye adımını atan Osmanlı 500 yılı aşkın bir süre mevcudiyetini sürdürür (Kunt, 2011, s. 37). 1354'te Gelibolu'nun alınmasından II. Kosova Savaşı'na kadar geçen süreçte Balkanlar büyük ölçüde Osmanlı egemenliğine girmiştir. Fatih Sultan Mehmet ve Kanuni Sultan Süleyman dönemlerinde Balkanlar'daki Osmanlı ilerleyişi artarak devam etmiştir. Bu durum II. Viyana Kuşatması'nın (1683) başarısızlıkla sonuçlanmasıyla değişir ve Osmanlı Balkanlar'da hattı müdafaa anlayışını benimser fakat buradaki toprak kaybının önüne geçemez. Fransız İhtilali (1789) ile hızlanan milliyetçilik akımları Balkanlar'daki çözülmeyle tetikler. I. Balkan Savaşı (1912) sonunda Osmanlı Doğu Trakya sınırına kadar çekilmek zorunda kalır. II. Balkan Savaşı'nda (1913) Bulgarların yenilgiye uğramasıyla Edirne ve Kırkkale'ye giren Osmanlı İstanbul Anlaşması'yla (1913) buraları tekrar topraklarına katabilmiştir. Bu anlaşmayla Osmanlı'nın Balkanlar'daki hâkimiyeti son bulmuştur.

I. Dünya Savaşı'ndan önce Avusturya-Macaristan imparatorluğu yönetiminde bulunan bölge savaştan sonra imparatorluğun dağılmasıyla Sırlar, Slovenler, Hırvatlar ve Boşnaklardan oluşan bir krallığa dönüşmüştür (Bora, 1995a, s. 43-47). Gerek Balkan Savaşları'ndan gerekse Cumhuriyet'in ilanından sonra Türkiye'nin içinde bulunduğu durum Balkanlar'daki gelişmelere mesafeli bir duruş sergilenmesine sebep olmuştur (Bora, 1995b, s. 268).

Sesler Dergisi

Sesler gibi teşekküllü ve uzun yıllar yayımlanan bir derginin Makedonya'da çıkarılıyor olmasının geriye dönük bir dayanağı vardır. Makedonya kökenli şair ve yazarlar Türk edebiyatına her dönem önemli katkıda bulunmuştur. Prof. Dr. Mustafa İsen, Balkanlar üzerine yaptığı bir çalışmada Makedonyalı elliye yakın divan edebiyatçısını sıralar (1995, s. 518). Tanzimat'tan sonraki en çok tanınan yazar ve şairlerden bazıları arasında Cenap Şahabettin (1870-1934), Yahya Kemal (1884-1958), Yaşar Nabi Nayır (Üsküp) sayılabilir.

Sesler dergisi 1965'in son ayında Üsküp'te yayın hayatına başlar. Üsküp bu dönemde Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti (1945-1992) sınırları içindedir. I. Dünya Savaşı'ndan II. Dünya Savaşı'na kadar olan krallık dönemi bölgedeki Türk edebiyatı açısından verimli değildir. 1945'ten sonra bağımsız sosyalist bir devlet olma yolunda Tito liderliğinde yönetilen Yugoslavya, halkların özgürlüğü anlayışıyla Türklerin kültürel faaliyetlerine karşı olumlu bir tavır içindedir. Bu dönemde Türk gazete ve dergilerinin sayılarında artış olmuştur. Bu gazete ve dergilerin sosyalizmle ters düşmeyecek bir anlayışıyla yayımlandığı dikkatlerden kaçmaz (İsen, 1995, s. 529; Önem, 2021).

Osmanlı'nın Balkanlar'daki hâkimiyetinin beş asırdan fazla sürmesi Türkçeyi

bölgedeki en önemli dil yapar. Osmanlı'nın ilgili dönemde süper bir güç olarak belirginleşmesi de Türkçenin yaygınlaşmasını sağlar. Özellikle bölgenin Üsküp gibi önemli merkezlerinde kentlileşmenin ön koşulu Türkçe bilmektir (İsen, 1995, s. 514). Osmanlı'nın bu coğrafyadan çekilmesi, II. Dünya Savaşı'na kadar geçen süreçteki sıkıntılar ve sonrasında yaşanan kitlesel göçler Türk mevcudiyeti ve dolayısıyla Türkçe için yıpratıcı olmuştur. *Sesler*'in Üsküp'te Latin harfleriyle Türkçe olarak yayına başlaması Türkler için ontolojik bir motivasyon sağlar. Üç yüz otuz bir sayı ile kırk yıla yakın yayın yapan *Sesler*, tüm Balkanlar'daki edebi faaliyetleri toplayan bir merkez hâline gelir. Dergi; kültür, edebiyat, dil ve siyaset konularını işlerken Türkoloji araştırmalarına da geniş yer verir. *Sesler*'in kadrosundaki isimlerin bazıları şöyledir: İlhami Emin, Fahri Kaya, Suat Engüllü, Şükrü Ramo, Avni Engüllü, Enver Baki, Necati Zekeriya, İskender Muzbeğ, Biba İsmail, Altay Suroy, Avni Abdullah, Şerafettin Nebi, Sevim Zeynullah, Sabit Yusuf, Fahri Ali, Vefki Hasan, Arif Ago, Zeynel Beksaç, Hamdi Hasan, Enver İlyas, Fahri Kaya, Mustafa Karahasan.

Türkiye'deki kültür edebiyat çalışmalarını da yakından takip eden dergi kendi yayın politikası doğrultusunda Türkiyeli şair ve yazarlara sıklıkla yer verir.

Orhan Veli ve Garip Şiiri

İlk şiirleri Ankara'da devam ettiği lisenin dergisinde çıkan Orhan Veli, sonrasında *Varlık* dergisinde yayımlarını sürdürür. Bu döneme ait şiirleri zamanın hâkim şiir anlayışlarıyla uyum içindedir. Şiirinde Hececiler'in, Yahya Kemal'in, Necip Fazıl'ın tesirlerini görmek mümkündür (Okay, 2014, s. 37; Uyguner, 1972, s. 11). İlk şiirleri ölçü ve uyak açısından hiçbir aykırılık içermediği gibi bu konulardaki geleneğin devamı noktasında irade gösterir. Bu şiirlerinde aruzu andıran vezin uygulamalarına da rastlanabilmektedir (Okay, 2014, s. 47). 1937'den sonra şiirlerindeki değişiklik fark edilir düzeydedir. *İnsan* dergisinin 1938'de 5. sayısında çıkan *Kitabe-i Seng-i Mezar* Orhan Veli'nin o zamana kadar gelen şiir anlayışını kırıcı bir tutum içinde olduğunu gösterir. Olumlu ve olumsuz eleştirilerle dikkatleri çeken *Kitabe-i Seng-i Mezar*'dan sonra savunma pozisyonu alan Orhan Veli poetikasını oluşturmaya başlamıştır. *Kitabe-i Seng-i Mezar*'ın yayımından bir yılı aşkın bir süre sonra *Varlık* dergisinin dört sayısında dört makale olarak şiir düşüncesini ortaya koyar. Bundan bir sene sonra 1941'de şiir hakkında aynı düşünceleri paylaştığı Melih Cevdet ve Oktay Rifat'la *Garip* isimli bir şiir kitabı çıkaran Orhan Veli, *Varlık* dergisinde yayımladığı makalelerini düzenleyerek poetikasını oluşturmuş bir ön sözü sunar.

Zamanına göre garip karşılanan buna telmihen ve de müstehzi bir tutumla kendini "garip" olarak niteleyen şiir anlayışı, mukaddimenin başında belirtildiği

gibi şiiri manadan ibaret görür. Böylece şekilde ilgili gelenekleşmiş uygulamaları anlamsız bulur. Eski forma uymayan bu yeni durum garip karşılanmaktadır. 1938 Ekim’de Erhan Karakuş’a verdiği bir röportajda Orhan Veli bu durumu kısaca özetler (Kanık, 1982b, s. 69-70).

Orhan Veli, gerçek şiiri sözdeki etkinin ortaya çıkarılmasında görür. Şekille ilgili hususlar bu etkinin ön planda olmasının önüne geçmektedir. Geleneksel şiirde Orhan Veli’yi rahatsız eden bu durumdur. İlk şiirlerinde vezinli ve kafiyeli yazan Orhan Veli’nin halk şiirinden etkilendiği son dönemlerinde de şiirin şekli unsurlarına tamamen karşı olmadığı söylenebilir. Onun geleneksel şiire karşı protest tavrı zarfın mazrufa galebe etmesine razı olmamasından ileri gelmektedir. Şiirde söz gerçek değerini bulduktan sonra tali unsurlar olarak şekli unsurların kullanımına karşı değildir (Kanık, 1982b, s. 79).

Orhan Veli sair yazı ve konuşmalarında vezin ve kafiyeyle dair tamamen olumsuz bir yargı içinde olmadığı gibi şiirin tekâmülünün devam edeceği ve gelecekte vezin ve kafiyenin şiirde kullanılabileceğinin mümkün olduğuna işaret eder (Bezirci, 1972, s. 76, 94).

Orhan Veli’nin poetikası için söylenecekler vezin ve kafiye ile sınırlı değildir. Şiirle ilgili bu konulardaki yıkıcı tutumu geleneksel şiirin şekle sıkışarak gerçek şiirden koptuğu düşüncesinden ileri gelmektedir. Orhan Veli, Tanzimat Döneminden başlayarak modernleşme sürecine giren Türk şiirinin bir asır sonrasında hâlâ geleneğin bazı kayıtları altında kalmasına ve birtakım klişelerin şiirin önünde görülmesine tahammül edememektedir. Sosyalist devlet yapısı içinde yayımlanmaya başlayan *Sesler* dergisi Türklerin sesi olarak her anlamda geleneği sürdürmenin taraftarı değildir. Bölgede özellikle dini çevrelerde gelenekten beslenen eski şiir yaşamaktadır. Bu bağlamda *Sesler* de yenilikçi bir duruş içindedir.

Sesler’in Garipçileri takip etmesinde poetikayla ilgili olarak söylenmesi gereken önemli hususlardan biri de Orhan Veli’nin şiirin neye hizmet etmesi gerektiğine dair düşünceleridir. Ona göre şiir Sanayi Devrimi’ne kadar din ve zengin sınıf için vardır. Marksizm’de altyapının üst yapıyı şekillendirmesi gerektiğine dair doktrin Orhan Veli için şiirde de geçerlidir. Artık şiir insanlığın geniş tabanını oluşturan emekçi çoğunluğun ve bu çoğunluğun taraftarı aydınların zevkine hitap etmelidir (Kanık, 1983, s. 185).

Doğruluğu Türk şiiri için tartışmalı olan bu sınıfsal yaklaşım Orhan Veli’nin şiir teorisini sosyalist bir söyleme dayandırdığını göstermektedir. Bunda şiiri insanlığın ekseriyetine açma amacı hissedilir. Şiiri şekli şartlarla kodlamak belirli bir yüksek zümrenin hizmetine sunmak anlamına gelmektedir ki bu da Orhan Veli’nin kendi içinde mantıklı olduğuna yorulabilir. *Sesler*’in ilk sayısından itibaren Orhan Veli’ye yer vermesi onun sosyalist bir söylemi dillendirmesiyle ilgilidir.

Sesler’de Orhan Veli

Orhan Veli’nin şiir teorisi ile söylenecekler farklı başlıklar altında toplanabilir bundan dolayı da Garip mukaddimesi dokuz bölüm olarak tanzim edilmiştir. Bu araştırma Orhan Veli’ye *Sesler’de* verilen yeri merkeze aldığı için poetikayla ilgili değerlendirmeler de bu bağlamda tutulmuştur. Dergideki Orhan Veli bahsi ilk sayıdan itibaren kronolojik olarak takip edilecektir.

Dergide Orhan Veli ile ilk karşılaşılan yer birinci sayıdır. Derginin “Takvim” köşesi yazar ve şairlerin anılması için düşünülmüştür. Kasım 1950’de vefat eden Orhan Veli’ye on beş yıl sonra Aralık 1965’te derginin ilk sayısında kendisinden övgüyle bahsedilerek yer verilmesi anlamlıdır. Bu ilk sayıda Orhan Veli’ye beş (87-91) sayfa ayrılmıştır. Şiirsel bir anlatıma sahip bu bölümde Orhan Veli’nin ölümünden sonra Türk şiirinde bir boşluk olduğu vurgulanır. Garip şiirini savunan bir söylem de dikkat çekicidir. “*Şiiri birtakım kalıp ve klişelerden, şairanelikten, yıpranmış benzetmelerden kurtararak daha kısa, daha basit bir şekle soktu; yalın bir halk dili kullandı, gündelik sözlerle zaman zaman yergi ve espriden faydalanarak, gündelik yaşantılar üzerine yazdı.*” (Sesler, Aralık 1965). Burada yer verilen şiirler sırasıyla şu şekildedir: *İstanbul Türküsü, Odamda, Derdim Başka, Güzel Havalara, Değil, Sizin İçin. Odamda*, Orhan Veli’nin eski şiir biçimine bağlı kalarak Aralık 1936’da Varlık dergisinde yayımlanan ilk şiirlerindendir. Diğer şiirler Orhan Veli’nin poetikasını yansıtan sonraki şiir kitaplarından alınmıştır. *Sesler* ne kadar yenilikçi de olsa Garip mukaddimesinin yayımından yaklaşık yirmi beş yıl geçmesine rağmen Orhan Veli’ye bütüncül olarak yaklaşması onun şiir anlayışının kavrandığına yorulabilir. Yine bu sayıda Orhan Veli’den paylaşılan şiirlerin temalarının insan, yaşama sevinci ve hayat mücadelesinden oluşması Marksist estetikle ortak paydalar oluşturmaktadır. “*Ayların isimleri,/Kayıkların boyaları sizin için;/Sizin için postacının ayağı,/Testicinin eli;/Alınlardan akan ter,/Cephelerde harcanan kurşun;/Sizin için mezarlar, mezar taşları,/Hapishaneler, kelepçeler, idam cezaları;/Sizin için;/Her şey sizin için.*” (Kanık, 1965, s. 91; Kanık, 2013, s.114).

Orhan Veli’ye ilk sayıda yer verilmesi onun ölüm yıl dönümüyle de ilişkili olarak sunulmuştur. Ancak derginin beşinci sayısında (Nisan 1996) dört sayfaya tekrar Orhan Veli şiirlerine yer verilir. “*1914’te doğmuş, 1950’de ölmüştür. Cumhuriyet devri ozanlarındandır. 1941’de Oktay Rifat ile Melih Cevdet’le birlikte bastığı “Garip” kitapla ilk kez adını duyurmuştur.*” Notundan sonra *Haber, Deniz, Yokuş, Asfalt Üzerine Şiirler, Gölge, Derdim Başka, Güzel Havalara, İstanbul Türküsü* şiirleri aktarılır (Kanık, 1966, s. 49-52) *Derdim Başka, Güzel Havalara, İstanbul Türküsü* isimli şiirler ilk sayıda da vardır. Yine Orhan Veli’nin eski (*Haber*) ve yeni biçimdeki (*Deniz, Yokuş, Asfalt Üzerine Şiirler, Gölge*) şiirleri birlikte verilmiştir.

1969 Ekim-Kasım 39-40. sayısında dergi Orhan Veli için bir ek çıkarır. Ekin, kasım ayına denk getirilmesi Orhan Veli’nin bu ayda vefat etmiş olmasından kay-

naklanır. Orhan Veli eki derginin 83-125. sayfaları arasında yer alır. Orhan Veli fotoğrafını müteakip Fahri Kaya'nın takdimiyle başlayan ek, şiirlerle devam eder. *Oktay'a Mektuplar, Masal, Helene İçin, Pazar Akşamları, Deniz, Yokuş, Mahzun Durmak, Sokakta Giderken, Meyhane, Seyahat, İntihar, Montör Sabri, Mangal, Yatağım, İçkiye Benzer Bir Şey, Ekmek, İş Olsun Diye, Rönesans, Gangster, Veda, Rüya, Sol Elim, Gölge, Gözlerim, Dağ Başı, Şoförün Karısı, Kitabe-i Seng-i Mezar, Harbe Giden, Güzel Havalılar, Anlatamıyorum, Efkaranırım, Söz, Sakal, İstanbul Türküsü, Eskiler Alıyorum, Cımbızlı Şiir, Kapalı Çarşı, Sizin İçin, İstanbul'u Dinliyorum, Hürriyete Doğru, Ayrılış, Bedava, Vatan İçin, Delikli Şiir, Yaşamak ekteki şiirleri oluşturur. Takdim bölümünde Fahri Kaya, Orhan Veli'ye dergide neden yer verdiklerine dair bilgi vermektedir. "Dergimizin çeşitli sayılarında ve zaman zaman şiirlerini yayımladığımız büyük Türk şairi Orhan Veli Kanık'ı bu sayının ek bölümünde sunmaya çalışırken hedefimiz, her şeyden önce ve ilk sırada, Melih Cevdet ile Oktay Rifat'la birlikte çağdaş Türk edebiyatına yeni bir çığır açan bu değerli şairi gençlerimize özel olarak ortaokul öğrencilerimize daha toplu olarak tanıtmaktır." (Kaya, 1969, s. 85).*

Orhan Veli'yi gelecek nesiller için örnek alınabilecek bir şair olarak sunan Fahri Kaya ekte verilen bazı şiirlerin, isimlerinden de anlaşılacağı üzere, ortaokul çağındaki çocukların gelişim özelliklerine uygun olmayacağını gözden geçirir. Şiirlerden sonra Orhan Veli'nin sanatını ve kişiliğini anlatan bazı yazılarla ek devam ettirilir: Orhan Veli Kanık (Akbal, 1969, s. 102), Orhan Veli'nin Yazdıkları (Bezirci, 1969, s. 106), Orhan Veli İçin (Aksal, 1969, s. 116), Bir Resim Olarak Orhan (Ayhan, 1969, s. 118), Ataç'a Göre Orhan Veli (Ertop, 1969, s. 120).

Orhan Veli'nin *İnkılâpçı Gençlik*'te 12 Ekim 1942'de yayımlanan *Kim Suçlu* isimli yazısı *Sesler*'in 125-126. sayısında (Nisan-Mayıs 1978) karşımıza çıkar. Yazının konusu sanattan kimin ne ölçüde fayda sağlayacağı üzerinedir. Orhan Veli, konuyu tartışırken sosyalist realizm ile uyuşan tespitlerde bulunur. Sosyalist realizmde sanat toplum için vardır ve sosyal ihtiyaçları karşılamak üzere toplumu şekillendirmek için kullanılır. "Sanat tarihinde birçok hamleler var. Bu hamlelerin sosyal ihtiyaçlara cevap olduğunu da kabul edelim." (Kanık, 1978, s. 85-87).

Sesler'in 165. sayısında (Nisan 1982) Vedat Günyol'un *Orhan Veli* yazısı onun Türk edebiyatı için ne gibi bir fonksiyon üstlendiğini anlatan içeriğe sahiptir. Yazı Orhan Veli'nin doğru anlaşılması gereken bir öncü olduğunu savunur. Sosyalizme yakınlığıyla da bildiğimiz Vedat Günyol'un *Sesler*'de Orhan Veli'yi işlemesi ve Selahattin Eyüboğlu'ndan aktardığı bir pasajla yazısını bitirmesi derginin yayın politikasıyla paralellik gösteren bir tasdiğe işaret etmektedir. "Tek insan hâllerinden insanlığın hâline doğru: Orhan Veli'nin şiirinde gittikçe beliren yöneliş buydu. Bu yöneliş onu bir yandan yerli şiir kaynaklarına bir yandan da dünya şiirine bağlıyordu. Onunki kadar memleket kokan şiir az bulursunuz: bununla beraber dünya şairleri arasına en kolay katılabilecek şairlerimizden biri de Orhan Veli'dir.

Rumelihisarı'nda yeniden türkü söylemeye başlayan bu garip kişi Türkçeyi insanca söylemesini biliyordu." (Eyüboğlu'ndan aktaran Günyol, 1982a, 56; Eyüboğlu'ndan aktaran Günyol, 1982b, 330-331).

Dergide özellikle halk edebiyatı çalışmaları yayımlanan Hamdi Hasan'ın *Orhan Veli'nin Şiir Anlayışı* isimli yazısı 175. sayıda yer alır. Garip şiirinin genel bir portresini çizen yazar, Orhan Veli'nin toplum için sanat yaptığı üzerine de yoğunlaşmıştır. Hamdi Hasan, Orhan Veli'nin şiir ve edebiyatı birbirinden ayırdığını belirtir. Onun toplumsal meselelerin işlenmesi için edebiyatı daha uygun görmesini tartışır. Yine de Veli'nin sosyal içerikli şiirlerinin çokluğunu hatırlatır. Orhan Veli şiiri ile ilgili olarak Ataç'ın değerlendirmelerini o zamana kadar yapılanlar arasında en doğru olarak tespit eder. "*Yeni Türk şiirini en çok destekleyip savunan Nurullah Ataç, Orhan Veli şiirinin anlamsız olmadığı kanısındadır. Denemelerinde şiiri, fikirden ayrı, sadece bir mana sanatı olarak kabul eden Orhan Veli'ye karşılık, Ataç, "bu şiirin tamamıyla fikirleşmiş olduğunu, kulakla değil ancak kafayla anlaşılabilirliğini kabul etmektedir." Orhan Veli'nin şiiri hakkında ileri sürülen görüşlerin en doğrusu da budur sanırım.*" (Hasan, 1983, s. 88).

Sesler'in 190. sayısında Orhan Veli'ye yirmi sayfanın üzerinde yer ayrılır. Asım Bezirci'nin kaleme aldığı yazı Orhan Veli şiirinin *Garip*'ten önceki dönemini özetleyerek sonraki dönemdeki evrimini safhalar hâlinde aktarır. Dergide Orhan Veli ile ilgili yazıların tümü onu olumlu niteliktedir. Böylece şiirle ilgilenen yeni nesle onu tanıtanın ötesinde onları Orhan Veli'ye özendirmek niyeti bazen açıkça bazen üstü örtülü bir şekilde görülür. Bu yazı da Orhan Veli'nin şiirinin hususiyetlerini tanıtırken aynı zamanda bu şiire özendiren bir tutum içindedir. "*Orhan Veli, Türk şiirinin kavgası yanında kendi şiirinin de kavgasını kazanmayı becermiştir. Çünkü o, güçlü bir yıkıcı olduğu kadar, usta bir yapıcıdır da...*" (Bezirci, 1984, s. 92; Bezirci, 1972, s. 134). Bezirci'nin yazısından sonra Orhan Veli'nin eski ve yeni döneminden on üç şiiri dergi okuyucusuyla paylaşmıştır.

Sesler dergisinin 242-243. sayısı Çağdaş Türk Şiiri Özel Sayısı olarak çıkar. Doğum yılına göre sıralanan şairler Mehmet Akif Ersoy'la (1884-1936) başlar. Her şairden bir şiir alan sayıda Orhan Veli Söz şiiriyle yer alır. 244-245. sayıda Orhan Veli'nin *Cumhuriyet Devrinde Şiir* isimli yazısı yayımlanır. Halkın özgürlüğünü ve eşitliğini konu alan bu yazı sosyalist bir söylem içerir. Şiirin de halka hizmet etmesi gerektiği tezi savunularak yazı şu sözlerle neticelendirilir: "*Uzun sözün kısası: Bugünkü Türk şairi, meselesi olan insan, halkı halkla anlatıyor. Kendisi de halktan. Kendi refahının çoğunluğun refahına bağlı olduğunu, çoğunluğun da halktan başka bir şey olmadığını biliyor. Bütün dünya şairleri gibi.*" (Kanık, 1990, s. 72; Kanık, 1982a, s. 165).

Kasım 1995'te *Sesler* 300. sayısını yayımlar. Bundan sonra dergi otuz bir sayı daha çıkararak yayın hayatını sonlandırır. Orhan Veli bu önemli sayıda da unutul-

maz. Yine kendisinden övgüyle bahsedilerek şiirleri paylaşılır. Aşağıdaki satırlar dergide Orhan Veli ile ilgili olarak yayımlanan son sözlerdir.

“İçinde bulunduğumuz kasım ayı, Orhan Veli Kanık’ın kırk beşinci ölüm yılı dönümüdür. Orhan Veli, “...çağdaş Türk şiirine yeni bir söyleyiş tadı, yeni bir duyarlılık getirmiştir, Türk şiirini demokratikleştirmiş birkaç usta şair arasındadır. Daha çok zekaya, sözcük oyununa dayanan başlangıçtaki şiirlerinden sonra yazdığı şiirlerde, konuşulan Türkçenin seçkin şiirselliğini yakalayabilmesi; şiirlerinin kaynaklandığı özgürlük ve insan sevgisi, giderek yoğunlaşan toplumsal eleştiri tavrı, onu çağdaş Türk şiirinin klasikleri arasına katmıştır. Orhan Veli Kanık yaşamıyla da içinde bulunduğu düzenle bütünleşmemenin dürüst örneğini vermiş bir kişidir. Yalnızlığı ve ölümü bunun simgesidir. Anısına ayrılmış sayfalarla, saygıyla anıyoruz Orhan Veli Kanık’ı.” (Sesler, Kasım 1995)

Sonuç

Sesler dergisi ilk sayısından itibaren yenilikçi bir çizgiyi sürdürmeye çalışmıştır. Gelenekçi bir söylemi reddetmese de onun çoğaltılması noktasında içkin bir motivasyonu yoktur. Gelenek kanalından kabul ettiklerinin kaynağı ise halkın yaşantısıyla ilgili olanlardır. Böylece Türkçe olmayan ve söylenmeyen her şey dergide suni olarak karşılanır. Bunda derginin yayın hayatının çoğunun sosyalist bir devlet düzeni içinde geçmesi etkilidir. Çok kültürlü olan Makedonya’da tüm göçlere rağmen Türk olarak kalmak ve yaşamak mevcut sistemin imkânlarını kullanarak ona eklenmekle mümkün olmalıdır. *Sesler* bu entegrasyon sürecinde bölgedeki Türk varlığının sesi olurken Türkler ile sistem arasında da köprü vazifesi yapmıştır.

Zamanın şartları altında Orhan Veli, *Sesler* için öncü bir karakter olarak belirir. Onun şiirde yapmak istediği yeni başlangıcı *Sesler* de kendi bünyesinde samimi olarak tecrübe etmek ister. Onun şiir teorisindeki kolektivist söylem de *Sesler*’i etkiler. Bundan dolayı ilk sayıdan itibaren Orhan Veli özellikle şiir alanında dergide örnek bir şair olarak tanıtılır ve işlenir. Yeni nesil için bir model olarak görüldüğü dergide açıkça dile getirilir. Orhan Veli ve şiiriyle ilgili dergide olumsuz bir beyan bulunmaz. Bilakis her fırsatta şahsı ve şiiri için övücü bir yaklaşım sergilenir.

Dergide Orhan Veli bahsi şu başlıklar altında toplanır: Orhan Veli şiirleri, Orhan Veli’nin kendi yazıları, Orhan Veli ve şiiri hakkında Türkiyeli edebiyatçıların yazıları, Orhan Veli ve şiiri hakkında Balkanlı Türk edebiyatçıların yazıları.

Kaynakça

- Akbal, O. (1969). *Orhan Veli Kanık. Sesler*, 102-105.
- Aksal, S. K. (1969). *Orhan Veli İçin. Sesler*, 116-117.
- Ayhan, E. (1969). *Bir Resim Olarak Orhan. Sesler*, 118-119.
- Bezirci, A. (1969). *Orhan Veli'nin Yazdıkları. Sesler*, 106-115.
- Bezirci, A. (1972). *Orhan Veli, Şairliği ve Şiirleri*. İstanbul: Oluş.
- Bezirci, A. (1984). *Orhan Veli. Sesler*, 82-92.
- Bora, T. (1995a). *Yugoslavya: Milliyetçiliğin Provokasyonu*, İstanbul: Birikim.
- Bora, T. (1995b). *Milliyetçiliğin Kara Baharı*, İstanbul: Birikim.
- Emin, O. (2019). Makedonya'da Türkçe Eğitiminin Gelişimi İçin Sesler Dergisinin Önemi. *Balkan Türkoloji Araştırmalar Merkezi*.
- Ertop, K. (1969). *Ataç'a Göre Orhan Veli. Sesler*, 106-115.
- Günyol, V. (1982a). *Orhan Veli. Sesler*, 53-56.
- Günyol, V. (1982b). *Daldan Dala*. İstanbul: Adam.
- Hasan, H. (1983). *Orhan Veli'nin Şiir Anlayışı. Sesler*, 83-88.
- Hasan, H. (1984). *Yugoslavya'daki Türk halkının 1965-76 yılları arasında Sesler dergisinde yayımlanan halk edebiyatı* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Belgrad Üniversitesi.
- İnalçık, H. (1993). *Türkler ve Balkanlar, Balkanlar*. İstanbul: Ortadoğu ve Balkan İncelemeleri Vakfı.
- İsen, M. (1997). *Ötelerden Bir Ses*. Ankara: Akçağ.
- Kanık, O. V. (1990). Cumhuriyet Devrinde Şiir. *Sesler*, 69-72. Kanık, O. V. (1965). Sizin İçin. *Sesler*, 87-91.
- Kanık, O. V. (1966). *Haber, Deniz, Yokuş, Asfalt Üzerine Şiirler, Gölge, Derdim Başka, Güzel Havalarda, İstanbul Türküsü*. *Sesler*, 49-52.
- Kanık, O. V. (1978). *Kim Suçlu. Sesler*, 85-88.
- Kanık, O. V. (1982a). Bütün Yazıları I, Sanat ve Edebiyat Dünyamız. Asım

Bezirci (Ed.), İstanbul: Can.

Kanık, O. V. (1982b). *Bütün Yazıları II, Bindiğimiz Dal*. Asım Bezirci (Ed.), İstanbul: Can.

Kanık, O. V. (1983). *Bütün Şiirleri*. Asım Bezirci (Haz.), İstanbul: Can.

Kanık, O. V. (2013). *Bütün Şiirleri*. İstanbul: Yapı Kredi.

Karakuş, E. (2013a). *Sesler Dergisi Bibliyografyası*. Edirne: Paradigma.

Karakuş, E. (2013b). *Sesler Dergisi Üzerinde Bir İnceleme* [Yayımlanmış doktora tezi]. Ege Üniversitesi.

Kaya, F. (1969). Orhan Veli Kanık. *Sesler*, S. 39-40.

Kunt, M. (2011). *Türkiye Tarihi-2, Osmanlı Devleti 1300-1600*: Sina Akşin (Ed.), *Siyasal Tarih (1300-1600) içinde* (s. 15-144). İstanbul: Cem.

Okay, M. O. (2014). *Poetika Dersleri*. İstanbul: Dergâh.

Okumuş, S., Alataş, A. (2014, October 30-November 1). Makedonya’da Türkçe Yayımlanan Bir Edebiyat Dergisi: Sesler [Sempozyum sunumu]. *3rd International Conference On Language And Literature “Turkish in Europa”* Tirana/Albania.

Ortaylı, İ. (2004). *Osmanlı Barışı*. İstanbul: Ufuk Kitapları.

Önem, M. Y. (2021). Sesler Dergisinin İlk Sayısında Sosyalist Realizm. *Turkish Studies-Language and Literature*, 16, 393-405. DOI: 10.47845/turkishstudies.48169

Sancaktar, C. (2011). Balkanlar’da Osmanlı Hâkimiyeti ve Siyasal Mirası. *Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 2(2), 27-47.

Süleyman, Ş. (2005). *Sesler Dergisindeki Tenkit Yazıları ve Edebî Düşünce* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Gazi Üniversitesi.

Uğurlu, S. (2017, Mayıs 11-14). Makedonya’da Türk folkloru ve Sesler dergisi [Sempozyum sunumu]. *Geçmişten günümüze Balkanlarda Türkçenin süreli yayınlardaki yeri ve önemi sempozyumu*, Zenica, Bosna Hersek.

Uyguner, M. (1972). *Orhan Veli Kanık (Hayatı, Sanatı, Eseri)*. İstanbul: Varlık.

Bulgar Yazar Baço Kiro'ya (Kiro Petrov Zanev) Ait 1873 Tarihli Kiril Harfli Türkçe Bir Gezi Yazısı

*Turkish Travelogue, Written in Cyrillic, From 1873, by the Bulgarian
Writer Bacho Kiro (Kiro Petrov Zanev)*

Abidin KARASU*

Öz

Altı asra yakın Balkanları yöneten Osmanlı İmparatorluğu bu coğrafyada köklü değişiklikler yaparken, devletin dili olan Türkçe Balkan halklarını da derinden etkilemiştir. Türkçe, altı asır Balkanların resmi iletişim dili olarak görev yapmıştır. Öyle ki Türkçe sadece Türkler arasında değil Balkan halkları tarafından da bilinmekte ve konuşulmaktaydı. Elimizdeki veriler bunu ortaya koymaktadır. Son dönemde yapılan çalışmalar Türkçe eserler meydana getiren Balkan aydınlarının varlığını ortaya çıkarmıştır. Araştırma konumuz, XIX. yüzyılda Osmanlı idaresindeki Bulgaristan topraklarında Kiril harflerini kullanarak Türkçe yazan Baço Kiro'nun kaleme aldığı gezi yazısıyla ilgilidir. Bulgar yazar, halk kahramanı Baço Kiro 1874 yılında kaleme aldığı "Baço Kiro'nun İkinci Seyahati" başlıklı kitabında gezip gördüğü yerleri Türkçe kaleme almıştır. Bir Bulgar aydınının, milliyetçilik cereyanlarının patlak verdiği XIX. yüzyılda eserinde Türkçeye yer vermesi dikkate değerdir. Kitabın 35-52 sayfaları Kiril harfleri kullanılarak Türkçe yazılmıştır. Baço Kiro'nun kullandığı Türkçe son derece sade ve açıktır. Baço Kiro Türkçeyi redif ve kafiye ölçüsünü kullanacak seviyede bilmektedir. Baço Kiro'nun dili Rumeli ağzlarının tesiri altındadır. Çalışmada, Kiril harfleriyle yazılan Türkçe metinler Latin harflerine aktarılarak okunmuş ve eserin bir transkripsiyon alfabesi verilmiştir. Baço Kiro'nun hayatı ve kaleme aldığı eserleri hakkında bilgi verilmiştir. Yapılan araştırma ile Türkçe yazan Balkan aydınları konusuna dikkat çekilmek istenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kiril harfli Türkçe metin, Bulgarca, Türkçe, Baço Kiro, Bulgaristan.

Abstract

The Ottoman Empire, which ruled the Balkans for nearly six centuries, made radical changes in this geography. Turkish, where it is the official language of the country, has deeply affected the Balkan peoples. Turkish has been the official language of communication in the Balkans for six centuries without exception. So much so that Turkish was known and spoken not only by the Turks but also by the Balkan peoples. The data we have reveals this. Recent studies also reveal the existence of the Balkan intellectual class, which speaks enough Turkish to write Turkish works. Our research topic is about Bacho Kiro, who wrote in Turkish in Cyrillic on the territory of Bulgaria under Ottoman

* Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, İstanbul/TÜRKİYE, abidinkarasu@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-2324-111X

rule in the 19th century, and his travel article. The Bulgarian writer, the national hero Bacho Kiro, writes in Turkish about the places he visited and saw in his book "The Second Journey of Bacho Kiro", written in 1874. It is noteworthy that the Bulgarian intellectual included the Turkish language in his work in the 19th century, when nationalist movements broke out. 35-52 pages of the book are written in Turkish with Cyrillic. The Turkish used by Bacho Kiro is extremely understandable and clear. Kiro knows enough to use Turkish redif and rhyme. Kiro's language is influenced by the Balkan dialects. In the study, Turkish texts written in Cyrillic were translated into Latin letters and a transcriptional alphabet of the work was given. Information was given about the life of Bacho Kiro and his works.

The study aims to draw attention to the problem of Balkan intellectuals who have written in Turkish, emphasizing the importance of discovering such works.

Keywords: Turkish text with Cyrillic letters, Bulgarian, Turkish, Bacho Kiro, Bulgaria.

1. Giriş

Türkçe XIV. yüzyılın ortalarından başlayarak Balkan dillerini derinden etkilemiştir. Bu etkinin en büyük sebebi Osmanlı'nın uzun asırlar süren Balkan hâkimiyeti ve insanı merkez alan politikalarıdır. İmparatorluğun resmi dili olan Türkçe, devletin her kademesinde, çarşıda, pazarda, sokakta konuşulmakta iletişim görevini yerine getirmekteydi (Artun, 2013, s.1).

Georges Castellan, Balkan halklarının XIV-XVIII. yüzyıllar arasında Türkler gibi yaşadıklarını, yaygın şekilde Türkçe konuştuklarını aktarır. Selanik, Belgrad, Sofya'da yaşayan halk Türkler gibi giyiniyor, yiyor ve konuşuyordu (Castellan,1995:148). Osmanlı döneminde, Balkan dillerinde özellikle de Bosna'da teşekkül etmiş Alhamijado edebiyatı Türkçenin etkisinin açıkça görüldüğü alanlardan biridir. Alhamijado edebiyatının temsilcileri, eserlerini Türkçenin etkisiyle yazmışlardır. Kendi dillerinde yazılan Alhamijado edebiyatı ürünlerinde bile Türkçenin derin izlerini bulmak mümkündür. Öyle ki Hasan Kaimî'nin meşhur şiiri, "Ostante se tutuna" için Türkçe kelimeler mi daha çok, Boşnakça kelimeler mi emin değiliz değerlendirmesini yapmıştır (İyiyol-Kesmecı, 2011, s. 624).

Sofroniy Vraçanski Bulgarcanın Türkçeden son derece fazla etkilendiğini belirtmekte ve yazdığı eserlerde yoğun şekilde Türkçe sözcüklere yer verdiğini aktarmaktadır. Bir diğer itiraf da Bulgarların milli şairi İvan Vazov'dan gelmiştir. Vazov: "Şehirlerimizde konuşulan dil neredeyse yarı Türkçe idi" tespitinde bulunmuştur (Karaağaç, 2009, s. 201).

Asırlarca Osmanlı İmparatorluğu idaresinde barış huzur ve refah içinde yaşayan Balkan haklarının çoğu iki dilliydi. Türkçe bu coğrafyada "lingua franca" olarak işlev görmüştür. Makedonya'da bir araya gelen rahiplerin

aşağıdaki satırlarda aktardığımız şekilde Türkçe konuşmaları bu olguyu pekiştirmektedir: *“Makedonya’da bir Katolik hareketi tehlikesi karşısında, üç Yunanlı ve bir Bulgar piskopos 1858’de buluşup görüştüler: “Hemen, diğer piskoposlarla Türkçe, Yunanca, Bulgarca konuşmaya koyulduk”. Aynı şey başka dinî cemaatler için de geçerliydi: 1880’de Çek bilgin Jirecek, Sofya Başhahamı ile Türkçe tartışır.”* (Lory, 2011, s. 300).

Bütün bu veriler Türkçenin Balkan halkları üzerindeki etkisini ve Türkçenin yaygınlığını kaynaklarıyla ortaya koymaktadır. Bunun yanında aydınlatılması gereken, varlığını bildiğimiz ancak henüz yeterince çalışmanın yapılmadığı konulardan biri de Türkçe yazan Slav kökenli Balkan aydınları, yazarları, şair ve edebiyatçıların eserlerinin ortaya çıkarılması işidir. Bu konu yeterince araştırılmamıştır.

Araştırmada ele aldığımız konu bununla alakalıdır. Bulgar yazar, halk kahramanı Baço Kiro 1874 yılında kaleme aldığı “Baço Kiro’nun İkinci Seyahati” başlıklı kitabında gezip gördüğü yerleri Türkçe kaleme almıştır.

Bir Bulgar aydınının, milliyetçilik cereyanlarının patlak verdiği XIX. yüzyılda eserinde Türkçeye yer vermesi, dikkate değerdir. Baço Kiro’nun kullandığı Türkçe son derece sade ve açıktır. Kiro Türkçe redif ve kafiye ölçüsünün kullanacak seviyede bilmektedir. Baço Kiro’nun dili Rumeli ağızlarının tesiri altındadır. Çalışmada, kitapta Kiril harfleriyle yazılan Türkçe metinler Latin harflerine aktarılarak okunmuş ve eserin bir transkripsiyon alfabesi verilmiştir. Baço Kiro’nun hayatı ve kaleme aldığı eserleri hakkında bilgi verilmiştir.

Yapılan araştırmada Türkçe yazan Balkan aydınları konusuna dikkat çekilmek istenmiştir.

2. Baço Kiro (Kiro Petrov Zanev) ve Eserleri

Baço Kiro takma adıyla tanınan Kiro Petrov Zanev 15 Temmuz 1835’te Tırnovo iline bağlı Murat Bey (Byala Çerkva/ Gorni Turçeta) köyünde doğmuştur. Öğretmen, yazar, tarihçi, halk bilimci ve halk kahramanı olarak tanınmaktadır. 1852 ve ilerleyen yıllarda Koyuvtsi (şimdiki Koevtsi), Musina, Mihaltsi, Vishograd köylerinde öğretmenlik yapmıştır. 1857’de Murat Bey (Byala Çerkva/ Gorni Turçeta) köyüne döner ve vefat ettiği 1876 tarihine kadar ders verir. Kaynaklar Baço Kiro’nun sadece Bulgarlar arasında değil, Türkler tarafından da saygı ve itibar gördüğünü aktarmaktadır. Muhtemelen Türkçeyi bölgedeki Türklerden öğrenmiştir. Kaleme aldığı yazılardan Türkçeyi son derece iyi bildiği anlaşılan Baço Kiro, her ne kadar Türkler tarafından sevilip sayılsa da Osmanlıya karşı bölücü

ve kıskırtıcı faaliyetlerde bulunmaktan geri kalmamıştır. Yazdığı vatansever şiirler milliyetçilik duygularıyla dolu olup gençlerin Osmanlı'ya karşı isyan ederek bağımsız Bulgaristan için mücadele etmelerini istemektedir. 9 Mayıs 1876'da Dryanovo Manastırı'nda Fazıl Paşa'nın yönetimindeki Türk ordusuna karşı yapılan çarpışmada yer alır. Baço Kiro'nun içinde olduğu çete bozguna uğratılır. Canını zor kurtaran Baço Kiro Murat Bey (Byala Çerkva/ Gorni Turçeta) köyünde saklanır. Yakalanıp mahkemeye çıkarılır ve idam edilir. Tırnova'nın önemli şahsiyetlerinden Ethem Bey bu genci yaptıklarından ikna etmeye çalışır ancak başarılı olamaz. Baço Kiro mahkeme önünde savunmasını Türkçe yapar (bg.wikipedia.org/wiki/Бачо_Киро):

Бен бир Бачо Киро им, (Ben bir Baço Kiro im)

тюркен коркмаз комита им. (Türken¹*korkmaz komita im*)

Шишкане умузума тактъм, (Şişkane umuzuma taktım)

Дренова монастира булдум. (Drenova monastira buldum.)

Хакъм арамаа бен чиктъм, (Hakım aramaa ben çıktım)

ипи де бойнума тактъм. (İpi de boynuma taktım)

Baço Kiro hayattayken üç kitabı yayınlanmıştır: 1. Gorni Turcheta Köyü Hakkında (Описание на село Горни Турчета“ (1870) 2. Baço Kiro'nun Yolculuğu (пътеписите Пътуванието на Бача Кира) (1873) 3. Baço Kiro'nun İkinci Yolculuğu (Второто пътувание на Бача Кира) (1874).

El yazısıyla muhafaza edilen pek çok şiiri mevcuttur. “Prusya-Fransız Savaşı şiiri” , “Tarih yazımı ve folklorik araştırmalar”, “Dyado Nikola (дядо Никола) (1857) ayaklanmasının kronikleri”, “Hacı Stavrevata Buna (1862)”, “Philip Totyu'nun (1867) çetesi”, “Hacı Dimitar ve Stefan Karaca'nın çetesi (1868)”, “Sofya Macerası (1873)”, “Dryanovo Manastırı'ndaki çete savaşları”. Ayrıca birçok folklor malzemesini yayınlamak üzere İstanbul'da yaşayan Petko Slaveykov'a göndermiştir. Baço Kiro ve öğrencilerinin toplam 4470 sayfalık 34 el yazması koleksiyonu bulunmaktadır ([bg.wikipedia.org/wiki/ Бачо_Киро](http://bg.wikipedia.org/wiki/Бачо_Киро)).

3. Kitap Hakkında Bilgi

Kitap Kiril alfabesi ile basılmıştır. Kitabın kapak sayfasında şu satırlara yer verilmiştir: Kitabın adı: “Baço Kiro'nun İkinci Seyahati” adını taşımaktadır.

¹Türk'ten

Bu başlığın altında “Viyana’ya gitmek istemiş ancak parası olmadığı için geri dönmüş. Sırbistan’a yürüyerek seyahat etmiş. Kitabı okuyunca göreceksiniz. Türkçe ve Bulgarca kaleme alınmıştır.” (Щялъ да ходи за въ Виена Но ся върнжлъ защото пари нѣма Пжтуваль по Сржбско пешякъ Прочети вжтрѣ и вижъ какъ Има го Българскы и Турски) (Kiro, 1874, s. 1). Bu satırlardan sonra: “*Meraklı okuyucular için sevdiği arkadaşları tarafından yayınlanmıştır. 1874 yılında Tuna Vilayeti Matbaasında basılmıştır bilgileri yer almaktadır.*”

Kitabın iç kapak sayfasında Osmanlı Türkçesiyle “Tuna vilayet matbaasında basılmıştır” bilgisi mevcuttur. Bu sayfadan sonra Baço Kiro’nun bir resmi yer almaktadır. 3-6’ncı sayfalar arsında Baço Kiro kitabın önsözünü manzum şekilde kaleme almıştır. Önsözde fakir bir köylü olduğunu, kendi kendine okuma yazma öğrendiğini aktaran Baço Kiro gezmeyi çok sevdiğini ancak bunun için maddi sıkıntı çektiğini belirtmektedir. Bu bölümde hayat hikâyesine de yer vermektedir. Öksüz kaldığını köyün çobanlığını yaptığını Batoşovski Manastırına giderek okuma yazma öğrendiğini aktarır. Yirmi yıla yakın köy köy gezerek öğretmenlik yapmış öğrenciler yetiştirmiştir. Baço Kiro, önsözün sonunda, Bulgar halkına eğitim ve farklı alanlarda özgürlükler verdiği için Osmanlı Sultanı’na teşekkür eder (Kiro, 1874, s. 3-6). 7-34’ üncü sayfalar arasında Sırbistan seyahatini Bulgarca olarak kaleme almıştır (Kiro, 1874, s. 3-6). 35- 52 ‘nci sayfalar arasında çıkmış olduğu seyahati Türkçe olarak yazar (Kiro,1874: 3-6).

Türkçe metin “Türkçe Seyahatim” başlığı ile verilmiştir. Murad’-bek’ kariesinden’ Kiro daskal’ Orasını varmış’ gezmiş’, Burada o kendisi yazmış’ 1873 (Kiro, 1874, s. 54).

Manzum olarak hece ölçüsü ve redif kalıbıyla yazılmış bir gezi yazısı.

Vidin’ çok’ büyük’ şeherdir,

Ve hem çok’ düz bir’ er’dir’

Tunadan’ gıozükür’ saade minareler’,

Tuna boyunca var’ islyah’ kaleler’,

Karşıda vlah’ yakasında,

Kalafat’ kalır’ sag’ tarafında,

Viyana’ya gitmek için Tuna nehrinde vapur yolcuğu yapan, bazen yayan bazen de vapurla yol alan Baço Kiro, Osmanlı yönetimindeki Balkanlar’da gezip gördüğü ve karşılaştığı manzaraları Kiril harflerini kullanarak Türkçe

yazmıştır. 1873 yılında en büyük arzusunun Nemçe'yi (Avusturya) görmek olduğunu yazan Baço Kiro bu arzusunu gerçekleştirmek için tanıdık eş dostlarından beş yüz kuruş toplar. Kendi deyimiyle ayağına bir çift çarık, başına bir sarık; bir omuzunda bir torba, öbüründe sopayla bir aba alır ve yola koyulur (Kiro, 1874, s. 35). Sviştov'a gelir buradan vapura binerek Viyana'ya kadar gitmek ister. Sırasıyla Tuna nehri boyunca Oryahovo, Lom, Vidin, Kalafat, Radoviç, Severin, Adakale, Orşova, Drenkova, Modava, Semendire, Pançova, Mokri Luk, Belgrad, Zemun kasabalarını görür. Bazılarında konaklar, dolaşır ve gözlemlerini yazar. Bu gözlemler genellikle şehirlerin mimarisi, yerli halkın durumu, Sırp ve diğer halkların yaşam tarzları ve iş hayatlarıyla ilgilidir.

4. Eserde Kullanılan Kiril Harflerinin Transkripsiyonu

Kiril	Latin
А-а	A-a
Б-б	B-b
В-в	V-v
Г-г	G-g
Д-д	D-d
Е-е	E-e
Ж-ж	J-j
З-з	Z-z
И-и	İ-i
Й-й	Y-y
К-к	K-k
Л-л	L-l
М-м	M-m
Н-н	N-n
О-о	O-o
П-п	P-p
Р-р	R-r
С-с	S-s
Т-т	T-t
У-у	U-u

Ф-ф	F-f
Х-х	H-h
Ц-ц	TS-ts
Ч-ч	Ç-ç
Ш-ш	Ş-ş
Щ-щ	ŞTI- ştı
Ю-ю	Yu- yu ; u
Я-я	ya, ā
І-і	İ-i ; y,
Ъ-ъ / І-і	(Kelime içinde 'ı' sesini karşılar. Son ses olarak bir değeri yoktur! 'ı' işareti ile gösterilmiştir.)
Ж	ı (genellikle) - a (daha az)
Ь-ь	Son ses olarak bir değeri yoktur. Kelime içinde ünlüden önce inceltme özelliği mevcuttur. миньор < minör, актёр < aktör
Дж	ç
іо	Bu iki ses birlikte kelime içinde "ö", kelime başında ise "y" veya "ö" okunabilir.

4. Eserdeki Fonetik Hususiyetler

Baço Kiro'nun Kiril Harfli Türkçe Bir Gezi Yazısı, Türkçenin Rumeli'deki etkisi açısından büyük önem taşımaktadır. Baço Kiro, Bulgarca cümle yapısını kullanmıştır. Bulgarcada cümle: özne, yüklem ve diğer öğeler olarak düzenlenir. Bu cümle yapısı Bulgaristan Türk ağızlarında da etkisini göstermektedir. Örneğin: *Canım istedi gideim*. Bulgarcada kullanılmayan sesler iki harfle verilmiş: masa **yustyunde** (üstünde), **kyovlyuler** (köylüler), **yuçlyuk** (üçlük), **dyuşkyun** (düşkün). Yazıda, Bulgaristan Türk ağızlarının özelliklerini görmekteyiz. Bunlardan bazıları:

4.1. Ünlü Değişmeleri

4.1.1. Ünlü kalınlaşması

-a < -e ; -a- < -e-

benda < bende , vilayata < vilayete

-u- < -ü-

henuz' < henüz , cumbiş' < cümbüş, cumlesine < cümlesine

-ı- < -i-

vilayatıdır' < vilayetidir

-o- < -ö-

boyledir' < böyledir

4.1.2. Ünlü incilmesi

-i- < -ı- ; i- < ı-

bazisi < bazısı , misir < mısır , toplışırlar' < toplarırlar , karşıda < karşı-
da , ırmak' < ırmak , başıma < başıma , aldım' < aldım

4.1.3. Ünlü düzleşmesi

-ı- < -u-

avlısı < havlu

i- < ö-

ibüründe < öbüründe

-ı- < -u-

avlısı < havlusu

4.1.4. Ünlü yuvarlaklaşması

-u- < -i-

içun' < için

4.1.5. Ünlü daralması

-u- < -o-

çucukları < çocukları , suvan' < soğan , lukanta < lokanta , umuzuma < omuzuma

-ü- < -ö-

güzükürler' < gözükürler , gülgeler' < gölgeler , süvlecem < söylemek

ü- < e-

üvmee < yevmiye

-i- < -e-

gizendim' < gezindim

4.1.6. Ünlü genişlemesi

-e- < -i-

şehir' < şehîr , gerdap' < gîrdap , isteor' < istiýor , şeherdir' , < şehîrdir, neet' < niyet

4.1.7. Ünlü türemesi

-i- < -∅-

hepsi < hepsi

-e- < -∅-

neree < nereye

4. 2. Ünsüz Değişmeleri

4. 2. 1. Tonlulaşma

-z- < -s-

serbezdir' < serbesttir

4. 2. 2. Sızıcılışma

-v- < -y-

kiovlüler' < köylüler , süvledim' < söyledim , siovlerim' < söylerim , iovle < öyle

4. 2. 3. Diğer Ünsüz Değişmemeleri

-n- < -m-

şindi < şimdi

-v- < -ğ-

duvarak' < doğarak

buvas' < boğaz

duvmamıştı < doğmamıştı

suvan' < soğan

-v- < -y-

övla < öyle

-p < -b

pineceğim < bineceğim

-s < -z

ederis < ederiz, üç üs < üç yüz

4. 2. 4. Ünsüz düşmesi

-v- > -Ø- ; -y- > Ø-

kesee < keseye, bük < büyük, er < yer, kimsei < kimseyi, etişmeyecek < yetişmeyecek, üç üs < üç yüz, kaik < kayık, neree < nereye, i < iyi, ziyaret < ziyaret, neet < niyet, mehane < meyhane, eder < yeder, güreim < göreyim

-ğ- > -Ø-

gidecem < gideceğim, dileccem < dileyeyeğim, dil < değil, aşaa < aşıya,
ayamı < ayağımı.

-h- > -Ø-

oşça kalın < hoşça kalın

4. 2. 5. Benzeşme

4. 2. 5. 1. Ünsüzlerde yakın benzeşme

nn- < -nl-

onnarın < *onların*

4. 2. 6. Ünsüz Tekleşmesi

-b- < -bb-

kubesi < *kubbesi*

-c- < -cc-

tücar' < *tüccar*

5. Metin

[35]

1. Bin'- 873 senesinde,
2. Merak' tutuştu bende,
3. Cānım istedi gideim'
4. Nemtsei seir edeim'
5. O kolaydır' oraya varaim'
6. Lākin' harçlık' nerden' alaim'
7. Malım' yok', malımdan' sataim,
8. Zahirem' yok', ondan' alaim'

9. Nasıl' olsa dedim' gidec²em',
10. Dostlarımdan' para dilecem'
11. Dilincilee çekileim' vardı gyunyumde,
12. Paskalyanın' iptidaaki gyunyunde,
13. Kövlyuler' hepsi şkolaya girdiler',
14. Çocuklara imtihan' verdiler'
15. Benda oraya sonra girdim'
16. Cumlesine boyle syuvledim'
17. Ey komşular' hepsiniz' buradasınız'
18. Sözyum' var' işidin' annayasınız'
19. Hepinize sövlerim' bilesiniz'
20. Canınızdan' ne koparsa veresiniz'
21. Cānım' isteor' gideim'
22. Nemtsei seir' edeim'
23. Harçlıkımı yoktur' bir para

[36]

1. Bilirsiniz' ben' bir' adam' fukara,
2. Lākim' meram' var' benda gideim',
3. Vienai seir' edeim'
4. Lākin' parasız' bir' ere, gidilmez',
5. Henuz' vampora parasız' girilmez'
6. Karadan' olmuş' olsa, derim'
7. Yaya, çekerim' belki giderim',
8. Yavaş' yavaş' kövden' köve uracam'

²жд (jd) yazılmış дж (dj) < c olması gerekir.

9. Kövlerde ve odalarda konacam'
10. Gidecem' yol' gene tunadır'
11. İokar' nemtse vilayatıdır'
12. Orda ekmek' parasız' vermezler'
13. Vamporada bile koyvermezler'
14. En' sonunda deip' deecem',
15. Kimin' nekadar' kolai varsa,
16. Vehem' canından' ne koparsa,
17. Onnar'da ricama kabul' ettiler',
18. Olur' yardım' ederis' dediler',
19. İptidaa papas' gavriil' atar',
20. Masa yustyunde iki macar'
21. Papas' balço da girdi apansız';
22. Oda verdi yarım' fransıs',
23. Bazisi veri bir' sekizlik'
24. Bazisi veri bir' beşlik',
25. Birisi verir' bir' dörtlyuk',
26. Gayrisi veri bir' yuçlyuk',
27. Angisi en' dyuşkyun' fukara,
28. Oda attı orda kırk' para

[37]

1. Sevinerek' onnarı topladım',
2. Üç'- yüz', elli gruş' saydım',
3. Onnarı kesee koyacaktım' tamam'
4. Geldi mihaltsalı, papas stefan'

5. Bu papas' en' sonunda geldi,
6. Lākin' oda bana bir' mints' verdi,
7. Kırāhat'-haneden' yüz' gruş' çıkardılar'
8. Hepisi beş' yüz' gruş' oldular'
9. Hepsine oşça kalın' derim',
10. Kednimi yola hazır' ederim',
11. Ayamı bir' çift' çarık',
12. Başımı sardım' bir' sarık',
13. Bir' omuzumda bir' torba,
14. İ büründe sopayle bir' abi,
15. Gün' duvarak' kövden' çekildim',
16. Gün' kauşurak'ı sıştovaya girdim',
17. Orda bir' dostuma saptım',
18. O gece ben' orada yattım',
19. Parasis' edim' ve içtim'
20. Allah' bereket versin dedim'
21. Sabahası konak' yanında indim',
22. Orda büyük' kavenede girdim',
23. Orda dost', bulundu, hoş' geldin' dediler'
24. Bana ikram' edip', kave da verdiler',
25. Sordular' beni, neree gidecen',
26. Aşaa yoksa, karşıya mu geçecen',
27. İok' işim' dedim' karşıya geçeim'
28. Neet' ettim' yukarı gideim',
29. Buradan' dedim' vampora pinecem',

[38]

1. Param' bitinceedek' yukarı gidecem',
2. Ta viaenaya gideim' vardır' meram',
3. Korkarım' gene etişmecek' param'
4. Hesabın dediler' kendin' yapacan'
5. Çergene kadar' sen' uzanacan'
6. Sonra aşaaada skelee inerim',
7. Paşaportçi yanında giderim,
8. Teskerei braktım' paşaport' aldım',
9. Vampora da beled' çıkardım'
10. Orşovaya elli sekiz' gruş' verdim'
11. Vampor' etişti ben' girdim'
12. Orda bildim' adamlar' buldum',
13. Benda onnarın', yanında oturdum',
14. Vampor' giderdi hep' kaçarak',
15. Rahovaya, erdik' gün' kauşarak'
16. O; rahova, bir yüksek' erdir'
17. Büyük' dil', orta bir' şeherdir',
18. Ordan' biz' gene ince çekildik',
19. Gece ortasında lom' palankai erdik'
20. O sabah' ben' nice kalkarım'
21. Bir' büyük' şehir' önümde bakarım',
22. Tamam' güneş' duvarak'
23. Geçtik' vidini bakarak,
24. Vidin' çok' büyük' şeherdir,

25. Ve hem çok' düz bir' er'dir'
26. Tunadan' gözüdür' saade minareler',
27. Tuna boyunca var' islâh' kaleler',
28. Karşıda vlah' yakasında,
29. Kaladat' kalır' sag' tarafında,

[39]

1. Oda bir' naazik' şeherdir',
2. Ve hem' yüksek' bir' erdir',
3. Bir' tepede var' bir' klisesi,
4. O klisenin' var' üç' dört' kubesi,
5. Tuna kenarında var' bir' çeşmesi,
6. Onun' üst'-yanda kalır' skelesi,
7. Ordan' gene nice çekildik'
8. Bir' kövün' yan
9. ından' geçtik,
10. Vampor' hızlıca giderdi,
11. O köv' Osmanlı kövüne benzerdi,
12. Vardı minareylen' bir' tepesi,
13. Daha köv' var' isimlerini bilemem',
14. Onnar' için' size haber' veremem',
15. Kimsei soramadım' bizmem' zer',
16. Tuna boyunca bir' düzlük' er',
17. Daha yukardadır' sırb' avlısı,
18. Tuna dibinde var' bir' skelâsı,
19. Köv' var' radoviç' derler',

20. Ordan' yol' var' negotine giderler',
21. Daha ükarda var' bir skelesi,
22. Var' büük' kubeli bir' klisesi,
23. Vlah' tarafına var' bir' üksek' er',
24. Daha ükarda vardır' bir' şehir',
25. Lākin', bilmem' nasıl' derler' bunu,
26. Vlahça derler' severin' turnu,
27. Bu kasaba düz' er'dır'
28. Çok' güzel' bir' şeherdir',
29. Tuna dibinde var' bir' ormanlı er'

[40]

1. Orda başça olmal' bilmem' zer',
2. Orada gördüm' hepiyce cevizlerler',
3. Altında çimen' islaāh' gülgeler',
4. Daha ükarda skelesi kalır'
5. Vampor' budan' kömür' alır',
6. Hangisinin' kümürü biterse,
7. Daha çoku angisi geri dönerse,
8. Burda var' durur' çok' vamporlar',
9. Burda aktarma yaparlar', bu....
10. Sol' tarafına kalır' fetislām',
11. Kalesi da durur' eskiden' tam',
12. Ordan' ükarı bir' buvas' alır',
13. Nemtse tarafına ada-kale kalır',
14. Ada-kalede hepsi osmanlı dır'

15. Ordan' ükarı nemtse sınırı dur',
16. Daha ükarıda orşova nemtse kasabası,
17. Tuna dibinde var' islah' skelesi,
18. Orda biz' açan' erdik,
19. Başka bir' vampora girdik',
20. Vamporda o gece yattık',
21. Sabahısına kasaba içine çıktık'
22. Orada ben' bir'as' gizendim',
23. Bir' lokantaya girdim',
24. Orda ben' kırk' para verdim',
25. Bir'as' şarap istedim',
26. Bana şarap' vermediler',
27. Onnar' bana böyle dediler',
28. Burda pahalılık' çoktur'
29. 40 paralık' şarap' yoktur',

[41]

1. Verin' dedim' bari bir su iç içeim',
2. Uzattı elini (40) para, vereim',
3. Ben' şaştım'vebaktım',
4. Kırk' parai cebime soktum'
5. Allah' dedim' belanızı versin',
6. Onun' övle bir' adamalar',
7. Su, için'da, para alırlar',
8. Döndüm' tunaya indim',
9. Gene vampora girdim'

10. Bize başka beled' verdiler'
11. Verin' (64) gruş' para dediler',
12. Biz'da paraları verdik',
13. Zemuna kadar' bilet' aldık',
14. Sabahası ordan' kalkarızı,
15. Gene yolumuzu kavrarız',
16. Sırb' tarafına bir' palanka vardır',
17. Ondan' yokarı tuna dar'dır',
18. Hem' dar' ve hem' ceza er',
19. Orda edik' vampor' bekler',
20. Vamporlara kulauzluk' eder',
21. O ileri gider', öbürü da çeker',
22. Tuna orada hızlıca ve dar'dır',
23. İki tarafına büyük' balkan'dır',
24. Skelā var' drenkova derler',
25. Orda taş' kömürü indirler',
26. Skelede onu üvmee yaparlar',
27. Balkanda orda yakın' kazarkar',
28. Bu, skelā nemtse tarafına kalır',

[42]

1. Burdan' ükarı gene buvas' alır',
2. Burdan' kulauz' vampor' döner',
3. Burdan' vampor' ükarı yalnız' giderler',
4. Gittik' vamporla yavaş' yavaş'
5. Tuna içinde var' bir' büyük' taş',

6. Vampor' ona pek' yakın' geçer',
7. Burayadek' gerdap' buvaz' biter',
8. İki tarafına gözüdür' düz' er'dir',
9. Nemtse tarafına modava şeherdir',
10. Vampor' giderdi yavaş' yavaş',
11. Erdik' skelede bazıyaş',
12. Orda çok' yolci tücar' çıkar',
13. Hem' burda demir' yolu da var',
14. Arabalar' hazır' dururlar',
15. Yolcu ve tücar' alırlar',
16. Ordan' nemtse içinde giderler',
17. Neyse alış' veriş' ederler',
18. Ordan' vampor' gene ükar' çekilir',
19. Sırtan' tunaya bir' irmak' girir',
20. O, irmaga morava derler' yedi (derlerdi),
21. Daha ükarı' gene semedereydi,
22. Tuna dibinde vardır' kalesi,
23. Onun' üst' yanda kalır' skelesi,
24. Daha ükarı' pançova şeherdir',
25. Nemtse tarafına çok' düz' er'dir',
26. Daha köv', var', bilmem' sormain' bana;
27. Bir' köv' var' sırp' tarafına,
28. O kövün' adı mokri-luk' derler',
29. Belgrad' ve zemun' burdan' güzükürler',

[43]

1. Beligradı vampordan' baktık',
2. Sapmadık' orda zemuna çıktık',
3. Zemunda bir' gün' oturdum',
4. Ükariya para etişmecek' gördüm',
5. Çok' meram' vardı vienai göreim',
6. Orada ziyaret' ve seir' edeim',
7. Lākin' param' az' dı nasıl' edeim',
8. Biterse orda kimden' isteim',
9. Kimseylem' bilişim' yoktur',
10. Orda gene pahalılık' çoktur',
11. Düşündüm' durdum' fukara,
12. Ne yapaim' üç' üs' gruşlen' para,
13. Vampora kira mu vereim',
14. İoksa harcai mu ve eeim',
15. Pek' i bunnarle oraya gidedceim',
16. Ya, sogra neylen' geri dönecem',
17. Başka türlü olmacak' gördüm',
18. Ordan' geri belgratta döndüm',
19. Bir' kaik' içine girdim',
20. Beş' gruş' orda kaiya verdim',
21. Akşam' üstü belgrattaçıktım',
22. Yabancı gibi oraya buraya baktım',
23. Garip' fukara neree gideim',
24. Nerde var' han' orda gireim',

25. Orda yakın' bir lukanta gördüm',
26. Ne yapaim' benda oraya girdim',
27. O gene övle bir' lukantaymış',
28. Bir' akşama otuz' gruş' alırlarıımış',
29. Benda fukara oraya sapmışım',

[44]

1. Bir'as' edim' o gece yatmışım',
2. Sabahası da orda biras' edin',
3. Ne dir' masrafim' süvlein' dedim',
4. Onnar' da bir' defter' gitirdiler',
5. Ver' irmi altı gruş' dediler',
6. Hiç' daha aşaa dedim' olmazmi,
7. Bir' ruble dolai size kurtarmazmi,
8. Zira benda bir' adam' fukara,
9. Almain' benden' okadar' para,
10. Onnarada bilmem' ne sövlediler',
11. Lākin' bana böyle dediler',
12. Biz' senden' otuz' gruş' isteris',
13. Gürdük' fukara sın', da ikram' ederis',
14. Benda o zeman' irmi altii verdim',
15. Aldım' torbamı ordan' çekildim',
16. Çıktım' sokaa, şindi neree varaim',
17. Kimi bilirim'da kimin' için' soraim',
18. Gezdim' torbailen' oraya buraya,
19. Sonra gittim' bir' şkolaya,

20. Torbaylen' abaylen' içerie girdim',
21. Varmı' burda bulgar' çucukları dedim',
22. Ya şişto'fdan' ya rusçuktan',
23. Ya gene tırnova kazasından',
24. Var' onnara dedim' bir' şey süvlecem',
25. Alatlarım' yoluma gidecem',
26. Var' burda bir' şişoflu dediler',
27. Vardılar ona haber' verdiler',
28. Birazdan' baktım' yanıma geldi,
29. Hoş' gelmişin' bana sövledi,

[45]

1. Hoş' buldum' dedim', vatandaşım',
2. İşit' ne süvleicem' sana kardaşım',
3. Ricam' var' ricami kabul' edesin',
4. Senin' oturdun' ere beni getiresin',
5. Ben' burda bir' kaç' gün' eyleneceğim',
6. Burasına seir' edip' gezineceğim',
7. Hana konaim' yok' bende para,
8. Gördün' gibi bir' adam' fukara,
9. Pek' i olur', nee kabul' etmecem' dedi,
10. Beni ordan' alıp' evine getirdi,
11. Oda orda kiraylen' oturulu,
12. Varıp' orda şkolda okur'du,
13. O çocaa nikola suknarov derler',
14. Daha çocuklar', var' okumaa giderler',

15. Nekadar' gün' orda ben' durdum'
16. Hep' onun' evine oturdum',
17. Gündüzlen' belgradta gezerdim',
18. Akşam' sabah' sofrasından' erdim',
19. Allah' ona ömürler' varsin' derim',
20. İ, çocuktu, hair' duvasini ederim',
21. Dört' gün' ben' orda oturdum',
22. Çok' erler' dolaşım' ve gördüm',
23. Belgrad' bir'as' yoksek' bir er'dir',
24. Lākin' çok' güzel' bir' şeherdir',
25. Ükardan' baksan' pek' yakışır',
26. Orda sava irmik', tunaya katışır',
27. Sokaklari pek' çok' geniştir',
28. Çoku var' kavak' ile dikilmiştir',
29. Çini açlen' da dikilmiş' vardır',

[46]

1. Orda nerde büyük' şadvandır',
2. Var' üç' taane kubeli klisesi,
3. Var' on' beş Osmanlı camisi,
4. Gittim' tuna ve sava katıştı erde,
5. Girdim' eskiden' kalma kalede,
6. O kolay baksan' akıla zarardır,
7. Kavi ve kalın' duvarları vardır',
8. Orta erde biri yüksek' ere,
9. Orda da şilar' bir' minaare,

10. Orda var' Osmanlı camisi,
11. Orda yain' vardır' bir' kapusi,
12. O kapuya girirken' kürüden' geçerler',
13. Beri yanda başça var', orda gezinirler',
14. Üç' dört gün orasını baktım',
15. Her' bir' eri dolaştım', ve kandım',
16. Neet' ettim' vilayata düneiem',
17. Param' yok' gene vampora gireim',
18. Karadan' dedim' şimdi giderim'
19. Kendimi yola hazır' ederim',
20. Ayama giydim' bir' çift' çarık',
21. Başıma sardım' irtılmış' sarık',
22. Bir' omuzumda aldim' bir' torba,
23. Öbüründe sopayle aba,
24. Dostuma oşça kalın' dedim',
25. Çıktım' yoluma, çekildim',
26. Yalınız' çekildim' yoluma,
27. Vay benim' garip' halıma,
28. Çamur' olur' yamur' yar',
29. Daskal' kiro yolunu bakar',

[47]

1. Akşam' oldunna mehanee saparım',
2. Sırları seir eder' bakarım',
3. Nekadar' sırp' varsa o kövde,
4. Hepisini bulursun' mehanede,

5. Dilinden' ben'annayamadım',
6. Onnarlı hiç konuşamadım'i
7. Onnar' süvlerdi ben' sade bakardım',
8. Sabahası ordan' kalkardım',
9. Hep' beşer' gruş' masraf' öderdim',
10. Yüz' drem' şarap' bir' ekmek' erdim',
11. Allah' belanızı versin' derdim',
12. Abamı alıp', ieluma giderdim'
13. Bir' sabah' gene yolumu kavradım',
14. Medven' dedikleri köve uradım',
15. Çıktı karşıma bir' çorbacı,
16. Gel' buraya dedi bre yolci,
17. Gel' bakalım' neree gidersin',
18. Neçin' övle hızlıca geçersin',
19. Benda döndüm' yanına vardım',
20. Abam' bırakıp' bende oturdum',
21. Sordu beni nereli olursun',
22. Ne işte burda bulunursun',
23. Ben' dedim' yolci bir' adam',
24. Ta tırnova kazasından',
25. Şindi dedi neree gidersin',
26. Yalnız' çekildim' yalnız' gezerim',
27. Şindi doğru vilayetıma giderim',
28. Sen' dedi övle yalnız' gezersin,

[49]

1. Çok' sevindim' ve mesrur' kaldım',
2. (Bu) osmanlı (bu) yolkesinin' eri,
3. Bir' erde yoktur' benzeri',
4. Ertesi günde sıstovaya erdim',
5. Gene büyük' kavenede girdim',
6. Bu kavene kalır' konak' karşısında,
7. Çok' dost' yle buluştum' orda,
8. Hoş' geldin' hepisi dediler',
9. Bana çok' ikram' ettiler',
10. O gece orda bir' dostta yattım',
11. Sabahasına ordan' erken' kalktım',
12. Aldım', torbamı gene umuzuma,
13. Gene yalınıs' çekildim' yoluma,
14. Gün' duvmamıştı, ordan' çekildim',
15. Gün' kauşarak', kövüme erdim',
16. Kövden' çekildim' vienaya varaim',
17. Param' az'dı dömdüm' ne yapaim',
18. Zemundan', geri dönerim',
19. Sırbıp' ortasından' geçirim',
20. İ, baktım' orda o sırları,
21. Diyvereim' nasıl' adamlar',
22. Ben' gördüm' o sırları',
23. Çok' haylās' adamlar',
24. Her' gün' mehaneer giderler',

25. Orda bütün' gün' içerler',
26. Onnarın' fukarası çoktur',
27. Daha çokun' öküzleri yoktur',
28. Lākim' onnarın' en' fukarası',
29. Yayani yoktur' hiç' bir' parası,

[50]

1. O daserbes'- serbess' baarışır',
2. Kuraj' ta satmaa çalışır',
3. Yarıyı yalın' ayak' gezerler',
4. Kendi- kendine gene kapitan' derler',
5. Daha çoktu arnaut' gibi gezerler',
6. Şitsinler' has' etmezler',
7. Lākin' ben' dourusunu sövleecem',
8. Haylāz' adamalar' gene deecem',
9. Lāskovtsalar' onnara prasa satarlar',
10. Evleri gene arnautlar yaparlar',
11. Orda nekadır' başçuvancılar',
12. İşler' hep' bizim' adamlar',
13. Gece ve gündüs' iş' işlerler',
14. Suvan' ve biber' onnara verirler',
15. Sırplar' hep' satın' alırlar',
16. İşe çok' haylas' adamlar',
17. Hepisi misir ekmek ierler',
18. Bizden' iisi yoktur' derler',
19. Sırp' serbezdir' kendileri derler',

20. Kendi kendini meht' ederler',
21. Ben' gene onnarın' aklına gülerim'
22. Douruluk' üzere böyle derim',
23. Kendini bu kadar' meht' otmesinler',
24. Zira ak', ve kara geçitte belli olur' derler',
25. Tarla sürmesini da size diyvereim'
26. Diyverecem' çift' sürmesini,
27. Ve hem' da misir' ekmesini,
28. Her' birinde çift' öküz' yoktur',
29. Birer' öküzlen' daha çoktur',
30. Pahalı dır' orda alamazlar' eş',
31. Onun için' işlerler' birerleş',
32. Sürerler' bu gün' birine,
33. Sabah' giderler' gene öbürüne,

[51]

1. Beş' altı kişi toplaşirlar',
2. Sabana üç' çift' öküz' koşarlar',
3. Biri önünde öküzleri eder',
4. Biri orta erde hayder',
5. Biri süver' talaloz' yapar',
6. Biri sabanını kuyrununu tutar',
7. Olurlar' beş' altı kişi,
8. Boyledir' sırpların' işi,
9. Kenara hızlıca çıkarlar',
10. Ordada bir' cumbiş' yaparlar'

11. Orda bak' sen' çok' cumbiş',
12. Bakarsan' çiviler' kırılmış',
13. Bazi öküzlerin' zevlelerin düşmüş',
14. Bazisinin' gene hiç' konulmamış',
15. Biri durun' bakalım' der'
16. Bazi şitmes' öküzleri hayder',
17. Saalam' eri varsa, oda kopar',
18. Biri yonar' çivileri yapar',
19. Bazi nerde kırık' dur' güreim',
20. Bazi der' durun' sabanı küreym'i
21. Biri durun' çivileri yapaim',
22. Biri durun' zevleleri sokaim',
23. İşte bulunur' beş' altı kişi,
24. Boyledir' sırların' işi,
25. Bilirim' şitsinler' darılacklar',
26. Kenarda hayle uraşırsar',
27. Sonra sabanlıdolaşırlar',
28. Başka çizi gidip' tutarlar',
29. Karılar' gene çapayle kazarlar',
30. Çapaylen' misirleri ekerler',
31. Başka türlü belki bilmezler',
32. Nasıl' burda bizimkiler' bilirler',
33. Sabanın' ardınca misileri ekerler',

[52]

1. Bu kadar' işçi dır' sırlar',

2. İŒe çok' hailaz' adamlar',
 3. İŒini saalan' tutmazkar',
 4. Sabah' erkenda kalmazlar',
 5. Her' sabah' nereden' kalktım',
 6. Hepisini uür' braktım',
 7. Gün' urmuŒ', köve urarım',
 8. Gene hepisi uür' bakarım',
 9. Ben' gördim' o sırp lar',
 10. Çok' hairsıs' adamları',
 11. Bütün sırbın' ölkesi,
 12. Etmez' tırnova kazaasli,
 13. Buradan' çıkan' zahireler',
 14. BeŒ' sene sırbı besslerler',
 15. Ordan' çıkan' maksulat',
 16. Burdan' çıkar' iki kat',
 17. Buranın' adamı tyucār' ve gezektir',
 18. İŒine mukayat' v' işlektir',
 19. Bir' adamın' burda görduy işi,
 20. Orda gyuremzler' iki kiŒi,
 21. Nezaman' onnar' tarlaya giderler',
 22. Bizim' o zamanaden' iki evlek' syurerler',
 23. Œitsinler', darılacaklar',
 24. Hak' sövlerim' dayanacāklar',
 25. Darılıpta ne, yapacāklar',
- Murad' -bek' kariesinden'

Kiro daskal'

Orasını varmış' gezmiş',

Burada o kendisi yazmış'.

1873

6. Sonuç

XIX. yüzyılda Balkanlarda patlak veren milliyetçilik akımlarıyla Türkçe bilinçli şekilde Balkan dillerinden silinmeye çalışılmıştır. Bütün uğraşlara rağmen Türkçenin etkisi belli ölçüde azaltılabilmektedir. İncelenen eserden çıkan sonuca göre Türkçenin Balkanlarda XIX. yüzyılın ikinci yarısından sonra da etkili olduğu görülmektedir.

Osmanlı idaresinde Balkanlarda yaşayan Slav aydınların, Türkçeyle eserler meydana getirdikleri tespit edilmiştir.

Eser Kiril harfleri kullanılarak Türkçe kaleme alınmıştır. Arap harflerinin kullanıldığı bir dönemde Kiril harflerinin kullanılması dönem itibariyle Türkçenin Balkan coğrafyasındaki fonetik durumuna ışık tutmaktadır.

Eserin dili incelendiğinde Rumeli ağızlarının etkisi hissedilmektedir. Eser dil tarihimiz açısından kıymetli bilgileri içerirken aynı zamanda dönemin sosyal ve kültürel hayatını da yansıtmaktadır.

Kaynakça

Abadzhieva, M. (2014a). Pavlikyanskata Knizhnina ot XVIII v. – Primer za Knizhoven Ezik Na Narodna Osnova. – V: *Pismenoto Nasledstvo i Informatsionnitate Tekhnologii*. s. 235 – 238. ISBN 978-954-978-725-2.

Abadzhieva, M. (2014b). Knizhoven Ezik Na Narodna Osnova li e Pavlikyanskata Knizhnina Ot Vtorata Polovina Na XVIII v. – *Palaeobulgarica*, 4, s. 68 – 79. ISSN 0204-4021.

Abadzhieva, M. (2014c). Hristiyanskata Leksika v Rikopis № 778 Na Katolicheskiya Knizhovnik Petir Kovachev Tsarski. – V: Ime i Svyatost, Godishnik Na Asotsiatsiya „Ongil“, t. 13, god. IX, ISSN 1311-493KH.

Artun, E. (2013). Geçmişten Günümüze Kültürel Değişim ve Gelişim Sürecinde Balkanlarda Türkçe. *UDEK-Uluslararası Dil ve Edebiyat Konferansı* (s. 1-10). Tiran-Arnavutluk.

Castellan, G. (1995). *Balkanların Tarihi*. (Ayşegül Yaraman Başbuğu, Çev.). İstanbul: Milliyet.

İyiyol, F., Kesmecı, A. M. (2011). Balkan Dillerindeki Türkçe Kelimelerin Tanımlanması Problemi Üzerine Tespitler. *Turkish Studies, International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 6(4), 621-632.

Karaağaç, G. (2009). *Dil, Tarih ve İnsan* (IV. Baskı). İstanbul: Kesit.

Kiro, B. (1874). Второ пътуване на Бача Кира. Издавать добритъ му приятели за любопитни читатели, Руссе, Въ печатницата на Дунавскѣтъ областъ.

Lory, B. (2011). *XIX. Yüzyılda Osmanlı Balkanlarında Türkçe Konuşmak. Osmanlı İmparatorluğu'nda Yaşamak* içinde (s. 291-306). François Georjeon, Paul Dumont (Ed.), İstanbul: İletişim.

http://digilib.nalis.bg/dspviewerb/srv/viewer/eng/f51695e0-e75b-4a9f-a141-eb9ebd219a66?tk=9RaV4OdbSp-hQeuev-SGaZgAAAABhAGQn.irp1zzx0lCpKMNXhSTpxXQ&citation_url=/xmlui/handle/nls/595

https://bg.wikipedia.org/wiki/%D0%91%D0%B0%D1%87%D0%BE_%D0%9A%D0%B8%D1%80%D0%BE

Doğu Makedonya Yörük Halk Kültüründe Hıdırellez Kutlama Geleneği *Celebration Tradition in Eastern Macedonian Nomadic Folk Culture*

Ekrem DESTANOV*

Öz

Türk dünyasının kültür değerlerinden biri olan “Hıdırellez” bahar mevsiminin gelişinde kutlanan bayramlarından biridir. Kış mevsiminin bitişini yazın ise başladığını ifade eden Hıdırellez her yılın altı Mayıs tarihinde kutlanmaktadır. Köklü bir geçmişe sahip olan Hıdırellez geleneği Türk kültüründe müstesna bir yer edinmiş olup Türk dünyasında asırlardır özel bir gün olma niteliğini korumaktadır. Bu makalenin konusuyla doğrudan bağlantılı olan Doğu Makedonya Yörük Halk Kültüründe de Hıdırellez geleneğine büyük önem verilmektedir. Ancak bu bölgedeki Hıdırellez geleneği ile ilgili müstakil ve ayrıntılı bilimsel çalışmalar yapılmış değildir. Bu nedenle söz konusu bölgede birtakım törenler eşliğinde kutlanan Hıdırellez geleneğinin bilimsel dünyadaki bilinirliğinin artırılması amacıyla böyle bir çalışma ele alınmıştır. Söz konusu bölgeden konuya ilişkin halk bilimsel verilerin derlenmesinde folklor derleme çalışmalarında yaygın olarak kullanılan “gözlem”, “görüşme” ve “mülakat” yöntemleri esas alınmıştır. Derleme çalışması sonrasında bu verilerin yedeklemeleri yapılmış olup yazıya aktarılmışlardır. Sonrasında ise söz konusu verilerin nitel araştırma yöntemindeki teknikler ile çözümlemeleri yapılmıştır. Konuyla ilgili verilerin incelenmesi ve çözümlenmesi sonucunda bölge halkının Hıdırellez bayramını genel anlamda usulüne uygun bir biçimde kutlanmasına büyük önem verdiği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Doğu Makedonya, Yörük, halk kültürü, Hıdırellez, kutlama.*

Abstract

“Hıdırellez”, one of the cultural values of the Turkish world, is one of the holidays that celebrate the arrival of the spring season. Hıdırellez, which expresses the end of the winter season and the beginning of the summer, is celebrated on the sixth of the May every year. Hıdırellez tradition, which has a deep-rooted history, has gained an exceptional place in Turkish culture and has been a special day for centuries in the Turkish world. The Hıdırellez tradition is also given great importance in the Eastern Macedonian Yuruk Folk Culture, which is directly related to the subject of this article. However, on independent and detailed scientific studies have been conducted on the Hıdırellez tradition in this region. For this reason, such a study has been discussed in order to increase the awareness of the Hıdırellez tradition, which some ceremonies in the region in question, in the scientific world. The “observation”, “interview” and “interview”

* Doktora Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Ana Bilim Dalı, İstanbul/TÜRKİYE, edestanov152@gmail.com, ORCID: 0000-0003-0699-6948

methods, which are widely used in folklore compilation of folklore data on the subject from the region in question. After the compilation study, these data were backed up and transcribed. Afterwards, the data in question were analyzed with the techniques in the qualitative research method. As a result of the examination and analysis of the data on the subject, it has been determined that it is of great importance for the people of the region to celebrate the Hıdırellez holiday in general, in accordance with the rules.

Keywords: Eastern Macedonia, Yuruk, folk culture, Hıdırellez, celebration.

Giriş

İnsanlık, tarihin eski çağlarından itibaren bazı olayları önemli olarak kabul etmiş ve onları törenlerle kutlama ihtiyacı içerisinde olmuştur. Bu olaylardan biri döngüsel bir yapıya sahip olan “tabiat” hadisesidir. Nitekim tabiatın geçiş dönemlerinden biri olan baharın çeşitli törenler eşliğinde kutlandığı ve bununla ilgili birbirinden farklı inanç ve uygulamaların yerine getirildiği görülmektedir.

Bahar mevsimine yönelik kutlamalar diğer kültürlerde olduğu gibi Türk kültüründe de mevcuttur. Türk kültüründe bahar mevsimini kutlama geleneği Hunlar dönemine kadar gitmektedir. Bu hususla ilgili Çin kaynaklarında önemli bilgiler yer almaktadır. Bu kaynaklarda Hunlar ve Göktürklerin senenin beşinci ayında coşkulu bir şekilde bayram törenleri düzenledikleri ve bu vesile ile kurban kestikleri, at yarışları düzenledikleri ve çeşitli şarkılar söyleyerek eğlendikleri kaydedilmektedir (Ögel, 1971, s. 151-152). Hunlar ve Göktürklerin baharın gelişyle ilgili gerçekleştirdikleri bu törenler, Türklerin Anadolu bölgesine yerleşmeleriyle birlikte bu coğrafyada da kutlanmaya başlamıştır (Sezen, 1995, s. 32). Söz konusu gelenek daha sonra İslam kültürüyle özdeşleştirilerek “Hıdırellez” adıyla anılmaya başlamıştır.

Köklü bir geçmişe sahip olan Hıdırellez kış mevsiminden yaz mevsimine geçişi, diğer bir ifadeyle tabiatın yeniden canlanışının coşkuyla kutlanmasını ifade etmektedir (Günay, 1993, s. 3). Bununla birlikte Hıdırellez güzellikler saçan, umut ve mutluluk veren bir gün olma özelliğine sahiptir. Aynı zamanda bugün hayırlı ve uğurlu kabul edilip bugünde dilenen tüm dileklerin gerçekleşeceğine olan inanış da hayli yaygındır (Sezen, 1995, s. 33).

Hıdırellez’in kutlandığı tarih takvimlere göre farklılık göstermektedir. Örneğin Rumi, diğer adıyla Jülyen takvimine göre Hıdırellez günü 23 Nisan’a denk gelmektedir (Uğurlu, 2015, s. 37). Günümüz Gregoryen takviminde ise 6 Mayıs tarihine düşmektedir. Bu bağlamda yıl, Takvimlere göre “Ruz-ı Hızır” ve “Ruz-ı Kasım” şeklinde iki bölüme ayrılmaktadır. 6 Mayıs’tan 8 Kasım’a kadar olan bu dönem 186 günden oluşup “Hızır Günleri”, 9 Kasım ile 5 Mayıs arasındaki bu dönem ise 179 günden ibaret olup “Kasım Günleri” (Sezen, 1999, s. 82) olarak

ifade edilmektedir

6 Mayıs ile 8 Kasım arasındaki günlerin “Hızır Günleri” şeklinde tanımlanmasının temelinde, “Hızır” ile “İlyâs” peygamberin 6 Mayıs tarihinde buluştuğu inanışı yatmaktadır (Sezen, 1999, s. 82). Dolayısıyla Anadolu Türk-İslâm kültüründe söz konusu bahar bayramına “Hıdırellez” adının verilmesinin bu inancı ileri geldiği söylenebilir.

Asırlardır özel bir gün olma niteliğini koruyan Hıdırellez geleneği, Türklerin Anadolu’dan Balkan coğrafyasına yayılmalarıyla birlikte bu bölgede de kutlanmaya başlamıştır. İlgili coğrafyada da 6 Mayıs tarihinde kutlanan bu gelenek “Hıdırellez” adıyla tanımlanmaktadır. Bu kapsamda söz konusu gelenek, makalenin konusuyla bağlantılı olan Doğu Makedonya Yörük Halk Kültürü’nde de “Hıdırellez” olarak ifade edilmektedir.

Bahar bayramı bağlamında ele alınan bu çalışmada Doğu Makedonya Yörük Halk Kültürü’nde Hıdırellez kutlama geleneği incelenecektir. Konuyla ilgili yapılan ön araştırmalar sonucunda bu bölgedeki Hıdırellez bayramı ile ilgili bilimsel anlamda ayrıntılı çalışmaların yapılmadığı tespit edilmiştir. Bu sebeple söz konusu bölgede törenler eşliğinde kutlanan Hıdırellez bayramı geleneğinin bilimsel dünyada bilinirliğinin artırılması amacıyla böyle bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Ancak konunun irdelenmesine geçmeden önce ilgili bölge hakkında kısaca bilgi vermek yararlı olacaktır.

1. Araştırmanın Gerçekleştirildiği Doğu Makedonya

Coğrafi bir kavram olarak “Doğu Makedonya”, anlaşılacağı gibi Kuzey Makedonya’nın doğu kesimlerini kapsamaktadır. Kuzey Makedonya’daki Yörüklerin çoğu bu bölgede yaşamaktadır. Dolayısıyla literatürde bu alan “Doğu Makedonya”, bölgede yaşamlarını sürdüren Yörükler ise “Doğu Makedonya Yörükleri” olarak tanımlanmaktadır.

Bu bölgedeki Yörükler Osmanlılar tarafından 14. yüzyılın sonlarına doğru yerleşme siyaseti olarak bu sahaya iskân ettirilmişlerdir (İnalçık vd., 1993, s. 14). Asırlardan beri bu bölgede varlıklarını sürdüren Yörükler sahip oldukları dil, din ve geleneksel yaşamlarında uyguladıkları örf, âdet, gelenek ve görenek gibi normları günümüze kadar taşıyabilmişler, diğer bir ifade ile koruyabilmişlerdir. Bu makalenin konusunu oluşturan “Hıdırellez” geleneği de muhafaza edilen gelenekler arasında yer almaktadır.

Yukarıda belirtilen tarihlerden Birinci ve İkinci Dünya Savaşları’na kadar olan süreç içerisinde Kuzey Makedonya’nın doğu bölgesinde önemli sayıda

Yörük köyleri yer almaktaydı. Ancak söz konusu savaşlar sonrasında gerçekleşen göçler ile birlikte bu köylerin birçoğu terkedilmiştir (Oktay, 2018, s. 1472). Söz konusu bölge Yörük yerleşim yerlerinden olsa gerek Sırp ve Hırvat kaynaklarında “Makedonya Yörüklüğü” olarak geçmektedir (İbrahimsöylü, 2021, s. 228-229). Dolayısıyla bu alan her ne kadar Doğu Makedonya Yörük yerleşimleri adıyla anılsa da kaynaklarda “Makedonya Yörüklüğü” olarak geçmesi nedeniyle bölge Yörüklerini tam manasıyla ifade etmesi açısından “Makedonya Yörüklüğü” kullanımının daha isabetli olacağı kanaati hâsıl olmaktadır. Makaleye “Doğu Makedonya Yörük Halk Kültüründe Hıdırellez Kutlama Geleneği” adının verilmesinin sebebi ise bölgenin genel itibarıyla “Doğu Makedonya” olarak tanımlanması dolayısıyladır.

2. Hıdırellez Bayramı Geleneği

“Hıdırellez”, Asya kıtasına uzanan ve Türk kültürüne dayanan mevsimlik bayramlarından biridir.¹ Söz konusu bahar bayramı, İslâmiyet sonrasında İslâm kültürüyle özdeşleştirilerek “Hıdırellez” adıyla anılmaya başlamıştır. Bu bayramın İslâmlık etkisinde “Hıdırellez” olarak tanımlanmasının temelinde, “Hızır” ile “İlyâs” peygamberle ilgili inanış yatmaktadır. İnanişâ göre “Hızır” ile “İlyâs” peygamber, yılın belli bir tarihinde görüşmektedirler. Bu tarih ise bahar bayramının kutlandığı 6 Mayıs’a denk gelmektedir (İslâm Ansiklopedisi: Hıdırellez, 1987).

Dolayısıyla ilgili bayramın “Hıdırellez” adını buradan aldığını söylemek mümkündür. Nitekim Hıdırellez kelimesinin hangi anlamı ihtiva ettiği ve niçin kutlandığı hususundaki rivayetlerden biri, Hızır ile İlyâs peygamberin 6 Mayıs’ta yeryüzünde buluştuklarına ve onlarla birlikte sevnen kimselerin dileklerinin gerçekleşeceğine olan inanişâ ilgilidir (Günay, 1993, s. 3).

Yukarıda belirtilen dönemlerden günümüze kadar gelen “Hıdırellez” bayramı hakkında birtakım çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalardan bazıları söz konusu bahar bayramının ana karakteri olan Hızır’a ait hikâyenin kökeniyle ilgilidir. İlgili çalışmalarda Hızır hikâyesiyle eski efsanelerden olan “Gılgamış Destanı”, “İskender Hikâyesi”, “Yahudi Efsanesi”, “Glaukos Hikâyesi” ve Kur’an’da yer alan “Hz. Musa” ile “Hızır” kıssası arasındaki benzerlikler ele alınmıştır (Yüce, 2011, s. 251). Bu çalışmalardan hareketle Hıdırellez bahar bayramının kökeninin eski çağlara uzandığı ifade edilebilir.

1 Türk toplulukları arasında asırlardan beri “Nevruz” da Hıdırellez gibi bir bahar bayramı olarak kutlanmaktadır. Nevruz hakkında geniş bilgi için bk., (İslâm Ansiklopedisi: Nevruz, 2007); (Şengül, 2008, s. 61-73).

3. Doğu Makedonya Yörük Kültüründe Hıdırellez Kutlama Geleneği

“Hıdırellez”, Türk toplulukları arasında kutlanan bahar bayramlarından biridir. Resmî ve dinî bayramlardan olmamasına rağmen Hıdırellez, asırlardır özel bir gün olma niteliğini korumaktadır (Günay, 1993, s. 3). Hıdırellez, diğer Türk topluluklarında olduğu gibi Balkan Türk toplulukları arasında da yaz mevsiminin başlangıcı olarak kabul edilmekte ve 6 Mayıs tarihinde kutlanmaktadır. Bu husus, makalenin konusuyla ilgili olan Doğu Makedonya Yörük Halk Kültürü için de geçerlidir. Nitekim bölge Yörük kültüründe de Hıdırellez yazın başlangıcı kabul edilmekte ve aynı tarihte kutlanmaktadır.²

Hıdırellez kavramı, yaygın görüşe göre “Hızır” ile “İlyâs” isimlerinin halk dilinde birlikte telaffuz edilmişlerinden oluşmaktadır (Günay, 1993, s. 3). Halk arasında peygamber kabul edilen ve Hızır Aleyhisselâm olarak adlandırılan Hızır’ın zor durumda kalanlara yardım ettiğine inanılmaktadır. Ayrıca onun “âb-ı hayat”, yani ölümsüzlük suyundan içmiş olması sebebiyle ölümsüz olduğuna, kimliğini gizleyerek insanların arasına karıştığına ve sevdiklerine iyilik ettiğine olan inanış da hayli yaygındır (Sezen, 1995, s. 32). İlyâs ise Kuran-ı Kerim’de adı geçen peygamberlerden biri olup denizlerde mahsur kalan kimselere yardım elini uzattığına inanılmaktadır (İslâm Ansiklopedisi: Hıdırellez, 1987).

Bu bağlamda, çalışmanın yürütüldüğü bölgede de “Hıdırellez” kavramının aynı adlardan oluştuğu belirlenmiştir. Ancak kavramın bölge ağız özelliklerinden dolayı birtakım farklılıklar arz ettiği tespit edilmiştir. Örneğin Ustrumca şehrine bağlı Yüksek Mahalle Köyünde “İdirlez”, (KK 3, 4) Radoviş şehrine bağlı Kılauzlu, Alikoç ve yakınlarında yer alan Kocalı, Pırnallı köylerinde ve İştıp şehrine bağlı Radanya, Ojalı köylerinde “İdırellez”, (KK 2, 7, 10) olarak ifade edilmektedir. Yine Radoviş’e bağlı Konçe ve Topolnitsa Köylerinde ise “Edirlez” (KK 1, 11) şeklinde tanımlanmaktadır.³

Bölgenin yerel ağızlarında her ne kadar farklı ses özellikleriyle ifade edilse de Hıdırellez kavramının anlam bütünlüğünü koruduğu anlaşılmaktadır.⁴ Bu böl-

2 Hıdırellez, araştırmanın gerçekleştirildiği bölgede yaşayan Hıristiyanlar için de önemli bir gün sayılmaktadır. Hıristiyanlık kültüründe “Gürgüvden/Гүргүвден” şeklinde ifade edilen 6 Mayıs gününün Saint Georges’a dayandırıldığından ileri geldiği söylenebilir. Ayrıntılı bilgi için bk. (Döğüş, 2015, s. 77).

3 Kuzey Makedonya’nın diğer bölgelerinde yaşayan Türk toplulukları arasında “Hıdırellez” kavramının ifade edilişi hakkında bk., (Çalışkan, 2015, s. 382).

4 Çalışmanın yürütüldüğü Doğu Makedonya bölgesinde “Hıdırellez” kavramının oluşumu hususunda iki efsane anlatılmaktadır. Birinci efsane Hızır ile İlyâs peygamberin 6 Mayıs tarihinde buluşmalarıyla ilgili, ikincisi ise “Hızır” ile “Ellez”in, diğer bir ifadeyle genç bir kız ile erkeğin arasındaki büyük sevgiye ilişkindir. Efsaneye göre bu genç kız ile erkeğin görüşmeleri sınırlıymış. Yılda yalnız bir kere 6 Mayıs tarihinde yeşil alanlarda görüşürlermiş. İnsanlar ilgili tarihte yeşillik alanlara çıkıp eğlenerek bir anlamda bu genç kız ile erkeğin sevgisine saygı göstermektedirler (Ago, 1982, s. 7).

gede Hıdırellez'in neden kaldığına yönelik inanış, yukarıda ifade edilen inanışa benzerlik göstermektedir (KK 9).

Bununla beraber, Hızır ile ilgili başka inanışlar da mevcuttur. Örneğin İslâm inanışına göre Hızır ermiş biri olarak kabul edilip Allah tarafından Müslümanlığı korumakla görevlendirilmiştir. Medeniyet tarihi açısından önemli bir yere sahip olan Kudüs şehrinde yaşamını sürdürmekte ve dilediği zaman dilediği yerde görülebilmektedir. Çoğu kez birlikte anıldığı İlyâs peygamberin kardeşidir de aynı zamanda (Sezen, 1995, s. 32).

3.1. Hıdırellez'e Yönelik Yapılan Hazırlıklar

Bahar bayramı olarak "Hıdırellez" Türk dünyasının ortak kültür değerlerinden biridir. Yılda bir kez kutlanan bu değerın tam anlamıyla yerine getirilebilmesi için birtakım ön hazırlıklar yapılmaktadır. Eski çağlarda, Hun ve Göktürk gibi eski Türk devletlerinde bahar bayramıyla ilgili hazırlıklar genellikle hakanlar tarafından yaptırılırdı. Ancak bu husus zamanla değişime uğramıştır. Nitekim günümüz Türk dünyasında bahar bayramına yönelik yapılan hazırlıkların daha çok bireysel bir durum sergilediği bilinmektedir (Kahraman-Arık, 2015, s18).

Makalenin konusuyla doğrudan bağlantılı olan Doğu Makedonya Yörük halk kültüründe de Hıdırellez bayramına yönelik birtakım hazırlıklar yapılmaktadır. Bu sahada Hıdırellez ile ilgili yapılan hazırlıklar bireysel olarak gerçekleştirilmektedir. Söz konusu bölgede bu hazırlıklar Hıdırellez öncesinden başlamaktadır. Hazırlıkların birkaç gün öncesinden başlaması dinî bir bayram olmamasına rağmen bölge kültüründe Hıdırellez bayramının ne kadar önemli bir yere sahip olduğunu göstermektedir.

İlgili sahada Hıdırellez hazırlıkları temizlik işleriyle başlamaktadır.

Hıdırellez'den bir gün önce, diğer bir ifadeyle Hıdırellez arifesinde genç kızlar ev temizlik işlerini yapmaktadırlar: Odaları süpürüp kapı ve pencereleri silerler, akabinde avluları ve evlerin çevrelerini süpürürler. Daha sonra ise eşya yıkama işlerini gerçekleştirirler (KK 3,7). Hıdırellez'in öncesinde bu tür temizlik işlerinin yapılmasının, Hıdırellez'e temiz bir şekilde girilmesinin bilinçaltında Hızır'ın temiz yerlere geldiği inanışının yer aldığını söylemek mümkündür.

Temizlik işleri devam ederken bir yandan ev hanımları ezilmiş ceviz karışımından oluşan "yufka", "ölçü" vb. baklava türlerinin yanı sıra "kapama", "kuru fasulye", bahçeden toplanmış taze yeşil labada otundan yapılan "kaşa"⁶ ve "çorba" gibi farklı yemekler çeşitleri hazırlarlar (KK 4). Hazırlanan yemekler arasında

5 İlgili inanış hakkında geniş bilgi için bk., (Günay, 1993, s. 3). 6 Bir çeşit unlu mamul yemeği.

kaşa yemeği ayrı bir öneme sahiptir. Zira bölge halkının inanışına göre Hıdırellez sabahı kaşa yemeğinden yenilmesi hâlinde sene boyunca hastalık, uğursuzluk ve tembellek gibi olumsuzlukların önüne geçilmiş olunmaktadır (KK 9). Bu se- beple kaşa yemeğinden yenilmesine büyük önem verilmektedir.

Söz konusu sahada Hıdırellez bayramına dönük yapılan hazırlıklardan biri de uğursuzluk ile ilgilidir. Güneş batımı öncesinde çocuklar veya ebeveynler sütleğen ve söğüt dalları gibi yeşillikler toplayıp evlerin giriş kapılarına veya kapı başlarına, kümeslerin, ağılların vb. yerlerin kapılarına koymaktadırlar (KK 3, 7). Bu hazırlıklar tamamlandıktan sonra “martıfal” adı verilen ve erguvan, gonca vb. çiçeklerden oluşturulan küçük demetleri çömlek veya küp içine koyma işlemi gerçekleştirilmektedir.

3.2. Martıfal Âdeti

Türk dünyasında Hıdırellez bayramı öncesinde gerçekleştirilen işlemlerden biri de baht, kısmet açma veya bir çeşit fal bakma olarak tanımlanabilen ve “martıfal” adı verilen âdet ya da uygulamadır (Günay, 1993, s. 3). Türk toplulukları arasındaki uygulamasında bazı farklılıkların olduğunu ifade eden Umay Günay “martıfal” âdetinin nasıl yerine getirildiğini şu şekilde açıklamaktadır:

“5 Mayıs günü, öğleden sonra, büyük bir çömlek genç kızlar tarafından kapı kapı dolaştırılır. Geleceğe yönelik niyet tutmak, talih ve kısmet açtırmak isteyen genç kız ve kadınlar, yüzük küpe gibi eşyalarını çömleğin içine atarlar. Çömlek ağzına kadar temiz su ile doldurulur. Ağız beyaz tülbentle bağlanan çömlek bir gül fidanının dibine yerleştirilir. Hızır Aleyhisselam’ın çömleğin durduğu fidanın altına uğrayacağına ve herkesin dilediğini yerine getireceğine inanılır. Hıdırellez sabahı erkenden çömlek gül fidanının altından alınır. Yeşillik bir yerde bazen bir evde genç kızlar ve hanımlar çömleğin etrafında toplanırlar. Hızır Aleyhisselam’a dualarla çömlek açılır. Çömleğin içine bakmadan, önceden konulan eşyalar çıkarılırken iyi mâni söyleyen ve çok mâni bilen bir hanım da mâni okur. Çömlekten çıkan eşya kiminse, söylenen mâninin o kişinin talihini ifade ettiğine inanılır ve mâni bu hâlde göre yorumlanır. Bu tören sonrasında okunan mânilere niyet mânileri adı verilir” (Günay, 1993, s. 3).

Umay Günay’ın “Ritüeller ve Hıdırellez” adlı çalışmasında bahsettiği “martıfal” âdeti, makale konusuyla ilgili çalışmaların gerçekleştirildiği Doğu Makedonya Yörük halk kültüründe de mevcuttur. Söz konusu halk kültüründe uygulanan “martıfal” âdeti, Günay’ın yukarıda yer verilen açıklamasına benzerlik arz etmektedir.

İlgili bölgede “martıfal” âdetinden bahsetmeden önce “martıfal” kavramı-

nın bölgede ifade ediliş biçiminden kısaca söz etmek yerinde olacaktır. Yörenin ağız özelliklerinden olsa gerek “Hıdırellez” gibi “martıfal” kavramı da bölgeden bölgeye farklılık göstermektedir. Örneğin İştıp şehrine bağlı Radanya köyünde literatürde yer aldığı şekliyle “martıfal” (KK 6), Ustrumca şehrine bağlı Yüksek Mahalle köyünde “mantufar”, (KK 4) Radoviş şehrine bağlı Topolnitsa köyünde ise “mane” (KK 11) (mâni) olarak ifade edilmektedir. Araştırma kap- samı dışında kalan bölgelerde “martıfal” kavramının farklı ifade ediliş biçimleri mevcuttur. Örneğin Ohri Türkleri arasında bu kavram “martufal” şeklinde dillendirilmektedir (Ago, 1982, s. 8). Martıfal âdetinin “mâne” şeklinde dillendirilmesinin bu âdetinin mâni söylenerek yerine getirilmesinden kaynaklandığını söylemek mümkündür.

Farklı kelimelerle ifade edilen “martıfal” âdeti Doğu Makedonya yöresinde tüm temizlik işleri bitirildikten sonra, gün batımına yakın zaman diliminde gerçekleştirilmektedir. Genç kızlar, su doldurulmuş çömlek, küp vb. su kabına konulmak üzere aile fertlerinin her biri için erguvan, gonca ve benzer çiçeklerden oluşan küçük demetler hazırlarlar. Bu demetlerin kime ait olduğunu belli etmek içinse yüzük, küpe, kolye gibi takılardan nişan koyarlar. Akabinde genç kızların hepsi, bu demetleri su kabının içine atmak üzere “martıfal” âdetinin gerçekleştirildiği alanda bir araya gelirler. Sonra ise çeşitli mâniler söyleyerek ve dilekler dilenerek hazırlamış oldukları demetleri su doldurulmuş çömlek veya küpe atarlar. Demetleri su kabının içine atma işlemi bittikten sonra su kabının ağzını “al” (kırmızı) renkli bir tülbent ile kapatırlar. Sonrasında bu su kabını bir gül ağacının dibine koyup ertesi sabaha çıkarana kadar bekletirler (KK 3, 10, 11).

Genç kızlar tarafından hazırlanan küçük demetlerin içine atıldığı çömlek veya küpün gece boyunca gül ağacının altında bekletilmesi, diğer Türk toplulukları arasında olduğu gibi Hızır’ın söz konusu gül ağacının altına gelip tüm dileklerin yerine getireceğine olan inanıştan ileri geldiği söylenebilir (Günay, 1993, s. 3). Demetlerin içine konulduğu çömlek ya da küpün suyla doldurulması ise Türk mitolojisindeki “su” kültürünü yansıtmaktadır.⁷

3.3. Hıdırellez Sabahına Yönelik İşlemler

Hıdırellez, dinî veya millî bayram niteliği taşımasa da Türk dünyasında önemli bir yere sahiptir. Hıdırellez’in asırlardır etkin bir biçimde kutlanması bu öneme sahip olduğunu açıkça göstermektedir. Türk dünyasının bir parçası olan Doğu Makedonya Yörük Halk Kültürü’nde Hıdırellez bayramına hatırı sayılır bir

⁷ Suyun içinde mevcut olan gücün farklı biçimlerde belirdiğinden ve göl ile su kaynakları ve nehirlerde, Türk kültüründe ise “kutsanmış sular”da yaşadığı ifade edilmektedir. “Su” kültürüyle ilgili ayrıntılı bilgi için bk., (Roux, 2011, s. 115-116).

önem atfedilmektedir. Dinî bayramlardan olan Ramazan ve Kurban bayramlarında olduğu gibi Hıdırellez sabahı güneş doğmadan önce uykudan uyanmaya özen gösterilir. Küçük büyük fark etmeksizin yeşillik alanlara, yerel tabirle çayırlara gidilip yeşilliklerde dolaşılıp yuvarlanılmaktadır. Bölge halkı arasında uygulamaya “yeşilini almak, yeşillenmek” denilmektedir (KK 9).

Hıdırellez sabahı yeşillik alanlarda bulunulmasının, Hızır’ın Hıdırellez sabahı yeryüzüne uğrayıp sıkıntıda olanlara yardım edeceğine ve dilenilen tüm dilekleri yerine getireceğine olan inanıştan ileri geldiği bilinmektedir (Günay, 1993, s. 3). Dolayısıyla yöre ağzında yer alan “yeşilini almak” ifadesi, Hızır’ın yeryüzünde dağıtacağı iyilik ve güzelliklerden kapmak şeklinde yorumlanabilir.

Araştırmanın gerçekleştirdiği bölgede Hıdırellez sabahı keçi, koyun ve sığır sürülerinin de yeşillik alanlara götürülüp otlatıldığı görülmektedir. Büyük ve küçükbaş hayvanların Hıdırellez sabahı yeşillik yerlerde otlatılması, Hıdırellez günü cansız varlıklarla canlı varlıkların yeni bir hayata kavuşacakları inanışından kaynaklandığı söylenebilir (Günay, 1993, s. 3).

Söz konusu bölgede Hıdırellez sabahı yerine getirilen uygulamalardan biri de “berekete” yönelik işlemdir. Hıdırellez sabahı köy halkı güz mevsiminde ektikleri ekinleri dolaşmaya giderler.⁸ Başak bağlamış ekinlerin başaklarından koparıp tahılların depolandığı yere (ambar) koyarlar. Bölge halkı arasında bu uygulama “bereketi” simgelemektedir. Hıdırellez sabahı yukarıda sözü edilen uygulamalardan sonra, Hıdırellez öncesinde çeşitli dilek ve isteklere yönelik hazırlanan çiçek ve yeşillik demetlerinin çömlek veya küpten çıkarılması, diğer bir ifade ile “martıfâl” âdeti yerine getirilmektedir.

3.3.1. Martıfâl Çıkarma Âdeti

“Martıfâl” âdeti, yukarıda ifade edildiği gibi baht, kısmet açma veya bir çeşit fal bakma şeklinde tanımlanan âdetin adıdır (Günay, 1993, s. 3). Martıfâl Hıdırellez bahar bayramında uygulanan belki de en önemli âdettir. Bu âdet ma- kalenin konusuyla bağlantılı olan Doğu Makedonya Yörük Halk Kültürü’nde de büyük öneme sahiptir.

“Martıfâl” âdeti diğer Türk toplulukları arasında olduğu gibi söz konusu bölge de hem Hıdırellez öncesinde hem de Hıdırellez günü uygulanmaktadır. Bu bölgede Hıdırellez öncesinde gerçekleştirilen âdete “mantufar, martıfâl ya da mane koyma” (KK 3,11), Hıdırellez günü uygulanana ise “mantufar, martıfâl ya da mane çıkarma” (KK 3, 11) adı verilmektedir.

⁸ Hıdırellez sabahı ekinlerin dolaşılması geleneği Bulgaristan Türkleri arasında da mevcuttur, bk., (Özkan, 2002, s. 17).

Çalışmanın odaklandığı bölgede “martıfâl çıkarma” âdeti, köylerin belli merkezî yerlerinde gerçekleştirilmektedir. Hıdırellez sabahı genç kızlar toplanıp önceki günün akşamında küpü bıraktıkları gül ağacının dibinden alıp söz konusu âdetin uygulandığı alana götürürler. İçlerinden bir kızın başına “al” (kırmızı) renkli bir tülbent bağlayıp eline bir ayna vererek küpün yanına oturturlar.⁹ Sonra kol kola geçip mâni söylemeye başlarlar. Her mâninin bitişinde küpün yanına oturtulan genç kız küpten bir demet çıkarır. Bölgede bu âdete “martıfâl” çıkarma denilmesinin bu uygulamadan geldiği söylenebilir. Küpten çıkarılan demetin kime ait olduğu takılan yüzük, küpe vb. nişanlardan anlaşılır ve bu mâni o kişiye ithaf edilir. Küpün içindeki demetler bitinceye kadar “martıfâl çıkarma” âdeti devam eder. Yüzük, küpe vb. eşyaların yanı sıra küçük demetlerin içine atıldığı küpün ağzının kapatılmasında ve bu eşya ve demetlerin çıkarılması esnasında kullanılan “al” renkli tülbent, Türk kültüründe “dişiliği” simgelemektedir (Ekici, 2016, s. 104). Demetler küpten çıkarılırken söylenen mânilerin ise aynı zamanda demet sahiplerinin bahtını ifade ettiğine inanılmaktadır. Martıfâl âdetiyle ilgili buna benzer inanışların diğer Türk toplulukları arasında da olduğu görülmektedir.²⁰ Martıfâl çıkarma işleminde kullanılan ayna¹¹ ise Türk mitolojisinde Umay Ana’nın kutsallığını ve yeryüzüne kuş şeklinde inişini simgelemektedir (Ergun, 2010, s. 279).

Yerel tabirle “mantufar/mane çıkarma” işlemi esnasında söylenen mânilerden bazıları şöyledir:

Anterim¹² kumaş olsun

Üstüne kuşlar konsun

Ver anne istediğme

İsterse berduş olsun (KK 3)

9 Türk dünyasının bazı bölgelerinde “martıfâl” âdeti uygulamasında yüzük, küpe, bileklik gibi eşyaların içine konulduğu çömlek veya küpün ağzının Hızır Aleyhisselam’a dua edilerek açıldığı görülmektedir. Bk., (Günay, 1993, s. 3).

20 Bk., (Günay, 1993, s. 3).

11 Farsça kökenli bir kelime olan ayna; karşısındaki şekli ve renkleri aksettiren madenî levha veya arkası sırlı düz cam olan süslenme eşyası şeklinde tanımlanmaktadır. İnsanların kendi yüzlerini görme ve süslenmelerini sağlama gibi temel işlevinin yanı sıra ayna, âdet olarak da kullanılmaktadır. Araştırma bölgesinde martıfâl çıkarma işleminde yer alan aynanın âdet olarak kullanıldığı görülmektedir.

12 Gömlek.

Hisardan indim düze
Su koy verdim Mergüze
Yedi yıl hizmet ettim
Ela gözlü güzele (KK 3)

Bir taş attım kilseye
Mavi püskül enseye
Ben askere giderim
Gönül verme kimseye (KK 5)

Çakmağımı çakayım
Sigaramı yakayım
Gönder yârim resmini
Özledikçe bakayım (KK 5)

Kiremitte gezerim
Badem şeker ezerim
Komşu kızı dururken
Niye bekâr gezeyim (KK 5)

Bi hoca gelir hoca
Elinde sarı bohça
Bana küçük demeyin
Ben de ararım koca (KK 5)

Denizde kara balık
Yüreğim sana yanık
Bu akşam kaçmayayım
Sokaklar kalabalık (KK 8)

Sıra sıra kazanlar
Kara yazı yazanlar
Evlat yüzü görmesin
Aramızı bozanlar (KK 8)

Gidin bulutlar gidin
Yârime selam edin
Eğer yârim uyursa
Yüzüne gölge edin (KK 5)

Ak koyun meler misin
Mor menekşe yer misin
Sevdiğini almadan
Ben evlendim der misin (KK 8)
Çık çeşmeye göreyim
Eline gül vereyim
Senin gibi güzeli
Nasıl ele vereyim (KK 8)

Güle bindim gülmedim
Gülden indim ölmedim
Kara gözlü yârimi
Üç ay oldu görmedim (KK 5)

Yılana bak yılana
Yılan gider ormana
Ninem beni verecek
Kara gözlü oğlana (KK 5)

Koz kökü bıtrak bıtrak
Sen çiçek ol ben yaprak
Gel sarılalım yârim
Düşman gözüne toprak (KK 5)
Bunar yolu bu mudur
Kova doli su mudur
Yüksek Male¹³ içinde
Benim yârim bu mudur (KK 8)

Motor aldım yârim
Suya salalım yârim
İkimiz de bir boyda
Nişan olalım yârim (KK 8)

13 Araştırma bölgesinde yer alan bir Yörük köyü.

Karanfilim top beyaz

Ayrı düştük biz bu yaz

Eğer beni seversen

Mektubunu sıkça yaz (KK 8)

Martıfal âdetinin uygulandığı sırasında söylenen mâniler konuları bakımından incelendiğinde “sevda”, “gurbet”, “mektup” ve “askerlik” gibi çeşitli konularla ilgili oldukları görülmektedir. Ancak çoğunun “sevda” konusuna yönelik oldukları öne çıkmaktadır. Söz konusu mâniler hece ölçüsü bağlamında ele alınacak olursa, hece ölçüsünün “yedili” kalıbıyla söylendiği anlaşılmaktadır. Söylenen bu mânilerin kafiye şeması ise “aaba” şeklindedir.

3.3.2. Hıdırellez Kutlamaları

Kış mevsiminin bitişini yazın ise başladığını ifade eden bahar bayramı, diğer bir ifade ile Hıdırellez yüzyıllardan beri kutlanmaktadır. Söz konusu bahar bayramı Türk dünyasında çeşitli törenler eşliğinde gerçekleştirilmektedir. Bu bağlamda Hıdırellez bayramı Doğu Makedonya Yörük Halk Kültürü’nde de coşkulu bir şekilde kutlanmaktadır.

Araştırmanın odaklandığı bölgede Hıdırellez sabahı “martıfal” âdetinden sonra kahvaltı edilir. Kahvaltıda Hıdırellez’e özel hazırlanmış yemekler yer alır. Daha sonra yeni kıyafetler giyilerek Hıdırellez günü kutlanır (KK 3, 7, 11).

Doğu Makedonya yöresinde Hıdırellez kutlamaları diğer Türk topluluklarında (Günay, 1993, s. 3) olduğu gibi daha çok gençler tarafından gerçekleştirilmektedir. Genç kız ver erkekler Hıdırellez kutlamalarının yapıldığı köy merkezlerine giderler. Kimi gençler kasetçalardan çeşitli müzik parçaları açıp halay çekerken, kimileri ise meydandaki ağaca salıncak kurup mâni eşliğinde sallanmaktadır. Hıdırellez kutlamaları gün sonuna kadar bu minval üzere devam etmektedir. Yaş itibarı ile daha büyük olan kimseler arasında ise ziyaretleşmeler yapılır. Bu anlamda Hıdırellez, bir bahar bayramı olmasının yanında sosyalleşme günüdür de aynı zamanda.

Bu bağlamda, Valandova şehrine bağlı Çalık köyünde “Uluslararası Hıdırellez Bahar Şenlikleri Festivali” düzenlenmektedir. Festivale, Kuzey Makedonya devlet temsilcilerinin yanı sıra Kuzey Makedonya’nın farklı bölgelerinden Türkler-Yörükler, Türkiye Cumhuriyeti Kültür Bakanlığı tarafından temsilciler ve Bulgaristan gibi komşu ülkelerde yaşayan Türkler katılmaktadır. Söz konusu festivalde çeşitli halk oyunları oynanarak birbirinden farklı gösteriler sergilenmektedir. Bununla birlikte yağlı güreş müsabakaları da festival kapsamında düzenlenmektedir. Özetle Hıdırellez bayramı Doğu Makedonya Yörükleri arasında

çoşku ile kutlanmaktadır.

3.4. Hıdırellez ile İlgili Halk İnanışları

Halk inanışları; “halk arasında yaşayan, geçmişten günümüze taşınan ve herhangi bir müesses dine ait olmayan inançların bütünü” (Eroğlu, 2006, s. 87) “tamamen din olmayan ve dinin tamamen dışında kalmayan kültürel unsurlar” (Kalafat, 1999, s. 88) gibi anlamlara gelmektedir. Halk inançları, en yalın hâliyle toplumların inanç gereksinimlerini besleyen kültürel değerler olarak açıklanabilir.

İnanç bağlamında Doğu Makedonya Yörük Halk Kültüründe birçok halk inanışının yaşadığı tespit edilmiştir. Bu inanışların bir kısmı Hıdırellez ile ilgilidir. Hıdırellez’e yönelik halk inanışların bazıları aşağıdaki gibidir:

Doğu Makedonya yöresinde Hıdırellez’in öncekisi akşam ev, kümes, ağıl vb. yerlerin kapılarına sütleğen otu konulmaktadır, zira sütleğen otunun gelebilecek tüm kötülük ya da uğursuzluklara karşı koruyup uğur getireceğine inanılmaktadır (KK 4). Ayrıca ısırgan otuyla söğüt ve sarmaşık dalları toplanıp, ısırgan otuyla söğüt dalları aynı amaçla yukarıda sözü edilen mekânların kapı başlarına asılırken, sarmaşık dalları ise Hıdırellez sabahı bele takılıp köy çeşmesine gidilerek her türlü ağrı veya hastalığın gitmesi ve sene boyunca sağlıklı olunması amacıyla akan suya atılmaktadır. Bununla beraber, Hıdırellez sabahı güneş doğmadan önce uykudan uyanılması hâlinde sene boyunca uykudan uyanmanın zor gelmeyeceğine, işlerin iyi gideceğine, herhangi bir uğursuzluğun gelmeyeceğine, uyanılmaması durumunda ise uğursuzluğun eksik olmayacağına inanılmaktadır (KK 9). Dolayısıyla Hıdırellez sabahı güneş doğmadan önce uykudan uyanmaya dikkat edilmektedir. Bu bölgede, Hıdırellez sabahı uğursuzluğun gitmesi amacıyla yeşil çimenlere uzanıp yuvarlanması, yeşil yaprakların ele yüze sürülmesi gibi uygulamalar da söz konusudur. Bu uygulamaların yerine getirilmesi hâlinde önceye kıyasen daha sağlıklı, dinç, diğer bir ifade ile uğurlu olunacağına; aksi takdirde uğursuzluğun geleceğine inanılmaktadır (KK 7).

Araştırmanın konusunu oluşturan bölgede davar ve sığırların da üzerlerine herhangi bir uğursuzluğun gelmemesi amacıyla birtakım uygulamaların yerine getirildiği tespit edilmiştir. Davar ve sığırlar Hıdırellez sabahı güneş doğmadan önce otlatılmaya götürülüp, güneşin doğuşu sonrasında eve getirilirken yeni yapraklanmış meşe, söğüt vb. ağaç dallarıyla hafifçe vurulur ki sağlıklı olsunlar, üzerlerine bir uğursuzluk gelmesin. Diğer bir uygulama ise, “martifal” âdetiyle ilgili olarak kullanılan sudan davar ve sığırların üzerlerine saçılmasıdır. Zira bu

suyun davar ve sığırların üzerlerine gelebilecek kötülüğü veya uğursuzluğu en- gelleyeceğine inanılmaktadır (KK 3, 4).

Sonuç

“Hıdırellez”, Hunlar dönemine kadar giden bahar bayramlarından biridir.

Söz konusu bahar bayramı, Türklerin İslâmiyet’i kabul etmeleriyle İslâm kültürü ile özdeşleştirilerek “Hıdırellez” adıyla anılmaya başlamıştır. Bu bayramın “Hıd- rellez” olarak tanımlanması, “Hızır” ile “İlyâs” peygamberle ilgili inanıştan ileri gelmektedir. Halk arasında hâlâ yaşayan bu inanışa göre “Hızır” ile “İlyâs” pey- gamber yılda bir kez görüşmektedirler. Onların görüştüğü bu tarih ise bahar bayramının kutlandığı 6 Mayıs’a denk gelmektedir. Dolayısıyla bahar bayramının “Hıdırellez” adını buradan aldığını ve o dönemlerden günümüze “Hıdırellez” adıyla geldiğini söylemek mümkündür.

Türk dünyasında önemli bir yere sahip Hıdırellez bahar bayramı kış mevsiminin bitişini yazın ise başladığını, diğer bir ifade ile tabiatın canlanışını ifade etmekte olup 6 Mayıs tarihinde kutlanmaktadır. Bu husus Türk dünyasının bir parçası olan Doğu Makedonya Yörük Halk Kültürü için de geçerlidir. Söz konusu bahar bayramı ilgili bölge kültüründe de yazın başlangıcı kabul edilmekte ve aynı tarihte kutlanmaktadır. Anadolu Türk-İslâm kültüründe olduğu gibi bu böl- ge de “Hıdırellez” kavramının “Hızır” ile “İlyâs” isimlerinin birleşiminden oluştu- ğu tespit edilmiştir.

Çalışmanın konusuyla doğrudan bağlantılı olan Doğu Makedonya Yörük Halk Kültürü’nde Hıdırellez bayramına büyük önem verildiği belirlenmiştir. Hıdırellez için önceden yapılan hazırlıklar ile eski Türk âdetlerinden olan “martıfal” ve “yeşillenme” gibi âdetlerin hâlâ uygulanıyor olması bunu açıkça göstermektedir.

Söz konusu bölgede yeşillik kavramı ön plana çıkmaktadır. Hıdırellez sabahı yeşil alanlara uzanılıp yuvarlanması, el ve yüze yeşil yaprakların sürülmesi ya- nında yeşilliğin öne çıkması, Hızır’ın Hıdırellez sabahı yeşillik yerlere uğrayacağı- na, sıkıntıda olanlara yardım edeceğine ve dilenilen tüm dilekleri yerine getireceğine olan inanıştan ileri geldiğini söylemek mümkündür.

Çalışma ile birlikte Doğu Makedonya Yörük Halk Kültüründe Hıdırellez bayramının coşkulu bir şekilde kutlandığı sonucuna varılmıştır.

Kaynakça

Ago, A. (1982). *Ohri, Radoviş ve İştîp İlçelerinde Yaşayan Türk Halkının Hıdrellez Âdet ile Mânileri*. II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri. (Cilt 2). Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Millî Folklor Araştırma Dairesi, 5-18.

Çalışkan, Ş. (2015). Türklere Hıdrellez İnanç: Makedonya Örneği. *International Journal of Science Culture and Sport*, 3(3), 380-392.

Döğüş, S. (2015). Anadolu'da Hızır-İlyas Kültü ve Hıdrellez Geleneği. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, (74), 77-100.

Ekici, M. (2016). Türk Kültüründe "Al" Renk. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 16(2), 103-107.

Ergun, P. (2010). Türk Gelininin Mitolojik Göçü. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13(24), 275-290.

Eroğlu, A. (2006). *Türk Halk İnançlarının Güncel Değeri*. I. Türkiyat Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 87-97.

Günay, U. (1993). Ritüeller ve Hıdrellez. *Millî Folklor*, (26), 2-3.

Gündüz, Ş. (2007). Nevruz. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* içinde. (Cilt 33, s. 60-61).

İbrahimsoylu, İ. (2021). *Yörüklük (Kuzey Makedonya Yörüklüğü)*. Üsküp: Yeni Balkan.

İnalçık, H., Manısalı, E., Koloğlu, O. (1993). *Balkanlar*. İstanbul: Orta Doğu ve Balkan İncelemeleri Vakfı.

Kahraman, N., Arıkan, R. (2015). Orta Asya'dan Bilecik'e Hıdrellez. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 15(1), 13-28.

Kalafat, Y. (1999). Türk Dünyası Tarih Çalışmalarında Halk İnançlarının Önemi. *Millî Folklor*, (44), 88-90.

Ocak, A. (1998). Hıdrellez. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* içinde. (Cilt 17, s. 313-315).

Oktay, A. (2018). Makedonya Türk Ağzıları: Geçmişi ve Bugünkü Durumu. *Ulakbilge*, 6(29), 1463-1482.

Ögel, B. (1971). *Türk Kültürünün Gelişim Çağları*. Ankara: Millî Eğitim

Bakanlığı.

Özkan, İ. (2020). Bulgaristan Türklerinde Nevruz ve Hıdırellez Kutlamaları. *Balkanlarda Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları*, 2(1), 1-24.

Roux, J. (2011). *Eski Türk Mitolojisi*. Ankara: Bilgesu.

Sezen, L. (1995). Türk Folklorunda Hıdırellez. *Millî Folklor*, 1(31), 32-34.

Sezen, L. (1999). İlkyaz Bayramları. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (12), 81-86.

Şengül, A. (2008). Türk Kültüründe Nevruz ve Anadolu'da Nevruz Kutlamaları. *Türk Dünyası Dili ve Edebiyatı Dergisi*, (26), 61-73.

Uğurlu, S. (2015). Makedonya-Valandova Hıdırellez Âdetlerinden "Yeşillenme", "Kısmet Kapama" ve "Martufal Çekme" Âdetleri. *Türk Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, (5), 37-60.

Yüce, N. (2011). Hıdırellez Bayramıyla İlgili Bazı Notlar. *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 44(44), 251-256.

Sözlü Kaynaklar

Kaynak Kişi: 1

Adı Soyadı: Atice Destanova, 68 yaşında. Ustrumca şehrine bağlı Yüksek Mahalle Köyü.

Kaynak Kişi: 2

Adı Soyadı: Atice Aliova, 59 yaşında. Radoviş şehrine bağlı Alikoç Köyü.

Kaynak Kişi: 3

Adı Soyadı: Ayşe Destanova, 62 yaşında. Ustrumca şehrine bağlı Yüksek Mahalle Köyü.

Kaynak Kişi: 4

Adı Soyadı: Cevri Recepova, 74 yaşında. Ustrumca şehrine bağlı Yüksek Mahalle Köyü.

Kaynak Kişi: 5

Adı Soyadı: Dizar Bekirova, 60 yaşında. Ustrumca şəhrine bağlı Yüksek Mahalle Köyü.

Kaynak Kişi: 6

Adı Soyadı: İsmail Yusin, 55 yaşında. İştıp şəhrine bağlı Radanya Köyü öğretmeni.

Kaynak Kişi: 7

Adı Soyadı: Kerime Şerifova, 64 yaşında. Radoviş şəhrine bağlı Kılavuzlu Köyü.

Kaynak Kişi: 8

Adı Soyadı: Kevser İsinova, 36 yaşında. Ustrumca şəhrine bağlı Yüksek Mahalle Köyü.

Kaynak Kişi: 9

Adı Soyadı: Nasuf Destanov, 66 yaşında. Ustrumca şəhrine bağlı Yüksek Mahalle Köyü imamı.

Kaynak Kişi: 10

Adı Soyadı: Ramize Amedova, 38 yaşında. Radoviş şəhrine bağlı Kılavuzlu Köyü.

Kaynak Kişi: 11

Adı Soyadı: Saliye Hüseyin, 52 yaşında. İştıp şəhrine bağlı Radanya Köyü.

Mihail Çakir'in Gagauzca-Rumence Sözlüğünde Geçen Hayvan Adları ve Hayvancılıkla İlgili Söz Varlığı

The Vocabulary Which Related to Animal Husbandry and Animal Names Mentioned in Mihail Çakir's Gagauz-Romanian Dictionary

Bülent HÜNERLİ*

Öz

Bir halkın tarih sahnesindeki yerini siyasi, kültürel ve ekonomik gelişmelerle birlikte tarihi şahsiyetleri ile de ele almak gerekir. Özellikle burada halkın kültürünün ve dilinin tarih sahnesinden silinmesine izin vermeyen bir kişi olarak Mihail Çakir'i anmak yerinde olacaktır. O, Gagauzlar arasında sadece din adamı ve öğretmen kimliği ile öne çıkmamış; Rus ve Rumen idaresinde yaşayan Gagauzlara ana dilleri ile ilk yazılı eserleri vermiş ve böylelikle halkı arasında müstesna bir yere sahip olmuştur. Mihail Çakir, Gagauzların ana dilde ibadet etme konusunda oldukça emek harcamıştır. Hristiyan Ortodoks olan Gagauzların ana dilinde ibadet etmelerini bir zaruret görmüştür. Yine Gagauzların tarihine de eğilen Çakir, "Besarabiyalı Gagauzların İstoriyası" adlı eseri kaleme almıştır. Çakir'in diğer dikkate değer bir eseri de Besarabiyalı Gagauzlar için hazırladığı Gagauzca (Türkçe)- Rumence Sözlük adlı eserdir. Bu eser küçük hacimde bir eser olmakla beraber bir Gagauz tarafından kaleme alınan ve müstakil bir eser olarak basılan ilk çalışma olması açısından oldukça önemlidir. Eserde Gagauz kültür ve yaşam tarzına dair pek çok kelimenin geçtiği görülür. Özellikle Gagauzların yaşam tarzlarının bir parçası olan tarım ve hayvancılık ile ilgili terimler bunların başında gelir. Makalemizde bu sözlükte geçen hayvan adları ve hayvancılıkla ilgili terimler üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Sözlük, Mihail Çakir, hayvancılık, söz varlığı, Gagauzca.

Abstract

It is necessary to consider the place of a people on the stage of history together with political, cultural and economic developments, as well as historical figures. In particular, it would be appropriate to commemorate Mihail Çakir as a person who did not allow the culture and language of his people to be erased from the stage of history. He did not only stand out among Gagauz people with his cleric and teacher identity; he gave Gagauz people who lived in Russian and Romanian rule in their first language and their first written works, thus having an exceptional place among their people. Mihail Çakir made great efforts to worship the Gagauz people in the mother tongue. He had a necessity for the Gagauz people, who are Christian Orthodox, to worship in their native language. Çakir, who also focuses on the history of the Gagauz people, wrote the work titled "Besarabiyalı Gagauzların İstoriyası" [The History of the Gagauzians of

* Doç. Dr., Kırklareli Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, Kırklareli/TÜRKİYE, hbulent80@gmail.com, ORCID: 0000-0002-5668-3942

Besarabiya]. Another remarkable work of akir is Gagauz (Turkish) - Romanian Dictionary prepared for the Gagauzians of Besarabiya. This work is a small volume work. But also it is very important for being the first work written by a Gagauz and published as a detached work. Many words about Gagauz culture and lifestyle are seen in the work. The terms related to agriculture and animal husbandry, which are especially a part of the Gagauz's lifestyles, are the leading ones. Our article will focus on names of animal and related to the terms of animal husbandry in this dictionary.

Keywords: Dictionary, Mihail akir, animal husbandry, vocabulary, Gagauz language.

Giriş

Ulusların tarih sahnesinde simge isimleri vardır. Bu isimler bazen siyasi, ekonomik ve askeri dehalarıyla ortaya çıkarken bazıları da dilsel, kültürel ve sosyolojik alanda kendi halklarına doğrudan katkı sunarlar. Türk dünyasına bakıldığında böyle simge isimlere çokça rastlanılmaktadır. Siyasi, ekonomik ve askeri başarılarıyla öne çıkan Türk liderler, kadim devirlerden beri var olagelmiş ve bu isimler tarih sayfalarındaki değerli yerlerini almıştır. Bununla birlikte Türk dil ve kültür dünyasının önde giden şahsiyetlerine de siyasi ve ekonomik alanda başarıları olan Türk önderleri kadar dikkat edilmiştir. Türk topluluklarının var olma savaşında mücadelenin kimlik, kültür ve dil cihetini temsil eden bu şahsiyetler, çeşitli eserleri, yazıları, konuşmaları ve yarattığı kamuoyu ile büyük ses getirmişlerdir. Hatta yaptıkları bu katkılar sadece kendi toplumlarına değil, diğer Türk halklarına da örnek olmuştur. Büyük Türk coğrafyasının küçük bir parçası olan Gagauzlar için de durum aynıdır. Fakat Gagauzların önde gelen şahsiyetleri ve liderleri, Türk dünyasında yeteri kadar bilinmemektedir. Oysaki bu şahsiyet ve liderler Gagauz halkının bugün var olmasını, ayakta kalmasını sağlamışlardır. Bugün bir Gagauz varlığından söz edilebiliyorsa bu, hem siyasi hem de kültürel alanlarda çaba sarf etmiş değerli insanlar sayesinde gerçekleşmiştir.

Gagauzlar bugün başta Moldova ve Ukrayna olmak üzere Bulgaristan ve Yunanistan'da yerleşik olarak yaşamaktadırlar. Sadece Moldova'da yaşayan Gagauzların, belli siyasi ve kültürel haklarını kullanabildiği bir otonomisi vardır. Gagauzlar Balkan coğrafyasının çok milletli yapısı içinde sayıca az olmalarına rağmen milli kimliklerini korumuşlardır. Bugün Gagauz Yeri'nin oluşumundan bahsedilebiliyorsa bu sürecin başlangıcında büyük emekleri olan ve Gagauzların ifadeleri ile; *halkın büyük ruh lideri, büyük kultura öndericisi, milli bir simvol, gagauzların ruh hem millet lideri* (Bulgar, 2007, s. 3-4, 33-34) kabul edilen Mihail Mihailoviç Çakir, ilk sırada yer alır. Çünkü o, Gagauzlara milli bir şuur ve dil kazandırmak yolunda ilk köklü adımları atmış önder kişidir. Bu gayret, sözlüğündeki o güne kadar bir Gagauz tarafından söylenmemiş şu madde başı açıklamasında görülmektedir:

Gagauz: Gagauz milletinden kişi, Uzlar, Altaylardan Türkler (Ciachir, 1938, s. 54).

Gagauzi: Türk soylu Hristiyan halk: Altay Dağları'ndan "gaga-uz (Ciachir, 1938, s. 54).

Gagauzça: Gagauzca, Gagauz dili (eski Türkçe) (Ciachir, 1938, s. 54)

Mihail Çakir, 9 Mayıs 1861 tarihinde Çadır köyünde dünyaya gelmiştir. Kökenleri Dobruca'daki Şabla¹ köyüne dayanmaktadır. İlk eğitimini Çadır'da tamamlamıştır. 1871 yılında Din Okulu'na girmiş, bu okulu birincilikle bitirdikten sonra din alanında çalışmalarına devam etmiştir. Bir süre sonra eğitim gördüğü kurumda hocalık görevine başlamış, burada din derslerinin yanında coğrafya ve tarih derslerini de öğretmiştir. Pek çok hayır işinde bulunmuş olan Mihail Çakir, 8 Eylül 1938 tarihinde 77 yaşındayken Kişinev'de hayatını kaybetmiştir. Mezarı Kişinev'de bulunmaktadır (Hünerli, 2019, s. 15).

Çakir, hayatı boyunca eğitime çok önem vermiştir. Gagauzcadan başka dil bilmeyen insanlar için eserler vermek amacıyla Gagauzca gazete ve kitap basmak için ilgili makamlardan izin talep etmiştir. Ancak düşündüğü insanlar sadece Gagauz halkı olmamıştır. Moldovan dilinde de eserler vermek için yetkili kurumlara başvurmuştur. Bu çabaların sonucunda 1907 yılında hazırlamış olduğu 22.000 sözcükten oluşan Rusça-Moldovanca Sözlük ortaya çıkmıştır. Gagauzlar ondan dinî kitapların ana dile çevirisinin yapılmasını özellikle istemişlerdir. Çünkü Gagauzlar din kitaplarının Slavca ya da Yunanca olmasından dolayı metinleri tam olarak anlayamıyor, bu nedenle Kiliseden uzaklaşma eğilimi gösteriyorlardı. Hatta anadillerine yakın olduğundan Karamanlıca dini metinleri okumaya yöneliyorlardı. Bu sorunun çözümü dini metinlerin kendi ana dilinden okunması ile mümkün olabilirdi. Gagauzlar özellikle Mihail Çakir'dan dini kitapların ana dile çevirisini talep etmekteydiler. Çakir bu soruna yabancı kalmamış 1908 yılında bilinen ilk Gagauzca çeviri olan *Kısa Dua Kitabı*'ni hazırlamıştır. Bu çeviri içinde Rusça ve Gagauzca paralel metinler vardır. Dinî kitapların dışında ilk telif eseri olan *Besarabiyalı Gagauzların İstoriyası* adlı kitabı yazmıştır. Onun yazdıkları arasında farklı disiplinlere ait eserler görmek mümkündür. Yine 1909 yılında bilinen ilk Gagauzca gazeteyi; *Hakikatin Ses'i*ni çıkarmıştır. Çakir'in Atatürk ile de irtibata geçtiği bilinmektedir. Çakir, ona *Besarabiyalı Gagauzların İstoriyası* adlı kitabını hediye olarak yollamıştır (Hünerli, 2019, s. 16-18).

Yukarıda ifade edilen eserlerin dışında Mihail Çakir'in bir de Rumen okullarında öğrenim gören Gagauz öğrenciler için hazırladığı Gagauzca-Rumence Sözlüğü bulunmaktadır. 1938 yılında Tiparul Moldovenesc yayınevinde tarafında

¹ Bugün Dobriç ili sınırları içinde bulunmaktadır.

basılan bu eser aynı zamanda ilk Gagauzca-Rumence sözlüktür: *Laflık Gagauzca (Türka) hem Romanca (Moldovanca) Bessarabiyalı Gagauzlar için*. Sözlük Besarabya Gagauzcasının söz varlığını yansıtır. Eserin fiyatı 25 ley olarak belirlenmiş olup 132 sayfadır. Aslına bakılırsa eser müstakil olarak ilk Gagauzca sözlüktür. Eser dış kapak, ahlaki tavsiyeler içeren bir bölüm, Rumence ön söz, Gagauzca ön söz, sözlük, konuşma kılavuzu, Mihail Çakir hakkında bilgiler ve onun 50.yılı hizmeti anısına yazılan yazılardan oluşmaktadır. Rumence ön söz kısmında Rumence devletin her vatandaşından Rumence kullanmasını istediğı yazılıdır. Fakat o, Gagauzlarda Rumenceyi öğrenebilecekleri böyle bir kaynağın olmadığını belirtir. Yine bir Gagauz edebiyatının olmadığını ve Gagauz dilinin fakir bir dil olduğunu vurgular. Hazırlamış olduğu bu sözlük için çok kısa ve tamamlanmamış bir sözlük olduğunu dile getirir. Sözlüğü oluştururken esas aldığı ağızın adır-Lunga ve Bender ağızları olduğunu söyler. Eserin içinde Not adındaki bölümde bazı açıklamalarda vardır. Bu açıklamalardan bazıları şu şekildedir: Gagauzların Türk olmalarına rağmen eskiden beri Hristiyan inancına sahip olması; Gagauzların hümanist bir toplum olarak tüm insanlarla rahatlıkla anlaşabilmesi; Gagauzcanın daha temiz ve saf bir Türkçe olması, Türklerin ise dillerinde Arapça unsurların daha çok olması, Gagauzların kendi diline Gagauzca demeyip Türkçe demesi vb. (Hünerli, 2019, s. 27-28).

Mihail akir'in sözlüğünde 4017 madde başı bulunmaktadır. Sözlüğün söz varlığına bakıldığında çoğunlukla Türkçe kökenli kelimelerden oluştuğı görülür. Bunun dışında Bulgarca, Rumence, Rusça; Arapça, Farsça alıntılara da rastlanmaktadır. Muhtemelen Rumence ve Rusça alıntılar Gagauzlar, Besarabya'daki topraklarına yerleştikten sonra söz dağarcığına girmiştir. Arapça ve Farsça sözcükler ise Türkiye Türkçesi, özelinde Deliorman Türk Ağızları aracılığıyla Gagauzcaya dâhil olmuştur. Fakat bugün için Arapça ve Farsça kelimelerin bazılarında sözcüğün anlam daralmasına uğradığı veya kullanımdan düştüğü görülmektedir. Az oranda da olsa Ermenice, Yunanca, İtalyanca, Moğolca alıntılar vardır. İçerik olarak bakılırsa sözlükte toprak, tarım, din, sosyal hayat ve özellikle de hayvan adları ve hayvancılıkla ilgili terimlerin çokluğu dikkat çekmektedir. Bu da Gagauzların konar-göçer bir kültürden geldiğini göstermesi bakımından önemlidir. Dolayısıyla sosyal hayatın dildeki yansımalarını gösteren bu sözlük Gagauzların genel anlamda Türk kültürü ile olan bağlantısını ortaya çıkarmaktadır. At ve atçılıkla ilgili terimlerin fazlalığı da ortaya konan bu görüşün doğruluğunu teyit etmesi yönüyle önemlidir (Hünerli, 2019, s. 29-30).

MÇŞ'DEKİ HAVYAN VE HAYVANCILIKLA İLGİLİ SÖZ VARLIĞI

1. Evcil Hayvan Adları ve Bunlarla İlgili Terimler

1.1. At ve Atçılık Terimleri

at [at]

atlı [atlı]

aygır (haygır) [aygır] (DLT. *adğır*, 6)

adım-adım [1. adım adım, yavaş yavaş 2. at yürüyüşü]

brıçka [1. asillerin (at) arabası 2. fayton] (← Rus. *brıçka*, GRRS.104)

cambaz [1. at satan 2. (satmak için) satın alan 3. komisyoncu, satıcı] (< TT. *cambaz* ← Far. *cânbâz*, MTS: 180)

cambazlık [1.komisyonculuk 2. aracılık] (< TT. ← Far. *cânbâz* + TT. *+lık*)

çakal [alnında beyaz leke olan at] (TS. *çakal*, 798; DS. çakal, 1041)

çakıldak [urgandan yapılan at koşumu] (GRRS. çakıldak, 125)

çapkın [rahvan at] (GRRS. *çapkın beygir*, 131; EATS. çapkın, çapkun, 169)

çılbur [dizgin] (EATS. çılbur/çılbur, 179)

çullamak [atın üstünü çulla örtmek] (< TT. < TT. *cül* + TT. *+la* + TT. *-mak* ←Ar. *cull*, MTS.243)

dişindirik [gem, yular] (DS. *dişindirik/dişendirik/dişengi/ dişengü/ dişenği/ dişindirig/ dişingilik*, 1524)

edemäk [1. atı yedeğe almak 2. götürmek, sürmek, yönetmek] (EATS. *yed-* 'yedeğe alarak götürülmek')

eer [eyer] (DLT. *eğer*, 67)

eerli [eyerli, eyerli at]

eerlemäk [eyerlemek] (DLT. *eğerle-*, 169)

eşkin [tırıs (at) yürüyüşü] (TS. *eşkün*, 1556; DLT. *eşkin/işkin*, 199)

hergelä [sürü, at sürüsü] (< TT. ← Far. *hargele* TS, 879)

- hergeleci** [at çobanı]
- hamut** [1. hamut 2. koşum] (DTAS. *hamıt*, 131)
- hamutlamak** [ata hamut koymak veya takmak] (DTAS. *hamıtla-*, 131)
- kesmik** [atlar için taneli yemler, kesmik] (TS, *kesmik*, 1146)
- kısırak** [kısırak] (DLT. *kısırak*)
- koşu** [1. at koşusu 2. koşu yarışması]
- koşucu** [1. koşucu (at), 2. güdücü (sürü) 3. atlı süvari]
- koşunmak** [at yarışı yapmak]
- kuli** [tay] (DS. *kuli* 'at veya eşek yavrusu', 2996)
- obada** [at arabası tekerleğinin parmaklıkları, jant] (← Rm. *obadă*, GRRS, 489).
- ok** [araba oku (koşum sırasında atların bağlandığı araba makasına tutturulmuş üç metre uzunluğundaki ağaç, arş] (DS. *ok*, 3275)
- özek** [1. kiriş 2. putrel (at arabasının önünü arkasını birleştiren)] (DS. özek, 3369)
- paldım** [at arabasında falakaya bağlı kayış] (< TT. ← Far. *pāldum*~*pār-dum*, MTS, 973)
- payvan** [at kelepçesi, bağ (rahatça hareket etmesini sınırlamak için bağlanan)] (DTAS. *payvant*, 209) (← Far. *pāy* MTS. 971+ *bend* MTS, 133)
- piriz** [tırıs, orta hızda gidiş (at)]
- pirizlemäk** [tırıs yürütmek (atı)]
- sırt-kaişi/sırtlık** [sırt kayışı (at koşumu)]
- süben i.** [at arabasının yan taraflarındaki sınırlayıcı direkler, yük arabalarındaki korkuluk, parmaklık] (~DS. *süve* 'arabalarda yastık başına dikilen kazıklar', 3728).
- takım i.** [1. servis takımı, yemek takımı 2. koşum takımı (at için)]
- talaf i.** [atlarda görülen bir çeşit hastalık (arpalama hastalığı)] (DS. *talaf*, 3812).

taliga i. [iki ya da dört tekerlekli at veya eşek arabası] (← Bul. *taliga*, BRS, 755)

taligacik i. [küçük at arabası, küçük yük arabası]

taligari [renk ve çekme gücü olarak uygun at çifti] (← Bul. *taligar+i* Far. *nispet i'si*)

tay i. [tay] (DLT. *tay*, 589)

tepinmāk f. [1. tepinmek, çifte atmak 2. ayakla vurmak]

tepmāk f. [1. tepmek, çifte atmak 2. ayakla vurmak]

ürük s. [yürük, hızlı (at)] (DLT. *yügrük*, 821).

vezeti i. [arabacı, at arabası kullanan] (< Rm. *vezetiu*, RTS.1450)

yalburdak s.[1. serbest² koşumsuz at 2. vahşi hayvan]

1.2. Diğer Evcil Hayvan Adları ve Bunlarla İlgili Terimler

Allahlık i. [kurban sunmak için ayrılan hayvan] (< TT. Allah ← Ar. *Allāh*, MTS, 44)

bobana i. [kart koyun] (← Rm. *bābanā*, GRRS. 97)

bua (buga) (buva) i. [boğa] (KB. *buğa*, 113)

cibaa i. [1. tüyü kırılmış koç 2. kısa tüylü koç] (DS. *ciba*, 888).

çelek i. [tek boynuzlu sığır] (DS. *çelek*, 1119).

devä i. [deve] (DLT. *teve*, 608)

domuz i. [domuz] (DLT. *tonguz*, 640)

düvä i. [düve (2 yaşında)] (DLT. *tüge*, 667)

encek i. [encek, hayvan yavrusu] (DS. *encek*, 1744).

enik i. [enik, vahşi hayvan yavrusu, bebek] (DLT. *enük*, 183)

erkek keçi i. [erkek keçi]

² Derleme Sözcüğü'nde *yalburdak* olarak geçen sözcüğün anlamlarından biri de 'yalnız'dır. MÇS'deki anlamı, 'yalnız' anlamıyla ilişkili olmalıdır.

- eşek i.** [eşek] (DLT. *eşgek*, 197)
- eşeklemäk f.** [1. devirmek 2. (çifte) atmak, fırlatmak]
- eşeklenmäk f.** [1. aptalca davranmak, kafasızlık yapmak 2. eşeklik yapmak, eşek gibi olmak]
- gefşemäk f.** [geviş getirmek] (DS. *gevşe-*, 2014)
- gırlıta i.** [1. domuzun boğazındaki bir hastalık 2. kaz] (< Rm. *gârlıta* TTS, 480)
- güvercin** [güvercin] (EUTS. *kögürçün/kögürçken*, 114).
- horoz i.** [horoz] (< TT. *horoz* ← Far. *hurūs* MTS.513)
- horozluk i.** [horozluk]
- kancik i.** [kancık, dişi köpek] (DLT. *kançık*)
- keçi** [keçi] (DLT. *eçkü*, 167)
- kotak i.** [buzağı, sığır yavrusu] (**kot+ak*)
- koyun i.** [koyun (hayvan)] (DLT. *şoy*, 351)
- kurkan i.** [erkek hindi] (< Rm. *curcan*, RTS.298)
- kuvan (kuan) i.**[arı] (< **koğan*)
- kuvanlık i.** [arıcılık]
- olak i.** [oğlak, keçi yavrusu] (< **oğul+ak*)
- öküz i.** [öküz] (DLT. *öküz*, 456).
- öküzçü i.** [1. öküzçü 2. öküz çobanı]
- pali³ i.** [enik, yavru köpek] (DTAS. *pali* 'köpek yavrusu', 206)
- palicik i.** [yavru köpecik]
- patu i.** [erkek kaz⁴]
- paun i.** [tavus kuşu] (< Rm. *păun* GRRS. 515; Bul. *paun* BRS, 521)

3 Şumnu bölgesindeki Türk ağızlarında da vardır. Sözcük kesin olmamakla beraber sözcük kısalarak anlam değişikliğine uğramış olabilir. Yun. *palikaria* 'genç, delikanlı, yiğit' (MTS). Aynı sözcük Doğu Trakya ağızlarında küçük çocuk anlamında da kullanılmaktadır (B.H.).

4 Bazen de ördeğin erkeği için kullanılır (Karanfil, 2013, s. 43-44).

- piliç i.** [piliç] (TS. 1607)
- pipiş.** [hindi] (DTAS. *pipi*, 212)
- potmar⁶ i.** [domuz yavrusu]
- purçel i.** [yavru erkek domuz] (< Rm. *purcel*, RTS. 1042)
- sakkar** [alnında beyaz leke olan boğa] (1. atın alnında olan beyazlık' (KTS. *saşar* 'Alnında bir parça aklık olan at', 224).
- sıır i.** [sığır] (DLT. *sıır*, 512).
- skrofa i.** [domuz] (< Rm. *skroafă* GRRS, 593))
- tamızlık i.** [1. soy sop 2. iyi tür büyükbaş hayvan 3. iyi türün devamı için seçilen boğa] (DS. *damızlık*, 1352)
- şap i.** [keçi] (< Rm. şap, 679)
- şırka i.** [beç tavuğu] (< Rus. щесарка, GRRS. 680)
- toklu i.** [bir yaşında kuzu] (DS. *toklu*, 3950).
- tosun i.** [tosun (üç yaşında)] (DS. *tosun*, 3975).
- tuluk i.** [boynuzu iki yana ayırık öküz]

2. Yabani Hayvan Adları

2.1. Kuş Adları

buhu s. [1. puhu kuşu (baykuş) 2. cadı 3. çirkin kadın] (~ TS. *puhu*, 1631)

civirliga⁷ [toygar kuşu, tarla kuşu]

duan~duvan) i. [doğan, bir yırtıcı kuş] (KB. *toğan*, 457)

1 Sözcüğün yansıma kökenli bir sözcük olduğu düşünülmektedir (Karanfil, 2013, s. 46).

2 Güllü Karanfil (2013, s. 43-44) bu sözcüğün etimolojisinin karanlık olduğunu belirttikten sonra kelimenin Protobulgarca ile ilgili olabileceğini söyler.

3 Muhtemelen ses yansımali bir kökten türemiş sözcüktür. MÇS'de *civirda-* 'civilda-, şarkı söyle-' olarak geçen bir fiil bulunmaktadır.

gaarga ~ garga i.	[karga] (AT. * <i>kaarga</i>)
guguş (guguşka) i.	[güvercin] (~ DS. <i>guguk</i> 'bir cins kır güvercini', 2189)
karakuş i.	[sığırcık] (DS. <i>karakuş</i> ⁸ , 2649)
kırlangıç i.	[kırlangıç] (TS. <i>kırlangıç</i> , 1161)
kukumäu (kukumävka)	[küçük baykuş] (DS. <i>kukumav</i> , 2993) (< Yun. <i>koukou-bagie</i> , MTS. 709)
kuş i.	[kuş] (DLT. <i>kuş</i> , 386)]
lelek i.	[leylek] (< TT. <i>leylek</i> ← Fa. <i>leglek</i> , MTS. 743)
pupuk i.	[çavuş kuşu, ibibik (kuş)]
saçak kuşu i.	[saçak kuşu, serçe] (DTAS. <i>saçakkuşu</i> , 222)
saksaan i.	[saksagan] (DLT. <i>sağzıgan</i> , 483, DTAS. <i>saksan</i> , 222)
toy i.	[toy (bir tür kuş)] (DLT. <i>toğ</i> , 630)

2.2. Balıklar

balık i.	[balık] (DLT, <i>balık</i> , 5)
moron ~ morun	[mersin balığı, morina] (←Rm. <i>morun</i> , RTS. 762)
şıga i.	[mersin balığı] (←Rm. <i>ciciga</i> , DGR. 98)

2.3. Çok Bacaklılar

bit	[bit] (DLT. <i>bit</i> , 95)
kehlä i.	[kehle] (< TT. <i>kehle</i> ← Far. <i>kehle</i> , MTS.650)
ekin böceä i.	[ekin böceği]
engeç i.	[yengeç] (< DLT. <i>yengeç</i> , 773)
kenä i.	[kene] (< TT. <i>kene</i> ← Far. <i>kene</i> , MTS.656)

4 Kars ve köylerinde bu anlamıyla kullanılmaktadır (DS).

kırk-ayak <i>i.</i>	[kırk ayaklı böcek, kırkayak]
kör-sinek <i>i.</i>	[kör sinek, sivrisinek]
sakırğa <i>i.</i>	[sakırğa, koyun böceği, kene] (< DLT. <i>saķırķu</i> , 484)
sinek <i>i.</i>	[sinek] (DLT. <i>siņek</i> , 523).
sivrisinek <i>i.</i>	[sivrisinek]

2.4. Yabani Hayvanlar

canavar <i>i.</i>	[kurt] (< TT. <i>canavar</i> ← Fa. <i>cānāver</i> , MTS. 183)
canavarcik <i>i.</i>	[yavru kurt]
eşek-arısı <i>i.</i>	[eşek arısı]
fil <i>i.</i>	[fil] (< TT. ← Ar. <i>fil</i> , TS. 702)
gutşer <i>i.</i>	[kertenkele] (← Rm <i>guşter</i> , GRRS. 286)
ilan <i>i.</i>	[yılan]
kelebek <i>i.</i>	[kelebek]
kelemä sıçanı <i>i.</i>	[tarla faresi] (DS. <i>keleme</i> ‘sürülmeden bırakılmış tarla’, 2728)
kotey <i>i.</i>	[kisa bacaklı av köpeği] (← Rm. <i>cotei</i> , GRRS. 416)
kör-kestebek <i>i.</i>	[köstebek]
kurbaa <i>i.</i>	[kurbağa] (DLT. <i>kurbaka</i> , 380)
kurbaacik <i>i.</i>	[kurbağacık]
kurt <i>i.</i>	[kurt (meyvede)]
maymun <i>i.</i>	[maymun] (< TT. <i>maymun</i> ← Ar. <i>meymūn</i> , MTS. 780)
midyā <i>i.</i>	[midye] (← Yun. <i>mudia</i> , 821)
patkan <i>i.</i>	[sıçan, keme] (DTAS. <i>patkan</i> , ‘iri fare, sıçan’, 208)
payak (payancak) <i>i.</i>	[örümcek] (← Bul. <i>payak</i> , BRS. 522), payak-yuası [örümcek yuvası]

pirä i.	[pire] (< DLT. <i>bürge</i> , 125)
solucan i.	[kurt (şerit), tenya, solucan] (< <i>*soğulcan</i>)
sülük i. 1140)	[1. sülük 2. salyangoz] (< TT. sülük ← Far. <i>şelük/zelük</i> ,
şebek i.	[şebek, küçük maymun]
yabanı	[kurt] (< TT. <i>yabani</i> ← Far. <i>yābānī</i> MTS.1324)
yarasa-kuşu i.	[yarasa]

Sonuç

Gagauz sözlükçülüğü için bir dönüm noktası olan Mihail akir'in sözlüğü, bize sadece Besarabya Gagauzcasının söz varlığı göstermemektedir. Bunun yanında Besarabya bölgesindeki dönemin yaşam tarzını da yansıtmaktadır. Sözlükte özellikle tarım ve hayvancılıkla ilgili madde başlarının çokluğu dikkat çekmektedir. Bu açıdan Mihail akir'in sözlüğünün %3,6'sının (144 sözcük) hayvan adları ve hayvancılıkla ilgili terimlerden oluştuğu görülmektedir. Bunlar içinde en fazla at ve atçılıkla ilgili sözcükler bulunmaktadır. Yani bu alanda 48 sözcük vardır. Atla ilgili terimlerin içinde Türk kökenli kelimeler olduğu gibi Rumence, Rusça, Arapça ve Farsça alıntılar da mevcuttur. 46 sözcük ise diğer evcil hayvanlarla ilgilidir. Yabani hayvanlar 23, kuş adları 14, çok bacaklılar 10 ve balık adları 3 tane geçmektedir. Verilerden de görüldüğü üzere Mihail akir'in sözlüğündeki Türkçe unsurlar bize Gagauzların daha çok karasal, konar-göçer bir toplumun devamı olduğunu göstermektedir. Balık adları bakımından oldukça eksik olması bunu yansıtmaktadır. Genel olarak bakıldığında sözlükteki sözcükler ile tarihi Türkçe sözlüklerdeki sözcüklerin uyumlu olduğu görülmektedir. Yine Derleme Sözlüğü ve Deli Orman Türk ağız sözlüklerinde sözlükteki bazı kelimelere rastlanılmaktadır.

Hayvancılıkla ilgili terimlerden Arapça ve Farsça alıntılar ise daha çok Türkiye Türkçesinin ağızları kanalıyla Gagauzcaya geçtiği tespit edilmektedir. Özellikle Rumenceden küçükbaş hayvan adları ve kanatlı hayvan adlarının bulunduğu görülmektedir. Yine bazı hayvan adlarının kökeni konusunda belirsizlikler bulunmaktadır. Daha önce de ifade edildiği üzere konar-göçer yaşam tarzının at ve atçılık ile ilgili olduğu düşünülürse bu açıdan Mihail akir'in sözlüğünde Türk yaşam tarzının izlerini görmek mümkündür. Daha ayrıntılı çalışmalar bu yaşam tarzının ve Gagauzların dilsel temaslarının varlığını ortaya koymasına bakımından önemli olacaktır.

Kısaltmalar

Ar.	Arapça
AT.	Ana Türkçe
BRS.	Bolgarsko-Russkiy Slovar'
Bul.	Bulgarca
DGR.	Diçtionar gagauzo (tiurco)-român
DLT.	Divanü Lûgat-it-Türk
DS.	Derleme Sözlüğü
DTAS.	Deli Orman Türk Ağzı Sözlüğü
EATS	Eski Anadolu Türkçesi Sözlüğü
EUTS.	Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü
Far.	Farsça
GRRS.	Gagauzca-Rusça-Rumence Sözlük
KB.	Kutadgu Bilig
KTS.	Kıpçak Türkçesi Sözlüğü
MÇS	Mihail Çakir Sözlüğü
MTS.	Misalli Büyük Türkçe Sözlük
Rm.	Rumence
RTS.	Rumence-Türkçe Sözlük
Rus.	Rusça
TS.	Türkçe Sözlük
TT.	Türkiye Türkçesi

Kaynakça

- Arat, R. R. (1979). Kutadgu Bilig III İndeks, İstanbul: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü.
- Ayveri, İ. (2011). *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*. İstanbul: Kubbealtı.
- Bernşteyn, S. B. (1953). *Bolgarsko-Russkiy Slovar'*. Moskva: G.İ.
- Bulgar, S. S. (2007). *Ay Boba Mihail Çakir-Gagauzlar: İstoriya, Adetlər, Dil hem Din*. Chişinău: Pontos.
- Caferoğlu, A. (1968). *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: TDK.
- Cebeci, İ., (2010). *Örneklerle Deliorman Türk Ağzı Sözlüğü*. Ankara: TDK.
- Ciachir, M. (1938). *Dicționar gagauzo (tiurco)-român*. Chişinău: Tiparul Moldovenesc.
- Çebotar, P. A., Dron, İ. (2002). *Gagauzca-Rusça-Romınca Sözlük*. Chişinău: Pontos.
- Derleme Sözlüğü. (2009). I-VI. C. Ankara: TDK.
- Hünerli, B. (2019). *Mihail akir'in Gagauzca (Türkçe)- Rumence Sözlüğü (İnceleme-Metin)*. Çanakkale: Paradigma Akademi.
- Kanar, M. (2011). *Eski Anadolu Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: Say.
- Karanfil, G. (2013). Gagauz Dilindä Ev Hayvannarının Adları. *Gagauz Leksikologiyası*. Ankara: Bengü.
- Kaşgarlı, M. (2006). *Divanü Lûgat-it Türk-Dizin* (Cilt IV) (Besim Atalay, Çev.). Ankara: TDK.
- Mankalyalı, M. Z. (2013). *Rumence-Türkçe Sözlük*. Ankara: TDK.
- Pokrovskaya, L. A. (2017). Gagauzların Hristiyan Dinî Terminoloji Sistemindeki Müslümanlıkla İlgili Unsurlar. (Bülent Hünerli, Çev.). *Kesit Akademi Dergisi*, 3(7).
- Toparlı, R., Vural, H., Karaatlı, R. (2003). *Kıpçak Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: TDK.
- Türkçe Sözlük. (2005). Ankara: TDK.

Gezgin, F. (2022). Kosova-Gilanlı Gazeteci Burhan Sait'in Türk Dünyası ve Toplulukları Üzerine Yazıları. *Balkanlarda Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları*, 4(1), 81-101. DOI: 10.47139/balted.987569

Kosova-Gilanlı Gazeteci Burhan Sait'in Türk Dünyası ve Toplulukları Üzerine Yazıları

Articles of Journalist Burhan Said from Kosovo-Gilan on the Turkic World and Communities

Faruk GEZGİN*

Öz

Tito'nun 1980'de ölümü ile federal yapının sarsıntı yaşaması ve 1990'larda ayrı bağımsız devletlerin oluşma süreci başlangıcına kadar, Yugoslavya'da birçok hakkı devlet garantisi altında olan Türkler için –aradaki Yücel teşkilatı davası, idam ve çeşitli mahkûmiyetlerle korkutulan Türklerin Türkiye'ye toplu göç olayı hariç- sosyalizmin devamına taraf-tar olan Burhan Sait, bunun yürümediğini ve her büyük halkın federal cumhuriyetini bağımsız devlet haline getirmeye başladığını görünce, esasen içinde var olan milliyetçi-Türkçü fikir çerçevesinde faaliyetler bulunur. Daha *Tan* gazetesinde muhabir ve yazar olarak çalışırken bölge Türklüğü ve Türk Dünyasıyla ilgilenmiş, yazılar yazmıştır. Üsküp'e yerleşip 1994-2002 arasında çıkardığı *Vardar* dergisi ve devamı olan *Vardar* gazetesinde Türk Dünyası ile daha çok ilgilenmiştir. Bu sırada bir ara Anadolu Ajansı Üsküp Temsilcisi olmasının verdiği imkânla, Türk Dünyası ile ilgili eline gelen bilgileri değerlendirip bazılarını haber, bazılarını da ayrı yazılar halinde yayınlamıştır. Atatürk'ten sonra Türk Dünyası'na yönelişin en bilinçli temsilcilerinden olan Milliyetçi Hareket Partisi Başkanı Alparslan Türkeş'e de hayran olan Burhan Sait, onun ölümüne genişçe veren bir haber-yazı da yayımlayarak bu hassasiyetini ortaya koymuştur. Bu çalışma için arşiv taraması yapılmıştır ve Kosovalı yazar ve gazeteci Burhan Sait'in Türk Dünyası ve meselelerine hasredilen yazılarına odaklanılmıştır. Örnek bir aydın üzerinden Balkan Türk entelijansiyasının Türk Dünyası'na yaklaşımı ve meseleleri ele alış biçimi örneklemeler üzerinden verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türk Dünyası, Tan, Vardar, Burhan Sait, Alparslan Türkeş.

Absract

Before the federal structure was shaken and separate independent states emerged in the 1990s, following Tito's death in 1980, the rights of the Turks were under the state guarantee (excepting the case of the Yücel organization and the mass migration of Turks into Turkey due to fears of execution and various convictions), Burhan Sait was in favor of the continuation of socialism. However, he then realised that this did not work and that all big ethnic groups started turning their federal republics into independent

* Emekli Öğretim Görevlisi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir/TÜRKİYE, farukgezgin1950@windowslive.com, ORCID: 0000-0001-5800-1004

states, he actually started to act within the framework of the nationalist-Turkist idea that existed in him. While working as a reporter and writer in the newspaper Tan, he was interested in the Turkishness of his region and the Turkish World and kept writing articles. He settled in Skopje and was even more interested in the Turkish World in the Vardar magazine and its sequel Vardar newspaper, which he published between 1994-2002. Meanwhile, owing to his role as the Anadolu Agency Skopje Representative for a while, he received a lot of information about the Turkish World and he started publishing some of these as news and some as separate articles. Burhan Sait was an admirer of the Chairman of the Nationalist Movement Party, Alparslan Türkeş, who had the most conscious interest in the Turkish World following Atatürk, and published a news article detailing his death. For this study, archive scanning was conducted and the articles of Kosovan writer and journalist Burhan Sait devoted to the Turkish World and its issues were focused on. The approach of the Balkan Turkish intelligentsia to the Turkish World and the way it handles the issues are given through examples through an example intellectual.

Keywords: Turkish World, Tan, Vardar, Burhan Sait, Alparslan Türkeş.

1. Burhan Sait'in Kısa Hayatı

1965'te Kosova-Gilan'da doğan Burhan Sait, ailece vatandaşlığına geçtiği Türkiye'de 2004'te geçirdiği bir trafik kazasında ölmüştür. Kosova ve Makedonya'da 1989'a kadar önce gazete ve dergilerde çıkan şiirleri ve çıkardığı iki şiir kitabıyla ve yine aynı yıllarda, 1985-1993 arasında *Tan* gazetesi muhabirliği ve buradaki köşe yazılarıyla tanınmıştır. Onun Priştine'de çıkan *Çevren* dergisi ile Üsküp'te çıkan *Birlik* gazetesi ve *Sesler* dergisinde de şiirleri ve yazıları yayınlanır 1992-1994 arasında Üsküp'te Anadolu Ajansı temsilciliğinde bulunmuştur. 1994-2002 arasında ise Üsküp'te *Vardar* dergisi ve devamı olarak da *Vardar* gazetesini çıkaran Burhan Sait, gerek yazılarıyla ve gerekse fiilî olarak, Tito öldükten sonra Sosyalist Yugoslavya Federal Cumhuriyeti'nin son zamanlarında, Türklere daha önce sosyalist dönemde verilen Türkçe konuşma ve yazma ile Türkçe eğitim hakkının -1947-1948'deki Yücel teşkilatı davası sonucu verilen idam ve çeşitli hapis cezalarıyla korkutulan Türklerin Türkiye'ye büyük göçü olumsuzluğu hariç-kısıtlanmasının, sosyalist rejimin dağılmasıyla kurulan Makedonya Cumhuriyeti ve Kosova Cumhuriyeti'nde de sürmesi karşısında devamlı Türkler için mücadele etmiştir. Bu iki yeni devlette, resmî makamların hukuk dışı ve inandırıcılıktan uzak gerekçeleri yüzünden Türkler, anayasalarda verilen haklarından halihazırda da çok az yararlanabilmektedir. Burhan Sait, Yugoslavya zamanında verilen haklardan Türkler büyük oranda yararlandığı için, rejim gereği sosyalist görünmek zorundaydı. Rejim dağılıp yeni kurulan iki devlette, Türklere verilen haklar kısıtlandığı için, ister istemez ruhunda esasen var olan milliyetçi-Türkçü ve Atatürkçü fikir dairesi içinde yer aldı. Onun çok sonraları Tito ve sosyalizm dosyasının açılması ve bilhassa Türklerin kolektif tarım siyaseti yüzünden ellerinden alınan

toprak ve mülklerinin geri verilmesi gerektiğine dair yazıları vardır. Eşi ve iki kızı halen İstanbul'da yaşamaktadır.

2. Burhan Sait'in Türk Dünyası Ve Toplulukları Üzerine Yazıları

Atak, korkusuz, mücadeleci bir gazeteci olan Burhan Sait, bu yazılarında Osmanlı öncesinde Balkanlarda Türk varlığını, 1992-1994 arası Üsküp'te Anadolu Ajansı temsilciliğini yürütmenin verdiği imkânla *Vardar* dergisinin ilk sayılarında "Türk Dünyasından Kısa Kısa" şeklinde haberlerle Bulgaristan, Irak, Yunanistan, Azerbaycan, Türkmenistan, Kazakistan, Kırgızistan, Tataristan, Ahıska, İran, Kırım, Doğu Türkistan, Romanya, Özbekistan, Gagavuzya Türklerinin o sıradaki durumlarını; bölgesindeki ve dünyadaki Türklerin birliğinin gerekliliğini işler. Çeçenistan ve Abhazya'yı da Türk Dünyası içinde kabul eder. Bir yazısı, Türk Dünyasının saygı duyduğu bilge lider Alparslan Türkeş'in ölümü üzerinedir. Bir diğer yazısı da Makedonya ve Kosova'yı ikinci defa ziyaret eden Türkiye Cumhuriyeti Eski Kültür Bakanı Namık Kemal Zeybek'le yapılan mülakattır.

2.1. Osmanlılardan Önce Balkanlarda Türk Varlığıyla İlgili Yazısı

Burhan Sait, *Tan* gazetesinin "Tarihten Kesintiler" sütununda çıkan ve kaynaklara dayanan "Osmanlılardan Önce Bile Balkanlarda Türkler Yaşadı" yazısında, o sırada Kosova'da varlığı inkâr edilmeye çalışılan Türklerin 4. ve 5. yüzyıllarda Attila Hunları, Avarlar, Bulgarlar, Oğuzlar (Gagavuzlar), Peçenekler, Kumanlar, Varderoitler olarak Balkanlara gelip yerleştiğini, siyasî üstünlüğü kaybedince bir kısmının katliama uğradığını, bir kısmının Ukrayna üzerinden Türkistan'a doğru çekildiğini ama geride kalanların Hristiyanlaşmış yerli halklar arasında asimile olduğunu, Slavca dilini konuşan halklara dönüştüğünü belirtir. Onun bu tespitine MÖ 7. ve 6. yüzyıllarda Türkistan ve Anadolu'daki hakimiyetini İran'a karşı kaybeden Sakaların-İskitlerin Balkanlardan Adriyatik'e kadar olan alanda varlıklarını devam ettirmelerini ve sonra eriyip yok olmalarını da eklemek gerekir. Balkanlardan Almanya'ya kadar birçok millette kültür unsurlarına rastlanması buna bağlıdır. Makedonya'daki ana dili Makedonca olan ve Makedonların onları aşağılamak için kullandığı "Torbeş"ler ile Kosova'da Şar Dağı'nda yoğun olarak yaşayan ve ana dilleri Slavca olan "Gora"lılar bu eski Türklerden kalanlardır. Bunu Bulgaristan ve Yunanistan "Pomak"ları için de söylemek mümkündür. Hatta Doğu Makedonya'daki Hristiyan Makedonların fizikî yapıları, Bulgar ve Oğuz Türk kavimlerini andırmaktadır. Burhan Sait, bu verilerden gurur duymuştur (Sait, 1990).

2. 2. Türklerin Bir Olması, Bütünleşmesi ve Türk Birliği Üzerine Yazıları

Her milliyetçi-Türkçü gibi Burhan Sait de Türk kavimlerinin-uluslarının, devletlerinin birliğini arzu etmiştir ama bunun duygu alanında kaldığının ve gerçekleşmesinin ekonomik ve siyasî güçlenmeyle ilgili olduğunun da farkındadır. Bir yazısının başlığı “Adriyatik’ten Çin Seddi’ne” dir. Sovyetler Birliği’nin yıkılmasıyla ortaya çıkan beş Türk cumhuriyeti ve diğer Türkler için Rusların ve Batılıların uydurduğu “Türkî” kelimesini maalesef o da kullanmıştır. Çarlık istilasına kadar “Türkistan” veya Türkçe “Türkeli” denilen coğrafyanın, 19. yüzyıldan itibaren “Orta Asya” denilip atlaslara geçirilmesi Rus emperyalizminin amacını yansıtmaktadır. Yeni bağımsız olan Türk devletlerinin kendilerine model olarak Türkiye’yi alması ve Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Süleyman Demirel’in “Adriyatik’ten Çin Seddi’ne dek bir Türk Dünyası mevcuttur” cümlesi Batı’yı korkutmaktadır. Hatta bir Davos toplantısında Süleyman Demirel’in Azerbaycan, Özbekistan ve Kazakistan cumhurbaşkanlarıyla görüşmesi ve beraber çektirdikleri fotoğrafın altına “yüzyıl geciken fotoğraf” ifadesinin yazılması, Batılılarca Türkiye’nin yayılmacı politika izlediği yorumlarına yol açmıştır. Burhan Sait, bunun tabii bir ilişki olduğunu belirtir (Sait, 1992).

Burhan Sait, Makedonya’da 1991 nüfus sayımları sonuçlarının gerçeği yansıtmadığını, Makedonlar dışında diğer hakların bunu kabul etmediğini bilmektedir. O sırada Türklerin tek siyasî partisi olan Türk Demokratik Partisi de Türk nüfusunun 100.000 civarında değil, 150.000-200.000 arasında olduğunu, korkutma politikasıyla bunun sayım sonucuna yansımadığını ileri sürmüştür. Bu sayıya ana dili Makedonca olan 80.000-100.000 arasında nüfusları olduğu düşünülen Türk asıllıları da eklemek gerekir. Bu 250-300 binlik kitle, bugünkü durumda Makedonya Türklerini temsil eden üç parti ve Türkiye Cumhuriyeti yetkililerince iyi değerlendirilmemektedir. Seçim barajı yüzünden hiçbir Türk partisi seçimlere tek başına girmeye cesaret edememektedir. Üç partiyi bir platform altında toplamak teşebbüsleri de boşa çıkmaktadır. Arnavut siyasîlerin yok saydığı Türk partileri mecburen iki Makedon partisiyle iş birliği yapmakta ve listelere yerleştirme yüzünden uzun süredir meclise ancak iki milletvekili sokabilmektedir. Türkiye Cumhuriyeti de Makedonya Türk partilerini bir çatı altında toplamada pek istekli davranmamıştır. Türkler, sahipsizlik yüzünden ekonomiden eğitime kadar güç durumdadır. Doğu Makedonya’daki Türk çocukları bölgelerinde Türkçe lise eğitimi alamamaktadır. ADEKSAM derneği lise eğitimi için hem anadili Türkçe ve hem de ana dili Makedonca olan Türk çocuklarını Gostivar’daki çeşitli liselerde okutmaktadır. Ekonomik güçsüzlük ve iş bulamamak yüzünden birçok Türk genci Türkiye ve Avrupa ülkelerinde çalışmak zorunda kalmaktadır. Hatta bazı Türkler fırsatını bulunca Türkiye’ye göç etmektedir. Burhan Sait, çok partili hayat başlangıcında yaşanan heyecanın aksine, Türk partileri ve derneklerinin Türklerin sorunlarına

çare olamadıklarını belirterek somut sonuçlar verecek çalışmalar yapılmasını tavsiye eder (Sait, 1993).

Burhan Sait'in dünyadaki Türklerin birliğiyle ilgili çok önemli bir yazısı da "AB Yoksa TB Vardır"dır. AET (Avrupa Ekonomik Topluluğu) veya sonraki adıyla AB'nin (Avrupa Birliği) 1960'lı yıllardan beri üyelik başvurusunda bulunan Türkiye'yi oyaladığını, her yeni görüşmede yeni şartlar olarak Kıbrıs, insan hakları ve hatta Kürt meselesini öne sürdüğünü görmüştür. Halbuki benzer sorunları olan İspanya ve daha sonra Bulgaristan birliğe alınmıştır. Üstelik Bulgaristan'ın ekonomik durumu Türkiye'nin çok gerisindeydi. Türkiye'yi veto eden Yunanistan, Batı Trakya'da Türklerin haklarını gasp etmektedir. Burhan Sait, Avrupa'nın hâlâ Haçlı zihniyetiyle hareket ettiğini, Bosna Hersek'te 200.000 Boşnak'ın Müslüman ve hatta Türk sayıldıkları için katledilmesine, Bulgaristan'daki Türklere yapılan baskılara da ses çıkarmadığını yazmıştır. O, Viyana bozgunundan sonra Avrupalıların Türkleri geldikleri Orta Asya'ya göndermek stratejisi olduğunu farkındadır. Bu konuda "1683 Viyana bozgunundan sonra rahat bir nefes alan ve Türkleri geldikleri Orta Asya'ya kovmayı vazgeçilmez bir ilke haline getiren haçlı zihniyeti Avrupa'nın sınırlarını Edirne'de görüyorsa da Balkanlarda kalan milyonlarca Türkleri de unutmuşa benzemiyor" diyor. Burhan Sait, AB'nin Türkiye'yi içine almayacağı inancındaydı. Bu gerçeğin görülerek Türkiye Cumhuriyeti'nin öncülüğünde Türk devletlerinin bir araya gelip Türk Birliği (TB) teşkilatının kurulması gerektiğine inanmıştır. Bu konuda "Azerbaycan'daki petrolden, Özbekistan'daki pamuk ve altından, Kazakistan'daki nükleer birikimden, Türkmenistan'daki doğal gazdan, Türkiye'deki ekonomi ve teknoloji potansiyelden doğacak bir TB, hiç kuşkusuz Avrupa Birliği'nin yeni alternatifi haline gelebilir, haçlı zihniyetin tüm dünyaya hâkim olma emellerine dur diyebilir" dese de, sonraki gelişmelere bakarak bu görüşün yavaş ilerlediği anlaşılmaktadır. Türkiye'nin başına bela olan teröre ABD ve AB devletlerinin yardım etmesini de, bu teşebbüsün gerçekleşmemesi için yapıldığı şeklinde görmek gerekir (Sait, 1997, s. 3-5).

2. 3. Türk Dünyasından Haberler Yazıları

KIBATEK Başkanı olarak Türk Dünyasıyla ilgilenen Feyyaz Sağlam, 1996'da Üsküp'te görüştüğü Burhan Sait'in Makedonya ve Kosova'da sayıları azalan Türklerin arkalarında 200 milyon Türk'ün yani Türk Dünyasının olduğuna inandığını belirtir (Mail, 2020; Sait, 1990).

1992-1994 arası Anadolu Ajansı Üsküp Temsilcisi olan Burhan Sait, ajanstan gelen Türk Dünyasıyla ilgili bilgileri, "Türk Dünyasından Kısa Kısa" başlığıyla *Vardar* dergisinin ilk sayılarında kısa haberler olarak vermiştir. Biz, bunların onun

kaleminden çıktığını kabul etmek durumundayız. Bunlarda dünyanın değişik bölgelerindeki Türk devletleri, toplulukları ve diyarlarından haberler verilmiştir. Burada Burhan Sait'in yaşadığı Makedonya ve Kosova ile Türkiye'nin *Vardar*'da değerlendirilmediğini belirtmek durumundayız. Bu yazılar dergide "Vardar" adıyla çıkmıştır. Bazen Ankara'nın Türk Dünyasıyla ilgili olarak organize ettiği çalışmalar da duyurulur: Ortak değerler semineri, Aralık 1994'te Ankara'da yapılan Türk Dünyası Yazarlar Kurultayı'nda Türk Dünyasında yakınlaşmalar için çok önemli kararlar alındığı haberleri gibi (*Vardar*, 1994, s. 25-26). Ülkeler ve topluluklar halinde hazırlanan yazılar ve sunulan bilgiler:

KIRIM: Kırım Tatar Türklerinin vatana dönüşleri ve ekonomik durumlarının iyileştirilmeye çalışılması; çocuklarına Türkiye Türkçesi ile eğitim vermeye başlamaları; Ukrayna Meclisi'nin Moskova'nın Kırım'a müdahalesini kınayan kararının Rus Meclisi'ne gönderilmesi (*Vardar*, 1994, s. 26; *Vardar*, 1994, s. 25-26; *Vardar*, 1994, s. 25-26).

HOTON TÜRKLERİ: Moğolistan'da nüfusu 5000 kadar olan ve kendilerini Türk olarak bilen toplulukla ilgili bilgi (*Vardar*, 1994, s. 26).

TÜRKMENİSTAN: Türkiye firmalarının Türkmenistan'ı imar çalışmaları; Türkmenistan'da Latin alfabesinin okullarda kullanılmasının kararlaştırılması (*Vardar*, 1994, s. 26; *Vardar*, 1994, s. 25-26).

BATI TRAKYA TÜRKLERİ: Batı Trakya Türklerinin, öğretmenlerinin Yunan hükümetinin bastıracağı ders kitaplarını okullarda kullanmadığı için mahkemeye verilmesi, para cezasına çarptırılmaları ve hatta meslekten atma uygulaması; Türk öğretmen ve aydınlara "Türk" kelimesini kullanmalarından ötürü ceza verilecek olması; Türklere uygulanan kısıtlamalar, işkeçe seçilmiş müftüsü Mehmet Emin Ağa'nın mahkûm edilmesi ve bunu Kopenhag Türk Kültür Derneği'nin protesto etmesi (*Vardar*, 1994, s. 26; *Vardar*, 1994, s. 25-26; *Vardar*, 1994, s. 25-26; *Vardar*, 1995, s. 27).

IRAK TÜRKLERİ (TÜRKMENLER): Irak Milli Türkmen Partisi Başkanı Muzaffer Arslan'ın Irak'ın bütünlüğü içinde eşitliği savunması; Türkmenlere Arap ve Kürtlerden baskıların ve tutuklamaların olması; Saddam'ın askerden kaçanların kulaklarının kesilmesi konusunda bir kanun çıkarması; Türk ordusunun PKK için Kuzey Irak'a girmesi (*Vardar*, 1994, s. 26; *Vardar*, 1994, s. 25-26; *Vardar*, 1994, s. 25-26; *Vardar*, 1994, s. 25-26).

AZERBAYCAN TÜRKLERİ: Bu başlık altında kuzey Azerbaycan'daki Azerbaycan Cumhuriyeti haberleri verilmiştir. TİKA'nın yatırımıyla TRT 1 yayınlarının Nahçıvan dahil Azerbaycan'da rahatça izlenmesi; Karabağ savaşı yüzünden oradan ve

Ermeniler tarafından diğer işgal edilen Azerbaycan topraklarından Bakü'ye göç eden Türklerin perişan durumu; Türk Cumhuriyetleri Zirvesi'nin aradaki ihtilaflar yüzünden İstanbul'da yapılmasının kararlaştırılması; Seyfettin Altaylı'nın 2 ciltlik Azerbaycan Türkçesi Sözlüğü eserinin çıkması; Azerbaycan Cumhuriyeti'nin Ermenilerle savaşta Rusya'dan tarafsız olmasını istemesi ve Ermenilerin işgal ettiği yerlerden derhal çekilmesinin istenmesi; Türkiye'nin Karabağ için temasta bulunması; Azerbaycan'da bazı eski yöneticilerin mahkemelerce mahkûm edilmeleri ve bazılarının Moskova'ya kaçmaları; Nahçıvan Özerk Yönetiminin yardımlarından dolayı Türkiye'ye minnet duyması (*Vardar*, 1994, s. 25-26; *Vardar*, 1994, s. 26; *Vardar*, 1995, s. 27; *Vardar*, 1995, s. 27; *Vardar*, 1996, s. 25-26).

GAGAVUZ TÜRKLERİ: Gagavuzların ayakta durması için Türkiye'nin desteğine muhtaç olması; Gagavuzistan'ın Sesi yazarı Petri Yarancı'nın II. Türk Dünyası Kurultayı için geldiği Türkiye'de, komünist rejim baskısına rağmen Türkçelerini koruduklarını, matbaaları olmadığı için Latin alfabesine geçemediklerini belirtmesi; Gagavuzya'daki 36 yerleşim yerinden 29'unun Gagavuzya Özerk Yönetiminde kalmayı kabul etmesi (*Vardar*, 1994, s. 25-26; *Vardar*, 1994, s. 25-26; *Vardar*, 1995, s. 26-27).

KAZAKİSTAN: Kazakistan'da "Yesevi Vatan" adıyla ayrı siyasî toprak oluşturulması, burada Türk Dünyası için yapılacak çalışmalar için Türkiye, Özbekistan ve Türkmenistan'dan yardım beklenmesi (*Vardar*, 1994, s. 25-26).

DOĞU TÜRKİSTAN: Doğu Türkistan'da 9 toplama kampı olduğu, 80.000 siyasî tutuklunun bulunduğu, bölgede platin, altın, gümüş, kömür madenlerinin ve petrol yataklarının olduğu; Doğu Türkistan Uygur Milli Demokratik Halk Partisi Başkanı'nın TBMM'de yaptığı basın toplantısında, Doğu Türkistan'da 10 yıl içinde mecburi doğum kontrolü yüzünden 2.020.000 bebeğin öldürüldüğünü ve evlenme yaşının 26'ya çıkarıldığını belirtmesi; Çin'in nükleer denemeleri bu bölgede Lop-Nor'da yapması ve Doğu Türkistan için gıda maddelerine kısırlaştırıcı maddeler koyması (*Vardar*, 1994, s. 25-26; *Vardar*, 1994, s. 26; *Vardar*, 1994, s. 25-26; *Vardar*, 1995, s. 26-27).

İRAN TÜRKLERİ: Urumiye, Tebriz, Zencan ve Marend Üniversitelerinde okuyan Azerî asıllı öğrencilerin, İran Anayasasının 15. maddesine dayanarak medyada, basında ve eğitimde Türkçenin kullanılmasına dair hazırladıkları deklarasyonu medya ve hükümete göndermesi (*Vardar*, 1994, s. 25-26; *Vardar*, 1995, s. 35).

TATARİSTAN: Tataristan Yazarlar Birliği Başkanı Renat Muhammed'in kendilerine geldiklerini belirtmesi (*Vardar*, S. 4, Eylül 1994, s. 26).

BULGARİSTAN TÜRKLERİ: Hak ve Özgürlükler Hareketi'nin "Hak ve Özgür-

lükler'' adlı gazeteyi çıkarması ve asimilasyona karşı mücadele vermesi; nüfus sayımı sırasında Pomaklara kendilerini Türk yazdırmaları konusunda baskı yaptığı iddiasıyla Satovcha Belediye Başkanı Yusuf Cuco'ya hapis cezası verilmesi; eski Komünist Partisi'nin devamı olan Bulgaristan Sosyalist Partisi'nin 18 Aralık 1994'teki seçim sonuçları üzerine iktidara gelince, azınlıklarla ilgili eski yasakları devam ettirme kararı ve Bulgaristan'da Bulgarlardan başka halklar olduğunu kabul etmemesi (*Vardar*, 1994, s. 26; *Vardar*, 1995, s. 27; *Vardar*, 1995, s. 27)

ROMANYA TÜRKLERİ: Romanya'da 1994 yılında yapılan nüfus sayımı resmî sonuçlarına göre, Türk soyluların 29.533, Tatar Türklerinin 24.649 kişi oldukları ama Köstence'deki Romanya Müslüman Tatar Türkleri Demokratik Birliği'nin kayıtlarına göre, ülkedeki Türk ve Tatar nüfusunun aslında 500.000 kişi olduğu, bunun üçüncü azınlık grubunu oluşturduğu; Romanya Demokratik Türk Birliği'nin 20 Şubat 1996'dan itibaren Köstence'deki yeni adresinde faaliyetini sürdüreceği (*Vardar*, 1994, s. 25-26; *Vardar*, 1996, s. 25-26).

AHISKA TÜRKLERİ: Ahıska Türklerinin Sovyetler Birliği'nin çok değişik yerlerinde iskân edildikleri yerlerden Gürcistan'daki ata yurduna dönmeleri için karar alınması, Gürcistan'ın buna yumuşak baktığı; Ağustos 1994'te Stalin döneminde yurtlarından sürülen çeşitli toplulukların Kabartay-Balkar Cumhuriyeti'nde toplantı yapması (*Vardar*, 1994, s. 25-26).

KIRGIZİSTAN: Kırgızistan'da dünyadan birçok turizm firmasının da katılımıyla ülkenin turizm potansiyelinin değerlendirildiği bir toplantının yapılması (*Vardar*, 1995, s. 27).

SATINLAR: Göktürklerden bugüne kalabilen Türk kavmi Satınların bugün Moğolistan'da Akköl'de 82 nüfusla varlıklarını devam ettirmeye çalıştıkları ve kendilerini Türk saydıkları, ren geyiği besledikleri (*Vardar*, 1994, s. 25-26).

ÇEÇENİSTAN: Avrupa Parlamentosu'nun Rusya'nın Çeçenistan'da kirli bir savaş yürüttüğü, insan haklarını çiğnediği kararı (*Vardar*, 1995, s. 26-27).

ABHAZYA: Rusya'nın Çeçenistan sorunundan dolayı Abhazya sınırını kapatması sonucu Abhazların açlık sıkıntısı yaşaması (*Vardar*, 1995, s. 26-27).

3. Türk Dünyası Üzerine Müstakil Yazıları

3.1: Burhan Sait, iki yazısında 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı'nın Türk Dünyası için öneminden, Türkiye'nin Türk Dünyası için tek umut kapısı, kaynağı olduğundan söz etmiştir. Ona göre, Mustafa Kemal'in İstiklal Savaşı'ndan başarı ile çık-

ması ve yeni Türkiye'nin ilerlemesi sayesinde Balkanlarda Türklere eziyet biraz azalmıştır (Vardar, 1994, s. 3; Sait, 2000).

3.2: Türk Dünyası'nda ortak alfabenin kullanılmasını destekleyen Burhan Sait, Ankara'da 08.03 1993'te yapılan toplantıda 34 harfli Latin alfabesi üzerinde karar kılındığını yazmıştır. Yalnız bunun uygulamaya geçirilmesi için maddî kaynağa ihtiyaç vardır (Vardar, 1995, s. 25).

3.3. "Balkan Türkleri ve Demokrasi" yazısı: Burhan Sait, Bolşevik-totaliter rejimlerin tek bir ulusun iktidarını yarattığını, propagandanın aksine insanın ezildiğini ama demokrasiye geçen devletlerde Türklerin meclislere girmeye başladığını, mesela Bulgaristan'da 17 Türk milletvekilinin meclise girdiğini belirtir. Ama o sırada dağılmamış olan Yugoslavya'da Türk unsurunun Türk Demokratik Birlikleri ile kendini iyi temsil edeceğine dair umudu boşa çıkmış sayılabilir. Bu konuda "*Yugoslavya Parlamentosu'na da Türk unsurunun girebileceği inancındayken, Balkanlar'da yaşayan Türk unsurunun daha parlak bir geleceğe sahip olabileceği ve 45 yıllık bir bolşevik-totaliter rejimden kurtulacağı ümidi içindeyiz*" diye yazmıştır. Nitekim hem Makedonya hem de Kosova'da Türk Demokratik Birliği partileşmiş, Makedonya'da bazen meclise milletvekili de sokamamıştır. Makedonya'da var olan Türk Demokratik Partisi içindeki ihtilaflar yüzünden Türk Güven Partisi, Türk Hareket Partisi ve Türk Milli Birlik Hareketi partileri doğmuştur. Güven Partisi sahnedeki çekilse de diğer Türk partileri faaliyetlerine devam etmektedir. Üç parti de seçim barajı yüzünden seçimlere tek başlarına değil; kendilerini öteden beri yok sayan Arnavut partileri yerine iki Makedon partisi listelerinden girmektedir. Son yıllardaki seçimlerde Türkler meclise ancak iki milletvekili sokabilmektedir. Halbuki Türkiye'nin girişimiyle üç Türk partisi bir çatı altına getirilse ve ana dili Makedonca olan Türklerin de tam desteği alınsa, seçim bölgelerinde baraj aşılabilir ve meclise 3-5 arasında milletvekili gönderme şansı olabilir (Sait, 1990).

3.4. Bulgaristan Türkleriyle İlgili Yazıları: Burhan Sait, bu konuda beş yazı yazmıştır. İlk yazısı, Belgrad TV 2 Kanalı'nda sunulan "Bulgar Türklerinin Göçü" yayını üzerine kaleme alınmıştır. Üsküp TV'si de göç eden Türklerin Kapıkule Gümrük Kapısı yakınında kurulan çadır kent ve İstanbul'a yerleşen Türklerle gerçekleştirdiği yayın da geniş ilgi uyandırır. Burhan Sait, 1975'te Bulgaristan'da Türkçe eğitimin yasaklandığını, 1985'ten itibaren de Türklerin adlarının Bulgarcalaştırılmaya başladığını, Türkiye'nin bu konudaki diyalog çağrılarını Bulgaristan'ın

kulak tıkadığını ama 1989'da Türkiye ve dünya kamuoyunun baskısı karşısında bu uygulamadan vazgeçmek zorunda kaldığını, isteyen Türklerin Türkiye'ye göçüne izin verdiğini yazmıştır. Üsküp TV'si ad değiştirme zulmünün aileleri böldüğünü, zulmün başka etnik gruplara da uygulandığını duyurmuştur (Sait, 1989).

İkinci yazı, 1989 Kasım ayında yayınlanmıştır. 10 Kasım 1989'da Todor Jivkov görevinden istifa eder. Burhan Sait, bu istifada gerekli reformları yapmama kadar bir buçuk milyon Türk'e yapılan baskının da etkili olduğu kanaatinde. Mladenov'la yeni bir dönemin başlayacağına inanmaktadır (Sait, 1989).

Üçüncü yazı, Bulgaristan'daki yeni gelişmeler üzerine yazılmıştır. Jivkov Komünist Partisi'nden atılır. Parti önünde 200.000 kişi miting yapar. Türkiye, gelişmeleri dikkatle izler, Türklere yapılan haksızlıklarla ilgili bir rapor hazırlanır. Komünist Partisi'nin ne yapacağı belirsizdir. *“Önemle vurgulamamız gerekir ki, son zamanlarda artık Türkçe konuşanların cezalandırılmadığını, sunnet ve diğer uygulamalarda serbest bırakıldıklarını görüyoruz. Yakın bir gelecekte Türk isimlerinin yeniden kullanıma gireceklerine de mutlak gözülle bakabiliriz.”* diyen Burhan Sait, Bulgaristan Türklerinin geleceğine dair umut taşımıştır (Sait, 1989).

Dördüncü yazı “Vardar” adıyla çıkmıştır. Bulgaristan'da 18 Aralık 1994'te yapılmak üzere erken seçim kararı alınır. İçinde Bulgar ve Romanların da olduğu Türklerin kurduğu Hak ve Özgürlükler Hareketi lideri Ahmet Doğan, meclise 30 milletvekili sokacaklarını, Bulgar vatandaşlığını kaybetmeyen, Türkiye'ye göç etmiş Türklere büyük destek göreceklarını belirtir. HÖH daha önce meclise 24 milletvekili sokabilmiştir. Kamuoyu yoklaması yapanlar ise, HÖH'ün 15 milletvekili çıkarabileceğini tahmin ederler. Türkler arasından çıkan iki yeni partinin Türk oylarını böleceği endişesi de bulunmaktadır (Vardar, 1994, s. 11).

Beşinci yazı, aslında Gagavuzya'ya yaptığı geziyi anlattığı ilk yazının içindeki bilgi şeklindedir. Burhan Sait, Sofya'da bile artık rahatça Türkçe konuşulabildiğini, Bulgaristan Türklerinin biraz rahatladığını belirtir (Sait, 1996, s. 12-16).

3.5. Irak Türkleri (Türkmenler) Üzerine Yazıları: Burhan Sait, bu konuda üç yazı yazmıştır. İlk yazı, Kerkük Türklerinden olup Kosova'da Tito Mitroviçası Jeoloji Fakültesi'nde okuyan Emir Kasapoğlu ile yapılan söyleşidir. Kasapoğlu, müzikle de uğraşan bir gençtir; bazı müzik gösterilerine katılmış, sesi de beğenilmiştir. Hatta “İlkbahar Şarkıcısı Festivali”nde birinci seçilmiştir. Kerkük'teyken de radyoda türküler söylediğini belirten Kasapoğlu, Priştine Radyosu Türk Sanat Müziği Orkestrası ile de şarkı ve türküler söyleyerek kendini kabul ettirir. Irak'ta o sırada 1.5 milyon Türk olduğunu, baskı yüzünden Arapça eğitim gördüğünü belirten

Emir Kasapoğlu “Müzik yaşamın bölünmez bir parçasıdır. Müzik bir ulusun kültürüdür, özüdür bence. Bir ulus müziğiyle de kendisini diğer uluslara tanıtabilir. Bu yönden hareket ederek ben de söylediğim Kerkük türkleriyle Irak’ta yaşayan Kerkük Türklerini tanıtmaya çabası içindeyim, varlıklarını tanıtmaya dileğimdeyim.” diyor (Sait, 1988).

İkinci yazı da Emir Kasapoğlu ile ilgilidir. Kasapoğlu okulunu bitirir, Almanya’da lisans üstü çalışma yapmayı düşünür. Önceki yazıda söylediklerini tekrarlar. Burhan Sait ise, Irak’ta 2 milyon Türk olduğunu belirtir. Kasapoğlu, Kerkük, Azerî ve Anadolu halk türkülerinin karışımı müzik icra etmektedir. Hatta Kerkük hoyratlarının ortasında uzun hava okumaktan hoşlandığını belirtir (Sait, 1990).

Üçüncü yazı “Vardar” adıyla çıkmış olup Irak Türkmenleri hakkındaki genel tanıtım ve onların güncel sorunlarıyla ilgilidir. Yazının bir kitaptan alınmış olabileceği izlenimi de söz konusudur. Türkmenlerin Irak’ta yaşadıkları bölgeler, tarihleri ve kültürleri, Osmanlı’dan ayrı kaldıktan sonra onlara her devirde yapılan baskılar, katliam ile kendilerinin mal varlıklarının korunması, Türkçe eğitiminin tanınması, nüfus oranına göre mecliste temsil edilmeleri, bölgelerinde Türkmenlerden de memur ve yönetici atamalarının yapılması gibi konular dile getirilmiştir (Vardar, 1996, s. 25-26).

3.6. Batı Trakya Türkleri Üzerine Yazıları: Burhan Sait’in bu konuda *Vardar*’da iki yazısı çıkmıştır. İlki 1991’de Türklerin oyuyla seçilen İskeçe Müftüsü Mehmet Emin Ağa’nın 10 ay hapis cezasına çarptırılması, makamından polis tarafından tartaklanarak alınması, yerine de Yunan hükümetinin atadığı kukla müftünün oturtulması üzerine yazılmıştır. Burhan Sait, “1923 yılında imzalanan Lozan Antlaşması’nın 37, 38, 39, 42 ve 44. maddeleriyle Batı Trakya’daki Türklerin her türlü dini, siyasi, ekonomik ve kültürel hak ve özgürlüklerinin Yunanistan tarafından tanınmış ve garanti altına alınmıştı” diyerek soruna hukuk açısından bakmıştır. Yunanlılar sistematik bir şekilde Türklerin haklarını gasp etmeye devam etmiş, Türk azınlığın kendisini “Türk” olarak görmesini yasaklamış, “Müslüman” terimini tercih ederek Türkiye’nin olaya karışmasına mâni olmaya çalışmıştır. Lozan Antlaşması imzalandığında 120.000 olarak kabul edilen Türk azınlık, aradan uzun zaman geçmesine rağmen hâlâ aynı sayıda gösterilmektedir. Halbuki sayının 300.000 civarında olduğu sanılmaktadır. Türklere araç, ehliyet alma, inşaat yapma izni vermemenin yollarına başvuran Yunanlılar, dağlardaki Türkleri “Pomak” diyerek asimile etmeye çalışmaktadır. Türklerin bir Türk’e toprak satması yasaktır. Bu durumda kalan Türkler, birbirinden resmî işlem yapmadan toprak almakta, toprak reformu yapmak bahanesine sığınan Yunan makamları, toprağı

en son elinde bulunduran Türk'ten resmî belge istemekte, bu ibraz edilemeyince de toprağa el koymaktadır. Yunanistan, Lozan Antlaşmasıyla garanti altına alınan Müslüman Türk halkının müftülerini seçme hakkını 1990'da çıkardığı kanunla ortadan kaldırmış, isterse Hristiyan birini müftü atayabilme hükmünü getirmiştir. Yunanistan, Hristiyan bazı azınlıklara da aynı muameleyi yapmaktadır. Helsinki Komitesi bu konuda Yunanistan'ı uyardığı halde, Mehmet Emin Ağa sorununa ses çıkarmamıştır. Burhan Sait, Makedonya İslam Birliği ve Türk Demokratik Partisi'nin olaya sessiz kalmaması gerektiğini de belirtir (Vardar, 1995, s. 3-4).

İkinci yazı ise, bir esrarengiz kazada hayatını kaybeden Batı Trakya Türklerinin efsanevî lideri Dr. Sadık Ahmet'in ölümü üzerine yazılmış ve *"Türk dünyası Balkan Türklerinin direniş sembolü, barış ve özgürlük savaşçısı Dr. Sadık Ahmet'i kaybetti. Esrarengiz bir kazada yaşamını yitiren Batı Trakya Türk liderlerinden Dr. Sadık Ahmet, haklı bir mücadelenin kahramanı olarak dünya Türklüğünün en yiğit evlatlarından biriydi. Gümölcine eski bağımsız milletvekili ve Dostluk-Eşitlik-Barış Partisi Başkanı Dr. Sadık Ahmet, Yunanistan'da yaşayan soydaşlarımızın insan hakları mücadelesini bayraklaştırmakla Türklerin hiçbir zaman zulüm karşısında kimseye boyun eğmeyeceğini kanıtlayan cesur bir siyaset adamıydı."* diyen Burhan Sait, Dr. Sadık Ahmet'in mücadele yıllarını da anlatmıştır. 1980'li yıllarda hapse bile atılan Sadık Ahmet, 1989, 1990 seçimlerinde bağımsız milletvekili seçilebilmiştir. Yunanistan, ülke çapında yüzde 3'lük seçim barajını getirince, maalesef yeniden milletvekili seçilememiştir. Türkiye Cumhuriyeti Devlet Bakanı Yıldırım Aktuna'nın Batı Trakya'yı ziyareti sırasında Dr. Sadık Ahmet, Rodop Emniyet Müdürü tarafından ölümle tehdit edilmiş, mücadelesini bırakmadığı takdirde bir kazaya kurban gidebileceği imasında bulunduğu iddia edilmiştir. 24 Temmuz 1995'teki kaza sırasında arabasında yanında olan ve sağ kalan eşi Işık Ahmet, Arabacıs adında Yunanlı köylünün traktörüyle yol üzerinde beklemekte olduğunu, ona yaklaştıklarında traktörünü aniden önlerine sürdüğünü söylemiştir. Burhan Sait, yazısının sonunu *"Balkan Türklerinin direniş simgesi Dr. Sadık Ahmet'in anısı önünde saygıyla eğilirken, Sadık Ahmetlerin ölmeyeceğini, onun izinden yürüyenlerin daha da artacağına güvenle inanıyoruz."* ifadesiyle bitirmiştir (Vardar, 1995, s. 3-4).

3.7. Azerbaycan Üzerine Yazıları: Burhan Sait'in bu konuda iki yazısı vardır. İlk yazı "B.S" imzasıyla *tan* gazetesinde çıkmıştır. Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla bağımsız devlet olarak ortaya çıkan Ermenistan Cumhuriyeti ile Azerbaycan Cumhuriyeti arasında yüzyıl öncesinden kalan ihtilaflar Rusya, Avrupa Birliği ve ABD tarafından körüklenir. Stalin'in ince sinsi hesaplarıyla Azerbaycan içinde Karabağ, Ermenistan içinde de Nahçıvan özerk bölgeleri oluşturulur. Her iki

özerk bölgede de Türkler çoğunlukta idi ama komünizm döneminde sistematik olarak Karabağ'a Ermeni nüfus yerleştirildi, çoğunluk Ermenilere geçti. Azerbaycan Cumhuriyeti'ndeki iktidar kavgalarını ve son dönem siyasîlerinden bazıları'nın Rus yanlısı tutumu yüzünden Karabağ Ermenileri, arada Azerbaycan toprağı olduğunu görmelerine rağmen Ermenistan'a bağlanmak mücadelesini başlatır. Sovyetler zamanında Azerbaycan Türklerinden pek subay yetiştirilmemesine rağmen, Ermenilere olabildiğince fazla hak tanınmıştır. Bölgedeki Rus birlikleri de onlara destek ve silah verir. Azerbaycan'da ise halkın büyük desteğiyle Ebülfez Elçibey Cumhurbaşkanı olur; Halk Cephesi iktidara gelir. Elçibey'e karşı darbe teşebbüsünde bulunanların Ruslara ve Ermenilerin oyununa karşı çıkmadıkları görülür. Rus birlikleriyle birlikte Karabağ'daki Ermeniler de, hem özerk bölgede hem de Azerbaycan topraklarında işgale başlar, katliam yapar. Hocalı katliamı bu sırada yaşanır. Burhan Sait, net bilgilerin olmadığı o günlerde Hocalı'da 1000 Azerbaycan Türkünün katledildiğini yazmıştır (Sait, 1992).

İkinci yazı "Vardar" imzasıyla çıkmıştır. Daha önce Fransa Cumhurbaşkanı Mitterand ile Ermenistan Devlet Başkanı Levon Ter Petrosyan bir anlaşma imzalıyorlar. Fransa, Karabağ'ın Ermeni toprağı olduğunu kabul ediyor, Fransa vatandaşı 70.000 Ermeni'yi Karabağ'a yerleştirme hesabı yapıyor; karşılığında ise Karabağ'daki zengin altın ve kırmızı cıva madenlerini işletme hakkını alıyor. Fransa, ayrıca yayınladığı Büyük Ermenistan haritasında, sınırları Malatya, Adana, Mersin ve Hatay'ın kuzey kısımlarını ve hatta Kuzey Azerbaycan ile Gürcistan'ı içine alacak şekilde göstermiştir. Fransa, AB fonlarından Erivan'a 100 milyon dolar kredi de sağlamıştır. Burhan Sait yeni gelişmeleri de

"Lübnan'daki İsrail operasyonu sırasında tahliye edilen binlerce Ermeni, Suriye'nin başkenti Şam'a getirilerek buradan Ermenistan'a gönderiliyor. Karabağ'daki Ermeni nüfusunun arttırılması, Ermeni işgalinin güçlendirilmesi için Ermenistan yönetimi tarafından 1993 yılında da benzeri bir operasyon gerçekleştirilmişti. O dönemde bu işlem bizzat Suriye İçişleri Bakanlığı tarafından yürütülmüş, fakat Türkiye'nin girişimleri ile bu durum engellenmişti. Ancak sevkiyat bu yıl yeniden başladı. Bu operasyonu Ermenistan, Suriye ve Fransa finanse ediyor." şeklinde vermiştir (Vardar, 1996, s. 25-26).

3.8. Gagavuzya ve Gagavuz Türkleriyle İlgili Yazıları: Burhan Sait'in *Vardar*'ın iki sayısında "Gezi I ve Gezi II" sütunu altında Gagavuzlar üzerine gezi izlenimlerini yansıtan iki yazısı bulunmaktadır. İlk yazı Gagavuzlar üzerine genel bilgiler, Moldovya ile ilişkiler üzerine yazılmıştır. Gagavuzların çoğunluğu, Moldova Cumhuriyeti'ndeki "Gagavuzya Otonom Bölgesi"nde yaşamaktadır. Burhan

Sait, bir kısmının da Ukrayna, Romanya, Bulgaristan, Türkiye, Kazakistan, Kırım ve Arjantin'de yaşadığını belirtir. Gagavuzlar, Seyhun ve Ceyhun ırmakları bölgesinden göç etmiş ve zamanla Hıristiyanlığı kabul etmiş Oğuzlardır. Türkçelerini kaybetmedikleri için Türklüklerini korumuşlardır. Burhan Sait bundan dolayı *"Tarihte Türkçe eğitim görmeyen bir kitlenin dilini, eski Türk örf ve adetlerini muhafaza etmesi ise ayrı bir mucize. Hıristiyanlığı benimseyen Avar ve Peçenek gibi Türk boylarının Slavlar arasında eriyip yok oldukları düşünüldüğünde Gagavuzların Türk kimliğiyle bugüne gelmeleri üstün bir milli bilincin ürünü olabilir ancak."* diyor. Burhan Sait, Sofya, Bükreş hattından Moldova'nın başkenti Kişinev'e varır. Buralarda Türkiye mallarını ve şirketlerini görür. Gagavuzya Otonom Yönetimi Başkenti Komrat'ta Ayna Oteli'ndeki yaşlı Gagavuz Ana Petrovna ona Türkçe olarak *"Çocuğum Türkiye'den bu otele çok misafir geliyor. Ama Makedonya'dan gelen ilk sizsiniz. Siz de memnun kalacaksınız."* diyor. O sırada Komrat'ın nüfusu 35.000'dir. Gagavuzlar bağımsızlık sonrasında bölgeyi Moldov ve Romen görmek isteyenlerle mücadele etmiştir. Şehir meydanına koskocaman bir Türk Dünyası haritası yerleştirilmiş durumdadır. Burhan Sait, Halk Topluşu'nda (meclis) milletvekili ve Emniyet ile Hukuk Komisyonu Başkanı İvanoviç Çeban ile görüşür. Çeban, Moldova'da belli bir ağırlığı olan Romen milliyetçilerinin Moldova'nın Romanya ile birleşmesi için çok uğraştıklarını, Gagavuzların buna direndiklerini, 1989'da "Gagavuzya Özerk Cumhuriyeti"ni ilan ettiklerini ama Moldova ve Rusya'nın bunu tanımadığını; Moldova Halk Cephesi'nin Gagavuzya'yı işgal etmek istediğini, Gagavuzların buna mâni olduklarını söylemiştir. 1993'te Moldova'yı ziyaret eden Türkiye Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel, Gagavuzların Türkiye ile Moldova arasında bir dostluk köprüsü olacağını ifade etmiştir. Moldova'da seçimleri milliyetçi Halk Cephesi'nin kaybetmesi ve yeni meclisin "Gagavuzya Özerk Yönetimi"ni tanınması sorunu halletmiştir. Gagavuzya Halk Topluşu, içteki her kararı almaya yetkilidir. Resmî diller Gagavuzca, Rusça ve Romence'dir. Gagavuzya'daki seçimlerde 27 Gagavuz, 4 Moldovan, 2 Ukraynalı ve 2 Bulgar milletvekili seçilmiştir. Burhan Sait, *"Gagavuz Türkleri'nde eğitim düzeyi çok yüksek. Her branştan uzman kadroları, bilim adamları olan Gagavuzlar arasında atom fiziği uzmanları da var.... 1990 yılında kurulan üniversite 1991 yılında resmi olarak çalışmaya başlıyor."* demiştir. Komrat Devlet Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Stepan Varban, 1500 öğrencileri olduğunu ama şimdilik eğitim dilinin Rusça olduğunu belirtir. Üniversitede Türkiye'den de 20 civarında öğrenci okumaktadır. Halk Topluşu, yeni yıllarda Latin alfabesine geçmeyi ve Gagavuzca eğitim yapma kararı almıştır. Bölgede Latin harfleriyle çıkan *Gagavuz Sesi* gazetesi ve *Sabah Yıldızı* dergisi vardır. Yeni Ay adında özel bir televizyon kanalı yayına başlamıştır. Tarım ülkesi olan Gagavuzya'da sanayi çok zayıftır. Rusya'ya bağımlık çok fazladır. Türk iş adamları bölgede yatırımlara başlamışlardır. Bir işçi ayda ortalama 50 dolar maaş almaktadır. Bu ekonomik sıkıntı, suç artışına sebep olmaktadır (Sait, 1996,

s. 12-16).

Burhan Sait, ikinci yazısında bölgenin Rus etkisi ve baskısından kurulamadığını, bazı yöneticilerin Kışinev'den çok Moskova'ya dönük politika izlediklerini, Halk Topluğu'nun milletvekilleri arasında da bunun görüldüğünü yazmıştır. Çeban, "Sovyetler Birliği döneminde hiç olmazsa kimse aç değildi. Herkesin bir işi vardı. Çalma, çırpma, yolsuzluk hiç denecek kadar azdı. Oysa şimdi tam aksine. İnsanların çoğu kaçakçılık, karaborsa ve seyyar satıcılıkla geçimini sağlama-ya çalışıyorlar. Binlerce işçinin çalıştığı Kolhozlar devre dışı bırakıldı. İnsanlar kış aylarını nasıl atlatacak diye derin derin düşünüyor. Rusya'dan gelen gasın fiyatı eskisi gibi değil. Eskiden eğitim ve kültür sorunları yoktu. İnsanlar bu yüzden işte eski Sovyetler Birliği'ne nostalji hissediyor." diyerek acı gerçeği itiraf ediyor. Çeban, karamsarlığını da gizlememiştir. Halk Topluğu Başkanı Petr Paşalı da "Eski Sovyetler Birliği cumhuriyetlerini Avrupa Birliği modelinde görmek istiyorum. Ortada fakir kalmasın." diyor. Halk Topluğu yayın organı "Gagavuzya'dan Haberler" gazetesi, Kiril harfleriyle Rusça olarak çıkmaya devam etmektedir ama yine de Gagavuzlar arasında dil ve millî kimliği yerleştirmeye çaba harcayanlar çoktur. "Gagavuz Sesi" gazetesi millî-milliyetçi çevrenin sözcüsüdür. Gazetenin düzenlediği bir panelde yazar Nikolay Baboğlu, "Biz özerkliği Rus dilini kullanmak için benimsemedik. Dili olmayan bir özerklik bize gerekmez. Biz Rus diline karşı değiliz, ama, Gagavuzca (Türkçe) başta olacaktır. O zaman biz de dilimizi unutmayacağız. Kendimizi milli sayacağız. Gagavuzlar gözünüzü açınız. Gagavuz olduğunuzu anlayınız. Vatanımızı, toprağımızı, dilimizi kurtarmalıyız." demiştir. Panelde Halk Topluğu yönetiminde bulunanların çoğunun maalesef özerkliğe karşı oldukları, Gagavuzca'yı savunanları milliyetçilik yapmakla suçladıkları da vurgulanmıştır. Panele Halk Topluğu yönetiminden kimsenin katılmayışı da dikkati çekmiştir. Yönetimle millî çevreler arasında sürtüşme, sadece dille ilgili de değildir. Millî çevreler, Gagavuzya'nın Moskova yerine Türk Dünyasına açılmasını istemektedir. Yönetim bu konuda suskundur. Burhan Sait bunun, "böl-yönet" politikasının sonucu olduğunu, 6 yıl kadar önceki özerklik, millîlik heyecanının gevşediğini; iki cephenin oluştuğunu belirtmiştir (Sait, 1996, s. 12-13).

3.9. Romanya Türkleri Üzerine Yazısı: Vardar imzasıyla yazılan yazıda Romanya'daki Müslüman Türklere iki şairin şiir kitapları tanıtılıyor. Burhan Sait, başta "Kendilerini büyük Türk dünyasının bir parçası olarak gören Romanya'daki Müslüman Türk ve Tatar azınlık, 'Dilde, Fikirde, İşte Birlik" sloganıyla seslerini duyurma çabası içinde mücadele ediyor" diyor. Önce Romanya Türk Tatarları Müslüman Demokratik Birliği Başkan Yardımcısı Yaşar Memedemin'in "Kalem Oyunları" şiir kitabı, sonra Köstence Ovidius Üniversitesi Türkçe Bölüm Sorumlusu Emel

Emin'in "Arzu-Şiirler" şiir kitabı kısaca tanıtılıyor. Emel Emin'in kitabının "Çocuk Şiirleri", Nasreddin Hoca Fıkraları" bölümlerinden oluştuğu, şairenin öğretici ve toplumcu şiirler yazdığı; "Anadolu'ya Selam" ve "Vatan" şiirlerinin güzel olduğu belirtilir (Vardar, 1997, s. 19).

3.10. Özbek Şairi Usman Azimov Üzerine Yazısı: Burhan Sait, 27. Struga Şiir Akşamları için Makedonya'ya gelen Özbek Usman Azimov ile bir sohbet gerçekleştiriyor. Taşkent Yazarlar Birliği Sekreteri olan Azimov, Özbekistan'ın SSCB'nin en gelişmiş ülkesi ve 18 milyon nüfusunun olduğunu söylüyor. Yalnız okullarda Özbekçe eğitimin yapıldığı bilgisi yanlıştır. SSCB'de her cumhuriyette Rusça eğitim esastı. Şairin Özbekçe sekiz şiir kitabı çıkmıştır. "Suret Parçaları", "Hal", "Akıbet", "Ders", "2 Nisan"ın en fazla okunan kitapları olduğu belirtilir. Önde gelen Özbek yazarlarının adlarını da veren Azimov, Türkiye'den en çok okunanların Nazım Hikmet, Sabahattin Ali, Orhan Veli, Fazıl Hüsnü Dağlarca ve Reşat Nuri Güntekin olduğunu söylüyor. Bu listenin sosyalist baskıdan oluştuğu bellidir. Struga'ya gelince Yugoslavya'da Türklerin yaşadığını öğrenen Asimov'un şaşkınlığı için Burhan Sait, "Çünkü Struga'ya gelmeden önce, Yugoslavya'da Türklerin de yaşadığını işitmemiş bile. Sonra nerde kaldı Yugoslavya Türk yazını" diyor. Özbekçeye çevrilen "Makedon Şiir Antolojisi"nde hiçbir Türk şairine yer verilmemiştir. Azimov, Özbekistan'a döndükten sonra, Yugoslavya'da Türklerin yaşadığını ve Türkçe konuştuklarını, her sorana bunu anlatacağını vaat ediyor. (Sait, 1988).

3. 11. İran Azerbaycan'ından olup Yugoslavya'da üniversite eğitimi alan iki Türk öğrenciyle yapılan sohbet: Türkiyeli ses sanatçısı Selda Bağcan'ın Priştine'deki konseri sırasında, İranlı iki Azerbaycan Türkü gencin, ondan ısrarla "Ayrılık" türküsünü istemelerine şahit olan Burhan Sait, sonra onlarla röportaj da yapıyor. Mehi Behnam, İran ve Türkiye'de Dişçilik Fakültesi'ni kazanamayınca, 1987'de Yugoslavya'da Novi Sad'daki Dişçilik Fakültesi'ne yazılıyor. Mehreddin Haşimi de aynı durumda, 1986'da Banya Luka'daki Dişçilik Fakültesi'ne yazılıyor. Sonra her ikisi de Priştine'de daha rahat edeceklerini düşünerek yatay geçiş yapıyor. Priştine'de Türk ortamında daha rahat yaşamaktadırlar. Mehi "Novi Sad'da biz bir yabancıydık. Oysa Priştine'de bunu bize hissettirmiyorlar."; Mehreddin de "Öğrenim koşullarının biz yabancılar için daha elverişli olması nedeniyle Priştine'ye geldim. Priştine'de milletle daha rahat ilişki kuruyoruz. Burada Türk halkının da yaşaması bizim için bir önceliktir." diyor. Sadece ev kiralalarının pahalı olmasından ve ulaşımdan yakınmaktadırlar. Mehi, Priştine'de bir Türk aile yanında kalmak istediğini de belirtir. Öğrenciler ayda 400'er mark harcamaktadırlar ki, bu

İran’da kendi bölgelerinde dört ailenin aylık masrafıdır (Sait, 1991).

3.12. Burhan Sait’in Alparslan Türkeş’in Ölümü Üzerine Yazısı ile Namık Kemal Zeybek’le Yaptığı Mülakat: Türk Dünyası üzerine önemli girişimleri olan Alparslan Türkeş’in 4 Nisan 1997’de ölümü üzerine *Vardar*’da çıkan haber-yazıyı Burhan Sait’in yazdığı sanılmaktadır. Yazının başında, “Başbuğ” kelimesinin Osmanlılar zamanında bile kullanıldığı, 26 Eylül 1932’de Türkiye Cumhuriyeti Millî Eğitim Bakanı Reşit Galip’in Türk Dil Kurultayı açılış konuşmasında Atatürk’e “*Türkiye’nin şanlı Reisi, Türk irfan aleminin dahi Başbuğu Gazi Mustafa Kemal Hazretleri*” sözleriyle hitap ettiği belirtilir. Tam bir milliyetçi olan Türkeş, şartlar oluştuğunda Türklerin dünyada lider olacağına inanmıştır. Yazıda dünyada Türk’ün yaşadığı her toprağı vatan bilen Türkeş’in, İngiliz baskısına dayanmayıp, babasını da razı ederek ailece Türkiye’ye göç ettiği; Ali Arslan olan adını “Alparslan Türkeş” olarak değiştirip Kuleli Askerî Lisesine girdiği, Kara Harp Okulu ve Harp Akademisi’ni bitirdiği, 1944 Irkçılık-Turancılık Davası’nda tutuklandığı, işkence gördüğü, sonra beraat ettiği, 27 Mayıs Darbesi’nin “Kudretli Albayı” olduğu, Millî Birlik Komitesi içindeki sürtüşme sonucunda 13 Kasım 1960’ta sürgün olarak Türkiye Cumhuriyeti Delhi Büyükelçiliği emrine verildiği, dönüşte siyasete atıldığı, girdiği Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi’ne genel başkan seçildiği, bu partinin adını 1969’da Milliyetçi Hareket Partisi olarak değiştirdiği anlatılır. Türkeş, komünizm tehlikesine karşı, “Ülkücülük ve Ülkücüler” kavramlarının yerleşmesini sağlar. Türkeş’in Ankara’da karlı ve soğuk bir havada yapılan cenaze merasimine çok kalabalık-1.5 veya 2 milyon kişi- milliyetçi-Ülkücü topluluk katılmıştır (Vardar, 1997, s. 8-10).

İkinci yazı Namık Kemal Zeybek’le yapılan mülakattır. Türkiye Cumhuriyeti Eski Kültür Bakanı Namık Kemal Zeybek, Çalıkılı Hıdrellez Şenlikleri Festivali sırasında yapılan Türk Halk Kültürü Sempozyumu’na bildiri sunmak üzere Makedonya’ya gidiyor. Daha önce Kültür Bakanı iken bölgeyi ziyaret eden Zeybek, Kosova’da iç savaş sırasında zarar gören Priştine yakınındaki Sultan Bırinci Murat Türbesi’nin onarımını sağlatmıştır. Burhan Sait, Zeybek’in Türk Dünyası’na hizmetlerinin bilindiğini ve son olarak da Kazakistan Cumhuriyeti ile Türkiye Cumhuriyeti’nin ortak kurduğu, Türkistan şehrinde merkezinin bulunduğu Uluslararası Ahmet Yesevi Türk-Kazak Üniversitesi Mütevelli Heyet Başkanlığı’nı yürüttüğünü, yakında günlük gazete çıkaracağını belirtir. Zeybek söyleşide, 1990 yılına kadar Bulgaristan, Yugoslavya, Yunanistan, Irak, Kıbrıs Türklüğünün konuşulduğunu, Sovyetler Birliği’nin dağılması sonucu 5 Muhtar Türk Cumhuriyeti’nin bağımsız devletler haline geldiğini, kendilerine Türkiye’yi örnek aldıklarını, Türkiye’nin sorumluluğunun arttığını söylemiştir. Türkiye’yi sıkıntıya sokan terör olay-

ları, Rusya ve Batı tarafından Türkiye Cumhuriyeti'nin Orta Asya'da önünü kesmek için desteklenmektedir. Zeybek, Balkan ve Kıbrıs Türklüğünü Türkiye Türklüğünün uzantısı saymakta haklıdır. On yıl kadar önce bölgeyi Kültür Bakanı olarak ziyaretinde Türkler, ondan "Türk Kültür Merkezi" kurulmasında yardımcı olmasını istemiş ama bu ziyarete kadar bunun gerçekleşmediğini hatırlatan Burhan Sait'e Zeybek, bunun bürokrasinin bazı değerlerin önemini kavrayamamasından kaynaklandığı cevabını veriyor, yeni Kültür Bakanına bu talebi ileticeğini vaat ediyor. Zeybek, Türkiye'nin Balkanlardaki Türkler için her ülkede eşit yurttaşlık hakkı için destek verdiğini; Türkiye ve üyesi olduğu NATO'nun Kosova durumuna müdahil olarak bölge insanının taleplerinin gerçekleşmesine çalıştığını; Türk Dünyasında kültür birliğinin sağlanması için uğraşıldığını, hayatını bu sorunun halledilmesine ve geniş iş birliği yapmasına adadığını da belirtir. Gelecekte de ümitlidir (Sait, 1999).

Sonuç

Tito zamanı ve onun 1980'de ölümünden 1990'a kadar, devlet garantisi altında olan haklarından dolayı sosyalist rejime bağlı kalan Burhan Sait, ayrı bağımsız devletlerin oluşmaya başlamasıyla milliyetçi-Türkçü çizgide yer almıştır. Bu fikir doğrultusunda hayatını hem Kosova ve Makedonya'daki Türklerin gasp edilen haklarını elde etme ve korumaya hem de başka devletlerde yaşayan Türklerle ilgilenmeye adanmıştır. Onun gazetecilik faaliyetinin en önemli kısmını bu doğrultuda yürüttüğü çalışmalar oluşturmaktadır. O bu kapsamda, öncelikle yüzyılların araya soktuğu kopukluk yüzünden, öncelikle Türk topluluklarının millî kimliği idrak etmelerini, başka bölgelerdeki Türklerle ilişkileri ve bilhassa ekonomik ilişkileri arttırmalarını tavsiye etmiştir. Ona göre ilişkiler, uzun süredir tek bağımsız devlet olan Türkiye Cumhuriyeti üzerinden yapılmalıdır. Bu konuda sıkıntı, SSCB'nin dağılmasını müteakip ayrı devletler olarak ortaya çıkan cumhuriyetlerinin ne yapacağıyla ilgilidir. Dünyanın her yerindeki Türkler gibi Burhan Sait de, Türkiye Cumhuriyeti'nin bölgesinde siyasî, ekonomik ve askerî yönden kuvvetli ve kudretli olmasını arzulamıştır. O, Türkiye Cumhuriyeti'ni içine almak istemeyen AB'ye karşı da Türk Birliği'nin (TB) kurulmasını hararetle teşvik etmiş, bununla ilgili girişimleri desteklemiştir. Yeni Türk Cumhuriyetlerinin Latin alfabesine geçmelerinin kaynaşmayı hızlandıracağına da inanmış bir aydın Türk'tü. Çok genç yaşta hayatını kaybeden Burhan Sait, bütün ömrünü hem Kosova ve Makedonya hem de dünyanın değişik yerlerinde bazıları devletleşmiş, bazıları bölge devletlerinin egemenliğinde yaşayan Türklerin dertlerini dile getirmeye, bunlara çözüm göstermeye adanmıştır.

Kaynakça

Burhan Sait, buraya alınan yazılarını Burhan Sait, B. Sait, B.S., Vardar adlarıyla yazmıştır.

Sağlam, F. Mail, 07.06.2020.

Sait, B. (1988, Kasım). *“Struga Şiir Akşamları’nda Özbekistanlı Şair Usman Azimov’un Anlattıkları: “Yugoslavya’da Türklerin de Yaşadığını Bilmiyordum”*. Tan.

Sait, B. (1988, Nisan). *“Türkü Okumayı Çok Seven Türk Asıllı Iraklı Tito Mitroviçası’nda Jeoloji Fakültesi Öğrencisi Emir Kasapoğlu İle Başbaşa: Türkülerimde Kerkük ve Türkleri Yaşar”*. Tan.

Sait, B. (1989, Aralık). *“Bulgaristan’daki Gelişmeler Ümit Verici. Mitinglerde Diyalog İstemleri”* Tan.

Sait, B. (1989, Kasım). *“Sofya’da Sonbahar Yağmurları Neşeli Yağıyor. Bulgaristan’a da Geldi Bahar”*. Tan.

Sait, B. (1989, Temmuz). *“Belgrad TV’si 2. Kanalında Sunulan “Bulgar Türklerinin Göçü” Yayını Geniş Yankı Yarattı. Yugoslavya Kamuoyu Bulgar Türklerinin Gerçek Durumunu Öğrendi”*. Tan.

Sait, B. (1990, Ağustos). *“Irak’ta İki Milyon Türk”*. Tan, s.7.

Sait, B. (1990, Ağustos). *“Türklerin Sayısı İkiyüz Milyon”*. Tan.

Sait, B. (1990, Eylül). *“Balkan Türkleri ve Demokrasi”*. Tan.

Sait, B. (1990, Haziran). *“Osmanlılardan Önce Bile Balkanlarda Türkler Yaşadı”*. Tan, s.5.

Sait, B. (1991, Şubat). *“Türk Ailesinde Oturmak İstiyoruz”*. Tan.

Sait, B. (1992, Mart). *“Ermeni-Azeri Anlaşmazlığının Getirdikleri: Soykırımı Varan Gerginlik”*. Tan.

Sait, B. (1992, Şubat). *“Adriyatik’ten Çin Seddine”*. Tan, s.

Sait, B. (1993, Ocak). *“Cuma’dan Cuma’ya Makedonya: Türk Birliğinin Sağlanmasını Engelleyen Gelişmeler”*. Tan.

Sait, B. (1996, Ağustos). *“Gezi II: Gagauzya’da Rus Etkisi ve Milli Mücadele”*. Vardar, s. 12-13.

- Sait, B. (1996, Temmuz). *"Gezi I: Türk Diyarı Gagauzya"*. Vardar, s. 12-16.
- Sait, B. (1997, Kasım-Aralık). *"AB Yoksa TB Vardır"*. Vardar, s. 3-5.
- Sait, B. (1999, Mayıs). *"Türkiye Cumhuriyeti Eski Kültür Bakanı Namık Kemal Zeybek "Vardar"a Konuştu: "Balkan Türklüğü Türkiye Türklüğünün Uzantısıdır"*. Vardar.
- Sait, B. (2000, Ekim). *"29 Ekim'in Türk Dünyası İçin Önemi"*. Vardar.
- Vardar. (1994, Ağustos). *"Türk Dünyasından Kısa Kısa"*. Vardar, s. 25-26.
- Vardar. (1994, Aralık). *"Türk Dünyasından Kısa Kısa"*. Vardar, s. 25-26.
- Vardar. (1994, Ekim). *"Türk Dünyasının Bayram Ayı"*. Vardar, s. 3.
- Vardar. (1994, Eylül). *"Türk Dünyasından Kısa Kısa"*. Vardar, s. 26.
- Vardar. (1994, Haziran). *"Türk Dünyasından Kısa Kısa"*. Vardar, s. 26.
- Vardar. (1994, Kasım). *"Bulgaristan'da erken seçim heyecanı ve Türk partilerinin beklentileri... HÖH Başkanı Ahmet Doğan: "Otuzdan Fazla Milletvekili İle Temsil Edileceğiz"*. Vardar, s. 11.
- Vardar. (1994, Kasım). *"Türk Dünyasından Kısa Kısa"*. Vardar, s. 25-26.
- Vardar. (1995, Ağustos- Eylül). *"Türk Dünyasında Ortak Alfabe Doğru"*. Vardar, s. 25.
- Vardar. (1995, Kasım-1996, Ağustos). *"Türk Dünyasından Kısa Kısa"*. Vardar, s. 12-13.
- Vardar. (1995, Nisan). *"Türk Dünyasından Kısa Kısa"*. Vardar, s. 26-27.
- Vardar. (1995, Ocak). *"Batı Trakya Türkü'nün Acısı Dinmiyor... Mehmet Emin Ağa"*. Vardar, s. 3-4.
- Vardar. (1995, Ocak). *"Türk Dünyasından Kısa Kısa"*. Vardar, s. 27.
- Vardar. (1995, Şubat-Mart). *"Türk Dünyasından Kısa Kısa"*, Vardar, s. 35.
- Vardar. (1995, Temmuz). *"Sadık Ahmet'ler Ölmez... Türk Dünyası Yiğit Bir Evladını Daha Kaybetti"*. Vardar, s. 3-4.
- Vardar. (1996, Aralık). *"Fransa Karabağ'a Ermeni Sevk Ediyor"*. Vardar, s. 25-26.

Vardar. (1996, Mart). *“Türk Dünyasından Kısa Kısa”*, Vardar, s. 25-26.

Vardar. (1996, Ocak). *“Türk Dünyasından... Irak Türkmenleri”*. Vardar, s. 25-26.

Vardar. (1997, Kasım-Aralık). *“Romanya’dan Gelen Kardeş Selamı. Kalem Oyunları, Arzu”*. Vardar, s. 19.

Vardar. (1997, Mart-Nisan). *“Son Başbuğ Alparslan Türkeş’i Kaybettik. Türkeş Türklük Dünyasının Bilge Lideriydi”*. Vardar, s. 8-10.

Bir Öncü Olarak Sesler Dergisinde Orhan Veli/
Orhan Veli as a Pioneer in Sesler Journal
*Murat Yusuf ÖNEM

Bulgar Yazar Baço Kiro'ya (Kiro Petrov Zanev) Ait 1873 Tarihli Kiril Harfli Türkçe Bir Gezi Yazısı/
Turkish Travelogue, Written in Cyrillic, From 1873, by the Bulgarian Writer Bacho Kiro (Kiro Petrov Zanev)
*Abidin KARASU

Doğu Makedonya Yörük Halk Kültüründe Hidrellez Kutlama Geleneği/
Celebration Tradition in Eastern Macedonian Nomadic Folk Culture
*Ekrem DESTANOV

Mihail Çakir'in Gagauzca - Rumence Sözlüğünde Geçen Hayvan Adları ve Hayvancılıkla İlgili Söz Varlığı/
*The Vocabulary Which Related to Animal Husbandry and Animal Names Mentioned
in Mihail Çakir's Gagauz - Romanian Dictionary*
*Bülent HÜNERLİ

Kosova-Gilanlı Gazeteci Burhan Sait'in Türk Dünyası ve Toplulukları Üzerine Yazıları/
Articles of Journalist Burhan Said from Kosovo-Gilan on the Turkic World and Communities
*Faruk GEZGİN

KIŞ-WINTER2022
ISSN: 2667-6699

